

RAST

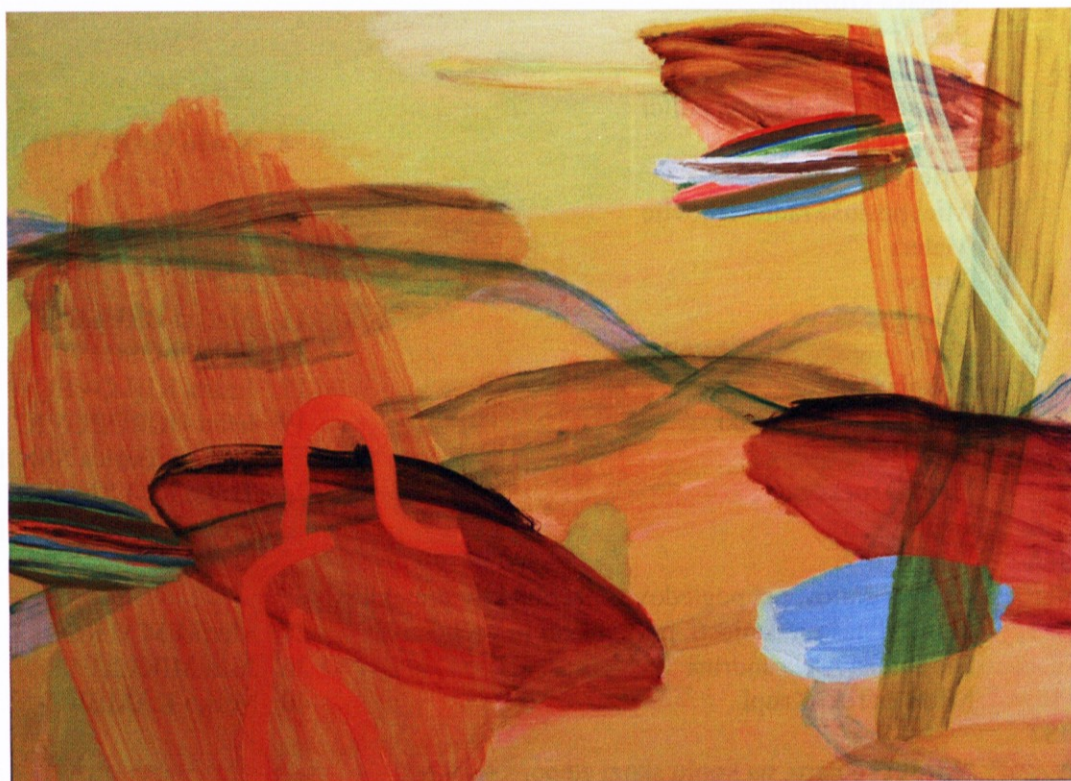
The background of the cover is an abstract painting. It features a dominant orange color with various brushstrokes. A large, dark, almost black brushstroke sweeps across the middle. Below it, there's a bright red brushstroke. On the left side, there are some green and yellow brushstrokes. The overall texture is rough and expressive, typical of a painterly style.

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XIX, FEBRUAR 2008, št. 1 (115) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

VSEBINA		str. RAST št. 1 (115)
UVODNIK		
	Trubarjevo leto	3 Barica SMOLE
LITERATURA		
Poezija	Pesmi praznega časa	4 Andrej GREGORČIČ
	Napaka krožnice	
	Pesem strige	
	Izlet	
	Kot sosed na okenski polici	
	Knapovski monolog	8 Vlado GARANTINI
	Orleki	
	Mici posluša radio Trbovlje	
	Materi	
	Vrtnar	
Proza	Nikoli se ne ve	11 Matjaž BRULC
	Meja	14 Edvard OSOJNIK
	Čokolada	17 Judita KULOVEC
Prevod	Legenda o zlati goski	19 Irfan HOROZOVIĆ Prevod: Barica SMOLE
	Umor Trockega	24 Trdko KULENOVIĆ Prevod: Barica SMOLE
KULTURA		
	Pet fotografov, pet pogledov skozi objektiv preteklosti, ki je del naše sedanjosti, prihodnosti in večnosti ...	28 Matjaž MATKO
	Biblioteka Aleksandrina	36 Joža MIKLIČ
	Mlini na reki Krupi	40 Mirko KAMBIČ
NAŠ GOST		
	“Moški s kitaro, na konju skozi stepo, s široko mongolsko glavo”	
	Pogovor s filmsko in TV-režiserko Majo Weiss	46 Ivan GREGORČIČ
	O slikarju, ki uživa v slikanju in si tega užitka ne pusti vzeti	63 Tatjana PREGL KOBE
DRUŽBENA VPRAŠANJA		
	K socialni strukturi slovenske naselbine v Pueblu, Kolorado	67 Jernej ZUPANČIČ
ODMEVI IN ODZIVI		
	Edvard Ravnikar	78 Jovo GROBOVŠEK
	Sožitje bivanjskih oblik, sanje in zgodbe iz veselja	83 Tatjana PREGL KOBE
	Vsi intimni portreti Antona Nanuta so pravzaprav ena sama podoba, podoba dirigenta	86 Tatjana PREGL KOBE
	Podoba in duh mesta v dveh monografijah	89 Milan MARKELJ
	Nov ključ do preteklosti	92 Rasto BOŽIČ
	Sreča je doma na desni strani srca	93 Jože ZUPAN
KRONIKA		
	November – december 2007	96 Lidija MARKELJ

NASLOVNICA: Robert Lozar: NA ANDE, 2007, olje na platnu, 120 x 150 cm

82

R/AS

D2009/5259

Robert Lozar: TEKOČI DERIVATI, 2007, olje na platnu, 110 x 150 cm

9. junija letos bo minilo petsto let od Trubarjevega rojstva in letošnje leto je zato tudi Trubarjevo leto. Ta veliki mož, rojen na Raščici, ni bil samo avtor prve slovenske knjige, temveč mu pripisujejo vlogo očeta slovenskega naroda, ki nas je s knjigo popeljal v Evropo in kar se tega široko-pomenskega pojma tiče, se zdi, kot bi med njegovim in našim časom ne bilo pol tisočletja. Gotovo so njegove zasluge za obstoj slovenskega življa na sedanjem slovenskem ozemlju velike, posebej pa je treba poudariti njegovo renesančno širino, pomen njegovega delovanja za to, da je tudi pri nas zadišalo po individualnosti, izhodišču za osebno svobodo, dinamiki, v kateri so se oblikovala miselna nasprotja, ko je človeški duh zavrzel srednjeveško življenjsko miselnost in prevzel novoveško bivanjsko kategorijo in še po mnogočem.

Slovenski jezik, v katerem ljubimo, sanjamo, sovražimo, seštevamo in odštevamo, zdaj govorijo v bruseljskem parlamentu, žal pa ne tudi na vseh seminarjih, predavanjih in simpozijih pri nas, pa tudi prispevki učenjakov morajo biti objavljeni na tujem, če hočejo avtorji napredek v karieri. To je tako daleč od Trubarjeve ideje kot severni od južnega tečaja. Trubar je začel s točke nič: skoraj nihče pred njim jezika, ki ga je govoril, ni zapisal. Ni imel črkopisa, ne pravopisa, ne slovarja, samo svoj govor od doma. Pa je to lepo naredil sam, v svoji ustvarjalni delavnici uma. Seveda je znal tudi tuje jezike, obvladal je latinščino, italijanščino in nemščino, pa tudi mnogo pisav.

Dolgo je tega, o njegovem življenju in delu te dni na Trubarjevi domačiji pripravljajo razstavo Vsem Slovencem. Naslov spominja na to, da ni tako zelo pomembno, od kod si (mimogrede: če bi se danes vrnil, bi si rekel Dolenjec ali prebivalec Jugovzhodne pokrajine?), ampak kaj narediš.

In kaj lahko naredi Rast? Vsi, ki revijo berete, veste, da je edina, ki „pokriva“ dolenjsko in belokranjsko območje, pogosto pa seže čez te nevidne meje. V njej objavljajo tako uveljavljeni slovenski literati kot začetniki, bralcem skušamo ponuditi tudi kaj tujega „za okus“ (na primer prevode, v tej številki pogled na knjižnico v Aleksandriji), prinaša pregled vseh kulturnih dogodkov in pretresa kulturna in družbena dogajanja. Kljub temu, da podatkovne baze v knjižnicah ne omogočajo pregleda branosti revije v njih, opažamo, da jo veliko raziskovalcev naših krajev in dogajanj v njih citira.

Kar dve desetletji je Trubar preživel v vasi Derendingen na Württembergem, ki je danes predmestje vseučiliškega Tübingena. Na cerkvi, v kateri je pridigal, sta dva zapisa, eden v latinščini in drugi v nemščini ter slovenščini, ki spominjata nanj. V zakristiji je razstava o njem, pa tudi ulica in kulturni dom v tem mestu nosita njegovo ime. Vendar Trubar ne živi le v kamnu, zidakih in bronu; z jezikom, ki ga je zapisal v knjigi, z besedo, ki jo je utrdil kot temeljni kamen slovenski kulturi, je med nami vsak dan. Slovenska govorjena in pisana beseda sta njegov največji spomenik.

V tem slovesnem letu se revija Rast srečuje z vprašanjem, ali bo sredstev za njeno izhajanje dovolj. Nič nas ne tolaži misel, da si je tudi Trubar sposodil denar za tisk svojih knjig.

Andrej Gregorčič **PESMI PRAZNEGA ČASA****I.**

*Vlak je segnil od čakanja
zraven predpražnika.
Oblak mi sestavlja
pet trikotnih oči.
Rahlo me je zamajalo,
ker je zemljo
sploščilo tik ob krmilu.
Ne sprejemam obližev,
oči se namreč zaokrožajo spet skupaj
nekje za ionosferami
plinastih planetov.
To me vedno znova
vzbudi iz samega sebe.
Spoštovano občinstvo obveščamo,
da se zvite preproge
zaticajo navpično,
in to naravnost skozi grlo.*

II.

*Z oblekami naj se, prosim,
ne izpostavlja brnenju.
Kdo je že spet razklal vzdušje?
Čez sedem dni
se ne bo nič ponovilo
v natanko tem zaporedju.
Jedro toka časa
je nerazložljivo
decentralizirano.
Ker ni okljukov,
prevladuje oblika decembra.
Vse sem povedal
natančno po programu.*

III.

*Se trepalnice upognejo,
kadar se beton zdrzne?
Inertna je prozorna substanca,
ki se že oddavna
skozi ozračje nariva
na planetovo skorjo.
Letni čas ne zdrsne iz tečaja,
ker ni začetnih pogojev,
razen ko je večer.
Ta predor se vam bo zdel
nekoliko dolg,
zgolj zato, ker je stabilen.
Ne odpirajte podstrešnih oken -
nič je nalezljiv.*

NAPAKA KROŽNICE

*Z ustnicami zarišem meje svojega prostora.
Z rokami odrivam zunanje
in se čudno odmikam.
Kamen se vrti,
ne bo postal planet.*

*Roke sklenem v obroč.
Če jih zamenjam,
se struktura stvarstva podre.
In tu se začne:
kdo bi zgrabil hiperbolo.*

*V celofan zavito
v čudne oblike izven prostora.
Vztrajno dlje od časa.
Nekje prisotno.*

PESEM STRIGE

*Ne preiskujate moje beline,
zdaj imam dokončno razredčeno kožo.
Ženska je ostala izključno
kot zrklo in vzmet.*

*Skrbno se bom stlačil
skupaj s krtino, oceanom,
mino in pudingom v razmeroma
elegančno in pretesno tubo.*

*Tla so mehanična, špranjasta.
Z gmoto odgovarjam: oči in ušesa
sem že davno razsul po grebenih.*

*Zagozden v bezgovo steblo
sključen razjarjeno spim.
Čakam, da se rolete zgostijo v medeno odejo.*

IZLET

Senca turista.
 In to naj bi bil bel pločnik.
 Iz rok mi je padla škatlica s filmom.
 Po pomoti
 sem spravil vanjo rezilo,
 takoj so jo do roba
 zasedle limuzine.
 Nohti drsijo
 in prestolnica vedno močnejše šumi.
 Rdeči pesek se mi je oprijel stopal.
 Pogledj naravnost proti množici
 in ugibaj, kdo ima zlatenico.
 Težka bo,
 zakaj zarjaveli so,
 obrobljeni z ustnicami
 in senfovim milom
 se prerivajo.
 Lazim pod kovanimi ograjami,
 tako vztrajno,
 da butnem z glavo v harfo.
 Z večerom bodo že
 splezali z bršljanov.
 Okameneli bodo,
 jih kar vidim, pisane.
 Obkoli se z otočkom asfalta
 in me počakaj.
 Zazvonil bo tramvaj za vogalom.
 Tam te bom čakal
 zleknjen ob cesti.

I.

*Hlapi so se ostrigli na ozonu
in ti obrali stene žil.
Obrnil si jih proti rumenemu.
Prvi zametek časa se je zgodil,
ko je začelo odtekati.
S skal so drveli
grozdi vodnjakov.
Ustnice mlinov
so bile že davno oprasene.
Tudi vedro luči je pravzaprav
že vseskozi obstajalo zraven,
vendar je bil nekdo
sveže objokan.
Iz čisto navadnega
si nato stopil
v središče rdečega.
To je tudi razlog,
da si se oblekel,
še preden se je začelo odsvitati.*

II.

*Skozi okno si pomolil trepalnice.
Nisi vedel, kam bi se obrnil,
saj ni bilo vetra.
Drugje so umivali avtomobile.
Kdaj pa kdaj te je prijelo,
da bi popil nebo,
a se ti je želja na koncu
vedno uprla.
Včasih si se enostavno sesedel.
Tokrat si videl,
da tudi korenine mrmrajo.
Dolgo si potem ostal med travami
in ko si se nazadnje pobral,
si govoril sam s sabo
in me nisi opazil.*

Vlado Garantini KNAPOVSKI MONOLOG

*Knap sm,
en star knap, penzjonist.
Madoona, kuk sm jest
kulma nakvopu, na taužente huntu.
Mam kar dubr penzjon.
Duma mam
pet udaniških deplom,
staro knapusko skiro, bencinarco,
mejhen knapusk kvartir, odkuplen,
tečno babnco, lepu rejeno,
študirane utroke na sončn uprav,
pa na koruz,
unukov še neč.
Z zdravjam sm bolj na tenk,
reuma u kusteh, križ, u plučah piskajne.
U kako uštarijo rad zavijem,
skor usak dan,
če sm natančn, k Penzjonist,
ga s kumarati cuknem kak glaš,
pošimfamo tud, učasih fejest.
Na fusbal na hodm več,
je za en drek.
Za kako mlado še vržem uči,
ampak samu na djelč.
Še to: vsak teden skor
grem na pogreb,
za kumaratam.
To je pa tud prbližn use,
kar mam od živlejna.*

ORLEKI

*Mi reče en knap:
» Ar duš, a veš,
de Orleki kar fejest špilajo,
en mal o knapih,
en mal o lipah,
o luštnih babah mal,
mal pa o lubezni,
hecni, resni.
A preveč naglas,
od hudiča prenaglas,
de se ti jajca
in ritnice kar tresejo.
Ampak našigajo pa z dušo.
Orleki res fejest špilajo,
odštekan,
cajtu primern,
de jih še jest,
čeprav sm star dec,
navaden knap,
poslušam prav rad.«*

MICI POSLUŠA RADIO TRBOVLJE

*Mici poslušá radio Trbole
o zdravi prehrani,
Johan drema na kavči.
-Belo ni zdravo,
slano ni zdravo,
niti rdeče meso,
sladko ni zdravo,
opuščajte kavo.
Jejte ribe, rake,
školjke, sadeže morske.
»Tristo kosmatih, predrago!«
-Uživajte sadje in zelenjavo.
»Mi je občina lan
še tisto fliko zemle uzela,
de bu mularija
kolesarsko stezo imela.
Fežula, zela na smem,
napena.
»Že spet,
voham, smrdi,«
se Johan zbudi.
-Pijte veliko tekočine,
najbolje vodo, Zalo.
»Mici, en glaš vina natoč,
pa na bot faulasta,
knapusk sonce brž spec.
Le kdu bu puslušu,
ugasn tega hudiča.«*

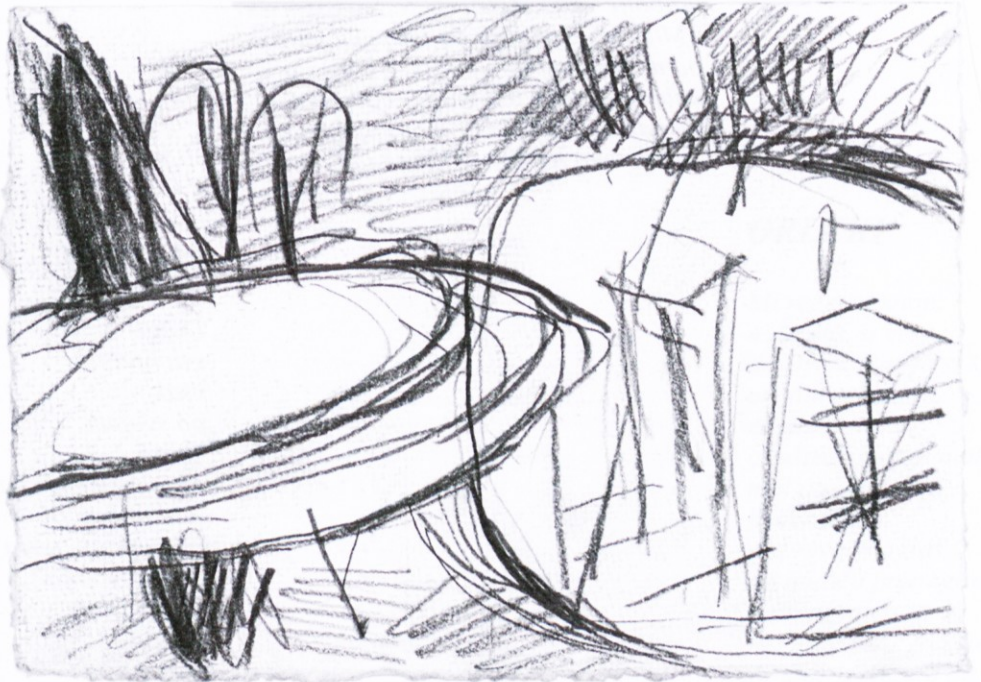
MATERI

*Dolgo
sva hodila
vsak
po svojem
bregu.
Mimo je šumljala,
a še pogosteje
razburkano tekla
življenja reka.
V prislutih
se zdaj,
sam,
na te bregove,
obrasle s patino spomina,
vračam,
lica obliva
neprijetna mi rdečica
in marsičesa
se kesam.*

Vlado Garantini

VRTNAR

*Vrtnarim,
potočki znoja
svedrajo po hrbtu,
rumeno zlate sončnice
se sklanjajo
nad mano,
zemlja diha
vročo sapo,
poredni vetrič
prestavlja
sipine sonca
sem ter tja
po naši gmajni.
Danes
nisem pesnik,
po žilah mi
kolobari
kmečka kri.*

Robert Lozar: SKICA II, 2008, svinčnik na papirju

LITERATURA

Rast 1 / 2008

Matjaž Brulc NIKOLI SE NE VE

Gospod Gradsky, naš sosed, tamle čez koplje veliko jamo. Eno res tako ogromno jamo. Na vrtu, tik ob meji, toliko da ni že na našem.

Nakopano zemljo, ki me zaradi barve spominja na pražena semena kave, odvaža v zeleni samokolnici z veliko nalepko Traubau na boku. Priden je, marljiv in zagnan, tale naš Gradsky, prvi vdovec naše ulice, nikoli prej ga še nisem videl tako zagnanega. Pravzaprav imam hecen občutek: kot da tega človeka sploh ne poznam. No ja, saj pravzaprav ga res ne, nikoli se nisem kaj prida družil s sosedi, z njim pa še najmanj. Nekako mi gre od nekdanj malo na živce, tale Gradsky. Prava tečnoba od človeka, kakor je videti.

Tik ob ograji raste na njegovem velik kup zemlje, po katerem kar vidim, kako bo zagomazelo: krti, rovke, miši, deževniki, zemeljski črvi in drugo, vsega se bo nabralo, če bo tole kar tako. Ampak to ne bo šlo, si mislim.

Gospod Gradsky si med kopanjem prepeva en in isti napev: *Planino sva imela*. Obut je v zelene škornje, kamor je skrbno zatlačil hlačnici in si ju zdaj vsake toliko poravna. Tak res zgleda ko en bebo, mater mu.

Začel je zjutraj; zagledam ga že, ko se ob sedmih odpravim v mlekarno. Očitno dela vse odtlej. Ura je zdaj pet popoldne, on pa še vedno rije tam po zemlji. Takole ga zdaj skrivoma opazujem kakšni dve uri, vse odkar sem prišel iz službe, in v tem času si Gradsky natanko dvakrat odpočije. Med pavzo obakrat skadi cigareto in ogorek obakrat vrže na naše. Posrečen je, ni kaj, tale Gradsky. Res mi gre na živce.

Jama je dolga ene tri metre, široka en meter, globoka tudi tam nekje – v bistvu gre za nenavadno predimenzioniran jarek ali nekaj takega, če tako pogledaš. Ne vem, kaj naj si mislim o vsem tem, Adrijana mi prigovarja, naj zadevo enostavno pustim pri miru. Da naj se brigam zase.

»Ne, Adrijana, ne morem kar tako pustiti, da tale osel počne, kar se mu zahoče! Kaj pa če se ta njegov bedasti kup zemlje prevrne na našo stran? Kaj boš pa potem rekla?« Takole kriče opletam za njo po stanovanju, gor in dol, itd. Ona pa pravi, da spet iščem samo prepir, da naj ji dam mir, že čez tričetrt ure da ima inštrukcije in se mora pripraviti. Oblečena je v kratek kopalni plašč, ki ji ga je podarila moja sestra. Nemogoča je, ta ženska, na pol gola se mi takole drzne stopiti pred oči.

Razkurjen sem, nekaj je treba ukreniti. Odločim se, da bom stopil do njega. Do soseda. Preoblečem se v nekaj bolj športnega: kavbojke in karirasta srajca pa brezrokavnik. Adrijana me opozori, da bi bilo treba kavbojke že zdavnaj oprati, a grem kar tak, boli me kurac še za to. Zdaj ji jaz siknem, da naj se briga zase.

Ko pridem do meje, Gradsky s sirkovo metlo, ki zgleda kot tam ena asirska pahljača, drgne po samokolnici.

»Dober dan, sosed,« mu rečem.

On meni prav tako dober dan.

»Kaj bo dobrega?« se zdaj nasmehnem.

»I, kaj če bit dobrega,« pravi on. »Samo delo je. Tako kot vedno pri naši hiši.«

»Ja, saj ... vidim, da ste res nekam marljiv.«

»Ampak zdaj že pospravljam,« odvrne, »za danes bo zadosti.«

Ošvrkne me z očmi, a se vseeno ne bo pustil motiti. Samokolnico bo obrnil na glavo in se z metlo lotil še njene spodnje strani. Očitno je, da je tale Traubau samokolnica nova; no saj, po eni strani ga razumem, ko je tako precizen glede čiščenja.

»Nekaj ste kopali, ko vidim vso to zemljo in to,« udarim naravnost, a ostanem lepo prijazen – kar se le da prijazen. Trudim se. Tako mu nastavim najbolj zvedav, najbolj toplo nedolžen sosedski obraz: »Kaj pa boste z jamo, če smem?«

Takrat Gradsky odloži metlo. Naredi nekaj korakov v mojo smer. Iztegne roko in pokaže na jamo, nekoliko je že teatraličen, ta cepec Gradsky.

»Povedal vam bom nekaj, kako naj rečem, bolj zaupnega, zasebnega. Veste, ko je bila še živa, je moja žena nenehno sanjarila o bazenu. Da hoče bazen, je pravila. Vendar ji nikoli nisem ustregel. Zdelo se mi je, saj veste, potratno, vedno sem bil nekam škrt, menda. Ampak zdaj, ko je ni več, imam tako slabo vest. Ker nisem uresničil njene zadnje velike želje. In to me zdaj ves čas preganja.«

»Torej kopljete bazen. Zanimivo.«

»Tako nekako, da, rad bi popravil napako, ki sem jo storil, pa čeprav je žena mrtva,« mi pokima Gradsky. »Zdaj sem s kopanjem na polovici, tam nekje. Posvetil ga bom moji dragi, zaslužila si ga je.« Potem se zasanjano ozre dol po cesti in v tistem trenutku, ne vem, kar nekako zasmili se mi. Še sam sem presenečen, mater. Tudi Gradsky je navsezadnje le človeško bitje.

»No ja, stopite z mano noter, vam pokažem, kako sem si vse to zamislil.« Sprva ne vem, če bi se odzval povabilu, nisem prepričan, če se mi sploh da tja noter. Gradsky zazna moje omahovanje. »Pridite, le pridite.«

Vdam se, prestopim lično ograjico iz surovega lesa, ki ločuje najina vrta, in se podam za sosedom. Še nikoli nisem bil pri njem. Odpelje me v garažo. Tam pa že prvo presenečenje. Gradsky je namreč garažo spremenil v nekakšno ogromno delovno sobo, nastlano z vso mogočo kramo. Na sredi je velika jedilna miza, v kotu ima celo kamin. Po stenah je v lepih črnih okvirjih ogromno povečanih fotografij iz njunega skupnega življenja; a prevladujejo portreti njegove žene. Ko je bila mlajša, je bila privlačna ženska. Opazi, da buljim v vse tiste fotografije.

»Pojma nimate, kako grozno mi je. Hitro jo je pobralo, v pičlih dveh mesecih. Zdravniki so rekli, da ji tudi kemoterapija ne more pomagati. Samo še čakala sva lahko. In odštevala dneve... Usedite se, boste enega ta kratkega?«

No ja, zakaj pa ne? Prikimam.

»Nekaj vam povem, sosed, tudi vi ste poročeni. Mogoče se vam bo zdelo predrzno, ko vam takole kot en pridigar delim nasvete, saj se komaj pozna, navsezadnje. Ampak poslušajte: gojite zaklad, ki ga imata, in omogočite ji vse, kar si želi, da vam potem ne bo kdaj žal. Da vas ne bo razjedala bolečina, tako kot zdaj mene. Truditi se je treba, veste. Zakon, to je trdo delo.«

»Ja, no... saj.«

Gradsky se nagne preko mize, njegov glas se izostri. »Sta srečno poročena?«

»Pravzaprav se ločujeva.«

»O-la-la,« veselo zažvižga Gradsky. »Kaj mi poveste! Ampak živita

pa še skupaj?»

»Zaenkrat še. Ampak, no, v ločenih sobah. Nekako se še prenašava pa to, kaj vem. Hecno, ampak ta vaša zgodba z bazenom je v bistvu na nek nenavaden način povezana z najino preteklostjo.«

»Kako to mislite?» vpraša Gradsky.

»Moja žena je inštruktorica plavanja za odrasle. Organizira tečaje in to. Pred pol leta je tako inštruirala nekega moškega in se – zaljubila vanj. Zadeva je očitno resna. Zapušča me zaradi drugega. In še precej starejši je od mene, si morete misliti?»

Gradsky se za hip zamisli. »Ne vem, kaj naj rečem. Žal mi je, da to slišim.« Njegov glas je nekam čudno slovesen.

»Ma ja, nimate kaj. Se pač dogaja, jebat ga,« rečem. Izpijem svoj viski, Gradsky mi takoj natoči znova. Nagnem še enkrat, hočem, da me segreje, da mi razbeli notranjost, kjer ne občutim ničesar razen neskončne votlosti. Kakor da je tudi v meni nekdo skopal ogromno jamo za bazen... Pizda, pomislim, zakaj se je vse tole naenkrat sfiziilo? Kako nama je z Adrijano to ratalo? In zakaj to razlagam temu tipu? Čutim, kako se topim, v resnici bi najraje zahlipal.

Sem lahko še bolj patetičen? Dosti bo.

»Boste še enega?» vpraša.

»Ne smem, se moram vzdržat. Bolje bo, da grem,« rečem sosеду. Zavzdihnem, res je patetično. »Adrijana ima kmalu inštrukcije, rabila bo prevoz.« Vstanem.

»Pomagate ji... vidim, da ste dober človek,« mi reče Gradsky. »Ne obupajte.«

»Mah, naj gre vse v kurac,« se na silo nasmehnem. Nočem, da bi bil videti ranljiv. Pomaknem se proti garažnim vratom in Gradsky mi sledi.

»Veste,« mu pravim med vrati. »Ti bazeni so zajebana zadeva. V najstniških letih je Adrijana trenirala plavanje. Ko je pred leti izgubila službo, je začela spet hodit na bazen. Če si bil na zavodu, je bilo zastoj. In spet je začela plavat. Iz tega se je potem izcimilo, da je odprla firmo in začela inštruirat...

Včasih si mislim... če bi imela takrat pred leti bazen, potem se to ne bi zgodilo. Plavala bi lahko doma in najin zakon bi se lepo obdržal.«

Gradsky me pozorno posluša. »Morda,« reče, »tega ne boste mogli nikoli vedeti. Ampak ni še prepozno.«

»Prepozno?»

»Začnite ga kopati. Bazen. Kar jutri. Lahko vam posodim svoj načrt.«

Nasmehnem se. »Prosim, sosed, ne vikajte me.«

»Enako,« reče on.

»Tudi vi, pardon – ti – se zdiš dober človek in to. V vseh teh letih še nikoli nisva spregovorila toliko besed naenkrat.«

»Res je,« se nasmehne on. Pogleda me. »Pridi kaj naokrog. Na kratkega, če ne drugega. Ali če bi se rad pogovoril. In razmisli glede bazena.«

»Bom,« mu rečem, »bom... s temi bazeni... res, nikoli se ne ve.«

Edvard Osojnik **MEJA**

Koroška.

Razdeljena na večinski del v Avstriji in na manjši v Sloveniji.

Ki se mu reče Mežiška dolina.

Nekoč enoviti del so s plebiscitom razdelili, razrezali na dvoje. Rana se je vsako leto bolj poglobljala in pod krasto vedno krvavela. Na slovenski strani smo bili mogočni, samozadostni in pogosto tudi nesramni do sosedov onkraj.

Prišleki z avstrijske strani so tu iskali cenejši bencin, tobak ali pa so se prišli k nam nagovoriti svojega jezika. »Prekleti Švabi, spet ste prišli žret k nam,« je bila najbolj pogosta opazka, ki sem jo slišal v svojem kraju. Onstran gora tudi ni bilo nič boljše: »Bezi jugo« ali »frdamta komunist«, je letelo za nami.

Zdaj pravijo, da se vezi niso nikoli pretrgale. Ko da smo bili od nekdanj bratje. Pa so obstale zgolj iz banalnih razlogov: pri nas ni bilo kave, pri njih je bil drag bencin. Drugače pa so bili odnosi hladni, skoraj mrzli. Samo pesem je ostala topla. Ta je narod povezovala in takrat, ko so prišli k nam gostovat pevci izza meje, takrat smo se omehčali. Ploskali smo jim in jim tako pokazali, da jih še imamo za svoje brate po jeziku. Pa tudi tu so nekateri poskrbeli, da se ne bi preveč zblížali. Na slavni pevski reviji Od Pliberka do Traberka, ki smo se je pevci silno radi udeleževali in nam je še danes v ponos, so naši koroški politiki v sedemdesetih letih staknili glave in rekli: »Dragi prijatelji z avstrijske Koroške! Tudi letos bo druženje, vendar pod našimi pogoji. Prepovedujemo vam pri nas prepevati pesmi dr. Franceta Cigana. Njegova medvojna in tudi povojna preteklost še ni raziskana.«

Med Slovenci v Avstriji je završalo. Niso mogli razumeti, da ne smejo peti pesmi rojaka, ki je toliko naredil za ohranitev jezika, pesmi, ki govorijo o domovini in o ljubezni. Mnogo pevskih zborov takrat ni prišlo k nam na Ravne, med drugim tudi odličnega pevskega zbora Slovenske gimnazije ni bilo.

Naneslo je, da so nas, štiri prijatelje, povabili v Avstrijo k mešanemu pevskeemu zboru Srce. Ravno prav nas je bilo za mojega starega spačka. Ob meni je sedel pevovodja Albin, zadaj pa Marjan in Matko. Deset let smo se vozili v Doberlo vas, pa ne za denar, za dobro voljo in da smo se napeli in družili. Če sem pošten, moram reči, da je bilo dobro tudi, da nam na teh poteh ni bilo treba plačevati za prehod meje. Temu se je reklo depozit, mi, ki smo hodili v Avstrijo kot kulturni delavci, pa smo imeli posebne ugodnosti.

Na sredini poti do Doberle vasi je smerokaz za Strpno vas. Ob tem napisu smo se vedno razgovorili, mnenja smo bili, da bi bilo lepo, če bi takšno ime nosilo vsaj sto vasi, na njihovi in na naši strani.

Pa v resnici ni bilo nobene take.

V avgustovskem vročem večeru smo sedeli pod košato lipo pred kulturnim domom Doberlovaščanov in prepevali slovenske pesmi. Vmes je tekla beseda v domačem jeziku in nekdo je navrgel nemško besedo. Drugi mu je pritegnil in takoj so vsi govorili po nemško. Nemščine ne razumem in obsedel sem kot tepček med njimi. Protestiral sem, zasmejali so se in preklopili na slovensko. Vedno pa

tudi ni bilo potrebno, da sem se oglasil. Kdo drug je tako kot prej nemško tokrat navrgel slovensko besedo in že je pogovor tekkel v domačem jeziku.

Ta večer se je debata v nemškem jeziku kar nekam predolgo vlekla, nestrpen sem bil in radoveden, saj se je po kretnjah, vedno glasnejšem govorjenju in mrkih obrazih zdelo, da je stvar resna.

Pa se je oglasil Tinej v tistem značilnem, mehkem žebranju: »Mi, Slovenci, ob tem dogodku ne smemo stati ob strani, pa čeprav je pokojni to zapisal v oporoko.«

Martin je protestiral: »Ne, oporoka se mora spoštovati, če boš na pogrebu govoril, ne bo dobro.«

»Kaj pa ti porečeš?« se je obrnil name Tinej.

»Ne sledim, prej ste nemško govorili.«

»O, oprusti. Za sredo so nas poklicali, da pojemo na pogrebu, saj boš prišel, ne? Medved je umrl, naš krajan, vendar je dolgo živel na Dunaju in delal kot državni sekretar na ministrstvu za šolstvo. V oporoko je pa napisal, da ne želi na pogrebu nobenega govora.«

»Aha,« sem rekel, »ti pa kljub temu želiš imeti govor v slovenščini.«

»Ja,« mi je šepetaje potrdil in nadaljeval z normalnim glasom: »A si predstavljaš, kako bodo Nemci cepetali, dosti jih bo tudi z Dunaja, bom med drugim povedal, kako nas zatirajo.«

»Ni prav, da izzivaš,« sem pristavil in se tudi kasneje nisem več oglašal. Še dolgo v noč so žolčno razpravljali, eni so bili za Tinejev predlog, drugi proti. Sprejeli so sklep, da je dovolj, če zapojemo dve slovenski pesmi, Rož Podjuna Zila in Stezice. Močno pa jim je šlo v nos, da bo pel tudi nemški zbor.

V sredo smo si oblekli narodne noše in se namenili, da zapojemo lepše kot Nemci. Že pred sprevodom smo pohiteli k jami, da bi si našli dober prostor za nastop. Opazovali smo veliko množico ljudi, ki se je počasi bližala jami. Pogrebci so potiskali z rožami okrašen voziček s krsto, za njo je stopalo osem duhovnikov v belih oblačilih z vijoličasto štolo, za krsto pa sta ženo pokojnega podpirala dva mladeniča.

»Sinova sta,« mi je šepnil Tine, »ta, desni, je naročil petje.«

»Aha,« sem rekel, hkrati pa sem ga opazoval, kako nemiren je bil. Neprestano je pogledoval za svoj hrbet, se prestopal in si nekaj mamljal.

»Da si nisi slučajno premislil glede nagovora,« sem mu tiho rekel čez ramo.

»Na, na,« je hitro odgovoril.

Duhovniki so glasno molili in množica je odgovarjala. Očenaš smo odmolili v nemščini in slovenščini, prav tako so se druge molitve govorile napol nemško, napol slovensko. In vedno je bilo enako glasno. Pri sebi sem si mislil: »Poglej, lepo sodelujejo, nihče ne bojkotira drugega jezika.« Le bolj nerazločno je bilo, saj je molil vsak v svojem jeziku. Ko so duhovniki škropili v odprt grob, se je oglasil nemški moški zbor. Zelo lepo so zapeli. Za njimi smo povzeli mi. Gomazelo mi je po hrbtu. Rož Podjuna Zila, venec treh dolin smo zelo potihoprijeli, moja domovina, narod moj trpin je še vedno zelo nežno in zelo ubrano zvenelo, ti družica moja, dom moj in moj rod pa je že bučalo po pokopališču, pa ne iz hudobije ali prevzetnosti, pesem nas je nosila. Nič ni doživel tisti, ki ni izkusil vznesenosti glasbe, na pravem mestu in ob pravem času. In zopet je zapel nemški

zbor in mi za njim Čej so tiste stezice, k' so včasih bile.

Obstali smo v tišini ob grobu, eden izmed duhovnikov je spregovoril v nemškem in nato še v slovenskem jeziku: »Sedaj pa še pri sebi zmolimo, za tistega, ki bo prvi šel za pokojnim,« je rekel.

Ljudje so se pripravljali, da po vrsti izrečejo sožalje svojcem in vržejo grudo na krsto. Nekdo v zelo lepi obleki, s šopkom rož, je stopil prvi k jami in spregovoril v nemščini. Kasneje so mi prevedli, da je takole nagovoril pokojnika: »Dragi sodelavec, za tvoje požrtvovalno delo ti sodelavci, ki niso mogli na pogreb, polagajo v grob ta šopek.« Poklonil se je in segel v roko ženi umrlega.

Takrat je v zboru završalo. Tinej je že stal visoko nad ostalimi na zemlji, ki so jo bili izkopali za grob.

Glasno je začel: »Dragi Slovenec. Tudi mi, koroški Slovenci, se želimo posloviti od tebe z domačo besedo. Nihče nam ne more vzeti te pravice...«

Prekinil ga je krik v nemščini, takoj nato še v slovenščini: »Oče ne želi nobenega nagovora na grobu!« Vendar Tinej ni bil pripravljen odnehati.

»Lahko so ti spregovorili v jeziku, ki ni bil tvoj...«

Še enkrat je kriknil njegov sin in skočil proti govorniku z visoko dvignjeno svečo. Duhovniki so hitro naredili polkrog in mu zaprli pot do Tineja. Obstal je pred njimi in sklonil glavo.

Tako kot so me ponesla čustva med pesmijo, tako so me sedaj pritisnila ob tla, ob zid, in sram me je bilo, ne vem pred kom.

In na tisti kraj sem se spomnil, ki so mu rekli Strpna vas.

Robert Lozar: SKICA III, 2008, svinčnik na papirju

počasi

Nekega dne sem zasovražila čokolado. Zaradi enega samega, obenem preprostega, a prav tako najbolj nenavadnega razloga – ker jo je on oboževal. To je bil poseben postanek v trgovini, prihranjen za konec, ko je utrujen od tekanja za vozičkom in menoj, ponorelim lovilcem najugodnejših popustov, zaprl oči in globoko vdihnil.

Na zadnji postojanki pred blagajno je šest nabito polnih polic čakalo na sladokusca. Ta pa je izbiral in izbiral ... Saj ne da ne bi poznal vseh različnih vrst ali da se ne bi mogel odločiti, katera je najboljša. Ne, on je užival v raznolikosti okusov, ki jih je lahko zaznaval s svojim drhtečim jezikom, ko si je miže v usta stlačil troje različnih koščkov. In nato momljaje razlagal, kako čudovito je prepoznati vsako zrnce jagode in kateri tablici pripada kak kos.

Nikoli ni maral čokolade s celimi lešniki. Kakšen pomen ima vendar trden košček sadeža v mehki rjavega zlata ..., vendar pa se niti tem tablicam ni izognil. V trenutku je požrl vse kosce, ki so vsebovali lešnike, pogoltnil in se obliznil. Ko v ustih ni zaznal nobene drobtinice več, se je z gurmansko pozornostjo posvetil prej skrbno odstranjenim čokoladnim brezmadežnikom.

Imenoval me je Sladka. Ker me je vsak večer najprej božajoč namazal s sladkim zlatom in ga nato grešno polizal z vseh kotičkov kože, kamor se je zalezal. Šele potem sem se v božanskem okusu lahko izgubila jaz. Tudi to je bilo skrbno načrtovano, seveda. Z draženjem mojih brbončic se je tako nebes prvi dotaknil sam.

In blažen zaspal.

vztrajno

Vedno znova sem čakala umirjenost duha, dokler nisem bila prepričana, da spi. Sledilo je dolgo tuširanje, da sem s sebe sprala ostanke rjavine, ki je on ni opazil v žametni poltemi nočne svetilke.

Za umivanje las sem uporabila šampon z vonjem po čokoladi. Za nego telesa sladkoben gel obetajoč čokoladne užitke. Kako je bil razočaran, ko je ugotovil, da nikjer ne prodajajo čokoladne čistoče za intimne predele!

Celo najino stanovanje se je utapljalo v različnih odtenkih rjave. Obiskovalci so bili navdušeni nad raznovrstnostjo lesenih površin, ki so opremljale prostore. Moj prosti čas je tako zapolnjevalo loščenje parketa in brisanje prahu. Kljub temu pa je stanovanje zares zažarelo šele, ko je ob prvem snegu v kaminu prižgal ogenj. Tisti dan sva zaklenila vrata in izklopila elektriko. Pri užitkarskem lenarjenju na kavču nama je družbo delal le duh dišečih palčk. Čokolada. In v rokah skodelici toplega pudinga. Čokoladnega. Ki sem ga seveda pripravila sama. In, preden sva odšla spat, hitro pomila posodici, da me ne bi predolgo čakal in ga zjutraj ne bi pričakala umazanija. Nato pa vnovično opazovanje umirjanja dihanja in čiščenja umazanije, ki se je tako vztrajno nabirala na meni.

V vodi sem ostajala dolgo, porabila ogromno mila, a potem znova stala pod curkom vroče ali mrzle vode, občutek nečistoče pa vseeno ni izginil.

resnica

Postavila se je predme. Ko sem pripravljala čokoladni preliv za pecivo. Ubogljivo je zapolnil vse kotičke, tako kot sem želela, brez upiranja ali nezaželenega razlivanja. Sčasoma pa je postal trd oklep, ki ni več poznal mehko-be svoje notranjosti – če sem jo poskušala najti, se je preprosto zdrobil v male, nebogljene kosce. Nisem se zavedala, da udarjam po tistem pecivu, dokler ni od njega ostala bedna ruševina. Kot da to ni bilo dovolj, sem ga še posolila s soljo lastnih solz, kakor dekletce, ki prvič preizkuša svoje kuharske sposobnosti in spozna, da se bo z nastalim pred svojim odraslim fantom le osramotila. Neumnost.

Odložila sem vse skupaj in se zavlekla pred ekran. Ne vem, kaj je bilo na programu. Vem pa, da sem bila pošteno razjarjena, ko je mož prišel domov. Opazil je, da sem drugačna kot ponavadi, a ni razumel pomena. Prešerno me je povabil v spalnico, z žarom, ki se je nadejal nečesa divjega, v očeh ...

Odšla sem v spalnico, se slekla. In si naredila najbolj seksi obleko, kar jo premorem. Se nadišavila in si uredila lase.

Nato sem napolnila kovček in odšla – enkrat samkrat sem se ozrla ...

V spodnjicah je čakal na postelji z obrazom zgube velikih oči in nesposobnosti zadrževanja lastne sline.

sprejemem

Dejstvo, da je odhod v trenutku, ko te doleti kriza, ni rešitev. Da sem odrasla ženska, ki bi morala biti sposobna sama vzdrževati družino. Ampak to ni bil umik, naj izgleda, kakor hoče, rabila sem luknjo v času, ki bi sprostila moje misli in dejanjem dala smisel. Misli so poletele, dejanja pa niso vsa dobila svojega pomena. Zato sem poklicala moža in mu rekla, da nisem več ženska, s katero se je poročil – o tem sva se gladko strinjala. Nisem pa prepričana, če razume, da moja želja po tem, kar sem včasih bila, ni samo trenutna muha, ampak je osnova, če želim nadaljevati z življenjem.

Tukaj, zdaj, gladim s prsti gube na obrazu. In jih sprejemam za svoje. Zaradi njih mi več ne postane slabo, ker so plod moje ustvarjalnosti. So sled truda, ki sem ga vložila v svoje življenje. Znamenje časa, ki je bil potreben, da sem spoznala, kaj je temelj sreče. So zemljevid, ki mu je potrebno slediti in ga natančno brati, da nekje na poti umeš, kako nepomembni so koraki in smeri, in da je ključno, kdo za njimi stoji.

Jaz.

Ki se cenim, spoštujem in ki ne maram čokolade.

Irfan Horozović (1947) je pisatelj, dramatik in pesnik ter urednik na TV BiH. Napisal je 30 knjig, od tega so knjige kratkih zgodb Ščdrvanski vrt, Salon gluhonemih krojačic, Vremenska karta, Nočni obredi, Iluzionistov grob in Lebdeča ženska, Pregnano mesto, Bosanski palimpsest in Prodajalna nožev. Kratka zgodba Legenda o zlati goski bo letos izšla v zbirki kratke proze pri Založbi Goga.

Vsako mesto ima svojo bolj ali manj vidno podobo. To je znano. Kdaj pa kdaj to odkrijejo tudi njegovi prebivalci ali popotniki, iskalcı resnice. Samo redki pa vedo, da imajo mesta tudi svoje glasove. Govorijo! Res govoriyo, pa tudi na drugačen način pripovedujejo tistim, ki jih želijo slišati.

Tako mi je pripovedoval Kasim Ferhatpašić, nesojeni, nesrečni kronist našega mesta. Pri tem je, kot bi hotel pokazati na interpunkcijo, dvignil roko in otrpnil v nenavadnem položaju, kot bi mi hotel reči, naj skrbno prisluhnem. Da bom mogoče potem tudi jaz slišal kakšno besedo Mesta.

- Tako je to, moj Said!

Pravil mi je Said, tako mi reče samo nekaj sorodnikov in družinskih prijateljev. Slišati je bilo kot kakšno posebno, tajno ime. Kadar me je kdo tako poklical, sem začutil iskrenost sveta, iz katerega je prihajalo to ime; priklicalo je krog čisto posebnih spominov. Majhen, zaupen krog. Samo enkrat je v ta svet nekdo vdrl. V prvem letniku gimnazije je profesorica nemščine, tudi naša sosedka in prijateljica, pogledala po razredu in rekla: „O, Said, tudi ti si tukaj!“ Sošolci, ki so poznali le moje pravo ime, so me presenečeno pogledali. Nekateri so se celo zasmejali. Tudi profesorica je bila za trenutek zmedena, potem pa je začela brati imena iz dnevnika. Nikoli več me ni poklicala Said. Tako je moje skrivno ime izginilo iz javnosti, še preden se je dobro pojavilo v njej.

Ščasoma je bilo ljudi, ki so ga poznali, vse manj, razen mojih domačih je vedel zanj mogoče samo Kasim Ferhatpašić. Pa seveda Mesto, s katerim se je Kasim pogovarjal.

To so bila pravzaprav slovesa. In poslovilni pogovori, v katerih se je vedno znova pojavljalo Mesto s svojimi zgodbami. A Kasim Ferhatpašić, potomec ustanovitelja in dobrotnika Mesta, je o njem govoril kot o starših.

Ljudje našega porekla so se gibali kot prikazni. Življenje je bilo naenkrat podobno ruleti presenečenja, ki sta jo Usoda in Smrt priredili v Mestu; smrtonosna kroglica je neprestano krožila in skakala iz ulice v ulico, od hiše do hiše, od enega stanovanja do drugega in iskala mesto, kjer bi se ugnezčila. Gnezdo zanjo so v trenutku ustvarili grabežljivi kremplji Smrti.

- Kmalu se bo pojavila. Vse kaže, da je njen čas.

Kasim Ferhatpašić je bil smrtno resen in je pozorno strmel vame, kot da čaka mojo potrditev. Prav zares sem bil presenečen. Mislil sem, da sem kaj preslišal. V nejeveri sem se obrnil in se ozrl po revni, zakotni krčmi, v kateri sva sedela.

- Kmalu bo tu, sem rekel. Nisem mislil, da ravno v tem trenutku. In ne tu, - se je skrivnostno nasmehnil Kasim Ferhatpašić

- A jo poznam?

- A gosko? Presenečen bi bil, če ne bi že kdaj slišal zanjo. Ali za katero izmed njih.

- Govoriš o goskah?

- Seveda. Zadnje čase vsi pripovedujejo nekakšne svete zgodbe. Raztegujejo jih in krčijo, kakor se komu zdi. Svete zgodbe so potrebne, da z njimi opravičijo zločine. Tudi tisti, ki so preganjani, jih

potrebujejo, da bi preživeli. Ampak videti je, da o edini zares pomembni zgodbi iz preteklosti tega mesta nihče ničesar ne ve.

- A tisti o sveti goski?

Kasimov obraz sem videl kakor v ogledalu. Na njem sta bila zmedenost in nerazumevanje. Celo nekaj, kar je bilo podobno jezici. Na njegovem obrazu se je zrcalilo moje čutenje. Tedaj pa je Kasim prasnil v smeh.

- Sveta gos, ha ha ha. Zlata gos je to! Prav zaradi tega je tudi sveta! Zlato na nek način sporoča o svetosti. Kako smešen si videti! Ko da nisi nikoli slišal za to!

Mogoče se norčuje iz mene, sem pomislil. Le kaj naj bi nekakšna zlata gos pomenila za zgodovino tega mesta! In kakšna zgodovina je to, če zanjo nihče ne ve.

- Saj ni nič hudega, - je rekel, da bi me pomiril, - čeprav si me malo razočaral. Mislil sem, da ti kaj takega ne more uiti. Nič zato! Ljudje so navadno tako obremenjeni s svojim malim življenjem, da jim niti na kraj pameti ne pride, da obstaja še kaj drugega. Da so vsa življenja povezana. Da je ves svet povezan z nevidnimi nitmi. Pa vendar: rodil si se v tem mestu, odrastel v njem, ga prehodil, bral knjige in zapise ..., zato sem bil prepričan, da si zasledil zgodbo o zlati goski in vstopil vanjo. Zazdelo se mi je, da na tvojem obrazu vidim, kako si ji prišel na sled. Mogoče pa sem se zmotil. Mogoče je to pomenilo kaj drugega, kaj, česar se niti sam ne zavedaš. Tisti, ki razumejo, za kaj gre, včasih to skrivajo celo sami pred seboj.

Naenkrat se mi je zazdelo, da začenjram razumeti, o čem pripoveduje Kasim Ferhatpašić. Bilo je še povsem nejasno, vendar se mi njegove besede niso več zdele ne porogljive ne podobne besedam človeka, ponorelega od tesnobe.

- Za zdaj lahko govoriva o tem, kar veva. Si izmenjava misli. Kajti tedaj, ko se bo pojavila, ne bo mogoče ničesar razumeti. A vsi bodo govorili samo o njej. Ti zločini so samo uvod. Vedno se je pojavljala na takšen način.

- Saj je zapisano in objavljeno toliko legend! Zakaj pa nihče ni zbral vseh teh zgodb in spominov o zlati goski?

- Mar to ni povsem jasno? Ker je živa! Lahko se pojavi kadar koli in kjer koli! Vsak izmed raziskovalcev – pa jih je bilo mnogo, lahko mi verjameš – jo je hotel najti, se je dotakniti, nihče pa ni hotel pisati o njej. Le čemu bi opozarjal druge, da obstaja zaklad, ki ga nameravaš odkriti?

Čeprav je bilo to v nasprotju z mano, sem se moral strinjati. Ampak še vedno nisem bil prepričan, kam naju bo ta pogovor pripeljal. Samo na nek čuden način sem čutil, da mi ta zgodba ni povsem neznan. Kot da sem jo nekoč davno poznal, a sem nanjo pozabil.

- Zdi se ti, ko da veš, o čem govorim, a ne? - je rekel zaupno.

- Pravijo, da so gosi rešile Rim, sem zamrmral.

- Prav zares je to nekako povezano – se je zresnil – ampak začniva drugje, kasneje, tam, kjer se zgodba tiče naju in najinega mesta. Gre za drugo polovico šestnajstega stoletja. Ferhat-paša Sokolović, bosanski beglerbeg¹ in moj skrivnostni prednik, je po velikih uspehih v bojih z Avstrijci pridobil ogromno bogastvo: nekaj je bilo plena, drugo pa odkupnina, vse v zlatu. Odkupnino je dobil za vojne ujetnike, pravzaprav za najbolj dragocenega od njih, mladega plemiča Wolfa Engelharda von Auersperga. Vse skupaj je bilo to vredno kakih 30.000 dukatov. Naj te takoj spomnim, da je bil med zlatino tudi krožnik z

¹ vrhovni vojni in civilni poveljnik večje pokrajine, paša višjega ranga

zlatimi goskami. Ko se je človek nagnil nad krožnik, se je skoraj zdelo, da skupaj z jedcem jedo tudi one. Kaj naj bi to pomenilo, vesta samo mojster iz Augsburga, ki je krožnik napravil, in Wolfova mati, ki ga je poslala za odkupnino. Naj bo že kakor koli, ujetnike so spustili, Ferhat-paša pa je začel ustanavljati samostane in druge ustanove v Banja Luki, natančneje v Doljnem Šeheru, in s tem postavil temelje našemu mestu. Vse to je znano in zapisano v knjigah, samo to ni poznano, da tiste goske z zlate posode niso končale v zlatarjevi peči. In tu se postavlja vprašanje: le zakaj ne?

Kasim Ferhatpašić je s kazalcem potrkal po mizi, kot da bi trkal na vrata skrivnosti. V spominu in in v mislih sem skušal najti odgovor. Nisem ga našel. Morda na to sploh ni bilo odgovora. Mogoče je bila to le Kasimova zgodba, ki jo je pletel v dolgih nočeh, misleč na zlato gosko.

- Ferhat-paša je gotovo vedel, za kaj gre, mogoče je to takoj razumel. Morda je k temu pripomogel tudi tefterdar² Arnaut-paša ali kakšen drug svetovalec. Vsekakor besedilo, ki je bilo vgravirano na posodi z zlatimi gosmi, ni moglo ostati skrivnost.

- In ti misliš, da so te gosi in to besedilo odločali o usodi Mesta in Ferhat-paše Sokolovića?

- Mislim. A veš, kje so goske bile, ko je Ludwig Badenski z avstrijskimi četami vdrl v Mesto in ga skoraj do temeljev požgal?

Molčal sem. Odgovora nisem poznal.

- Niso bile več skupaj na svoji posodi in tudi nobena od njih ni bila v Mestu.

- In če bi kakšna bila, misliš, da bi bila usoda Mesta kaj drugačna?

- Vse kaže, da bi bila. Pri tem ni ničesar naključnega. Poglej samo eno podrobnost. Ko je Omer-paša Latas zasedel Mesto, se je pojavil Ivan Franjo Jukić, Banjalučan, in mu eno od tistih zlatih gosk s krožnika prinesel v dar. Le čemu? Mar v tem ne vidiš jasnega obrisa zgodbe? Pazi, to se je zgodilo dvesto petdeset let po nasilni smrti Ferhat-paše Sokolovića.

Nisem vedel, kaj naj si mislim. Tiste dni in noči smo se vsi na svoj način spremenili. Ljudi je skrbelo, kako naj rešijo družino in svoje premoženje. Po tem so si bili med seboj podobni, ampak usoda vsakogar je bila nekaj posebnega. Enega je vodil strah, drugega razum, vsi pa so doživljali enake stiske, saj jim je velika mreža nastavljala pasti za njihove duše. Kasim Ferhatpašić pa je v vsem tem videl odsev zlate gosi. Je kaj takega sploh mogoče?

Kasim si je zvil cigareto in me pogledal tako, kot da mi bere misli.

- Čisto mogoče je, da sem nor, - mi je rekel preprosto – ampak dejstva so dejstva.

- Vse to se je zgodilo že davno tega. In nobene zveze nima s tem, kar se dogaja danes. In z nami.

- Mislim sem, da si bolj pameten. Vse je povezano z vsem. To pa še posebej.

- Hočeš reči, da pojavljanje in izginevanje gosi vpliva na usodo Mesta?

- Tega nisem rekel jaz. O tem govorijo dejstva. To sem čisto jasno spoznal ob Potresu. Poleg drugega sem se ukvarjal tudi z zgodbo o gosih. Potem pa sem povsem naključno prišel pred sama vrata skrivnosti. Vse se je ujemalo. Preostalo je le, da človeka, ki je to gos imel, poprosim, naj mi jo pokaže. Vendar je nenadoma odpotoval. Kot da beži pred menoj. Mogoče se goskine skrivnosti niti zavedal ni.

² Finančni minister v turškem cesarstvu, kasneje človek, zadolžen za finance v provinci.

Naslednjega dne po njegovem odhodu se je zgodil Potres.

- Kako naj vem, da si vsega tega nisi izmislil?

- Saj ga poznaš tudi ti. Vse lahko preveriš. Umrl je v tujini. Po njegovi smrti so se njegova žena in otroci vrnili v Mesto. Seveda se je tudi goska vrnila z njimi. Tu je bila do nedavnega. Potem je žena umrla, otroci pa so postali begunci. Ne vem, ali še imajo gos ali jih je kdo oropal. Vem samo, da je v Mestu ni. Nobene izmed njih.

Zvedavo me je pogledal: - Zdi se mi, da ne veš niti tega, koliko jih je bilo.

- Dvanajst – sem bleknil prvo število, ki mi je prišlo na pamet.

Bil je zares zelo razočaran. Pričakoval je, da bom spremenil svoj odgovor, jaz pa sem samo skomignil z rameni.

- Osem, osem jih je bilo, Said. Mar to ni čisto jasno? Če bi samo malo pomislil ...

Podoben je bil profesorju, ki ga je razočaral najljubši učenec.

- Ena je v Britanskem muzeju. V Londonu. Samo to ti lahko povem. To je lahko opazil vsakdo, če je le želel. V sobi, kjer so ure, pokali in zlata ladja mojstra iz Augsburga. Do nedavnega je bila ena v Vidinu, tam, kjer so zadavili Ferhat-pašo Sokolovića ...

- A misliš, da zaradi gosi?

- Tudi zaradi nje. Takrat se je smrt okoli njegovega vratu ovila dvakrat. Polomil ga je, ker je ločil gosi. To je en razlog. Drugi tiči v davnem bosanskem sporu med Orlovići in Sokolovići, ampak zdaj o revnem šejku Hamzi in njegovih naslednikih in o mogočnih Sokolovićih ne bova govorila. To bi povsem brez potrebe razvodenilo zgodbo o zlati goski. Čeprav se ta spor vleče vse do danes. Moj najhujši sovražnik je potomec enega od pristašev Hamze in to je edini razlog, da se ne prestando, že dvajset let prepirava, čeprav se on tega razloga niti zaveda ne. Ampak to je zares druga zgodba. Pa se vrniva k številu osem. Zakaj je pomembno vedeti, koliko jih je bilo? Ker le tako lahko izvemo, kje so! Kje se v resnici skrivajo!

Zdaj pa prav zares nisem več vedel, kaj naj si mislim. Zunaj se je že mračilo. Bližala se je policijska ura.

- Se sprašuješ, zakaj to pripovedujem tebi? Nekomu sem moral povedati. Mislim, da si ti najbolj primeren. In da bi morda lahko kaj naredil. Sem prav slišal, da odhajaš iz Mesta?

- Kako veš? Saj veš, da je o takih stvareh treba molčati.

- Med prijatelji se vse zve.

Vedel se je, ko da mi predaja testament. Odločil sem se, da ga bom pazljivo poslušal.

- Vedno se pojavljajo v pravilnem osmerokotniku. Potem je vse v redu. Če pa se premakne samo ena in je razmerje porušeno, se začnejo zločini, požari, potresi, vse, kar je znano iz zgodovine našega Mesta. To traja vse dotlej, dokler se spet ne naredi osmerokotnik, dokler razmerje, ki je bilo določeno, ni spet vzpostavljeno. V resnici je to podobno Pandorini skrinjici. Mogoče je to le eno samo veliko število naključij, ampak kot sem ugotovil, ta naključja nastajajo po določenih zakonih. To je vse, kar ti lahko povem.

Prek mize mi je potisnil košček papirja, na katerem je bil narisano osmerokotnik in na katerem so bila napisana imena mest.

- Kot vidiš, je red porušen na dveh mestih. Če bi se ta zlata gos vrnila na svoje mesto, bi se tudi banjaluška kaj kmalu prikazala. Britanski muzej je varen, vse dokler ne bodo pripravili kakšne gostujoče razstave. Sicer pa je motnja možna na vsakem mestu ...

Naenkrat je bil videti čisto obupan. Mrmral je imena mest, risal na mizi osmerokotnike in razlagal njihove medsebojne odnose ter razlagal o tragedijah, ki so jih povzročili premiki.

- Napaka je bila storjena že v Nimrudu. To so magične gosi, ki jih ne bi smeli nikoli ločiti. Videti je, da je Hans iz Augsburga prišel do kalupov. Možno je, da so bili med njimi tudi kalupi iz Bosne. Iz Daorsona. Nekaj sledi je ...

- Mogoče gosi sledijo nečemu, kar je povezano z zemljo, mogoče kakšni prastari seizmični napravi?

Kasim me je začudeno pogledal. Dolgo ni umaknil pogleda in videl sem, da je vesel, da mi je povedal vse to.

- Mogoče si na pravi sledi, Said, - je rekel ter začel risati in pojasnjevati, jaz pa sem bil vse bolj zagret za pogovor. Tu nekje, čisto blizu, je tičala rešitev za najino usodo. Goska iz Londona, gos iz Berlina, gos iz Pariza, gos iz Moskve ... Osem zlatih gosi, katerih razpored je bil porušen ...

Ločila sva se tik pred začetkom policijske ure.

To je bilo zadnjič, ko sem videl Kasima Ferhatpašića.

Robert Lozar: SKICA IV, 2008, svinčnik na papirju

Tvrtko Kulenović

Prevod: Barica Smole

Tvrtko Kulenović (1935) je pisatelj, esejist, potopisec, književni teoretik in scenarist ter profesor književnosti na Filozofski fakulteti Sarajevo. Napisal je 20 knjig, od tega knjigi kratkih zgodb Karavana in Sled črnega žolča. Kratka zgodba Umor Trockega bo letos izšla v zbirki kratke proze pri Založbi Goga.

UMOR TROCKEGA

Če ste kdaj potovali z nočnim brzovlakom (Rdeči blisk?) med Leningradom in Moskvo, ste na začetku potovanja doživeli prijetno majhno presenečenje. Na vrata vašega kupeja je vljudno potrkalo in vstopilo je prekrasno plavolaso dekle, komsomolka, z dvema skodelicama vročega čaja, ki ju je odložila na mizico ob oknu.

„Stara ruska navada,“ je rekla, se ljubeznivo poklonila in odšla. Čaj je bil tako vroč, da se skodelic sploh ni dalo prijeti, vendar pa je vsaka skodelica imela držalo, kovinsko čipko, ki je s svojimi oblikami pričarala svet starih ruskih bajk – *bilin* – in čipka je bila zlata ali vsaj umetelno pozlačena, včasih srebrna, nikoli pa posrebrena. Vprašali ste jo, ali je to kakšen ostanek iz časov carske Rusije, izdelek nezrele socialistične zavesti, ki se je odločila, da se malo spajdaši s fevdalno preteklostjo in da se sprašujete, kdo je to ukazal: vlakovodja, ki je član partije, prometni minister ali celo tovariš Stalin osebno. Spomnili ste se tudi nečesa, česar pa niste preverili: sto kilometrov pred ciljem menda na vseh vlakih proti Moskvi zaklenejo stranišča, da se odvečno govno ne bi pripeljalo v prestolnico. Je tudi to ukazal Stalin? Morda celo Trocki, ko je bil še tu; ta, ki je ustanovil Rdečo armado, ki je ljubil vojaško disciplino pa tudi konstruktivne ideje; ta, ki je od neke vrste anarhistične ukrajinske bande prevzel idejo o težkem mitraljezu, ki se montira na zadnji del lahkih, hitrih voz z najmanj dvema konjema in tako iznašel smrtno nevarno orožje, tanke proletariata, *lihije tačanki*.

Trocki je naredil napako, ko se je iz Rusije umaknil pred začetkom druge svetovne vojne, saj je bil kot izgnanec vedno označen kot politik, če pa bi ostal v bojih, bi postal del epa, kot Stalin. Verjetno ni mogel ostati, vendar to ne spremeni dejstva, da ni. Menda je Balzac rekel: *Neumno kot dejstvo*, Karel Čapek pa, ki nam je po duhu bližji, pravi: *Pusti razloge, Martin, na tisoče jih je, samo dejstva so pomembna*. O Stalinu so skladali pesmi, katerih verzi, melodije in glasovi pevcev so lahko celo lepi, na primer:

*Artileristi, Stalin dal prikaz,
Artileristi, zvojot otčiznja vas,
iz mnogo tisjač batarej za sljozi naših materej,
za našu rodinu: Agonj! Agonj!*

Ukaz poveljujočega se poistoveti z najglobljim klicem, klicem domovine. Tisočere baterije so simbol moči in obljuba, da se načrtovani podvig lahko uresniči. Materine solze najbolj in najmočnejše opravičujejo željo po zmagi in hrepenenje po maščevanju.

Če bi bil Trocki ostal v Rusiji, bi morda tudi on dočakal, da bi peli o njem, če se mu seveda prej ne bi kaj hudega zgodilo. Stalin je namreč izdal še en ukaz: da ga preženejo iz Rusije, malo kasneje pa, da ga ubijejo, če ga kje najdejo. Pokazalo se je namreč, da so na svetu še ljudje, ki so bili pripravljeni Trockega zaščititi. Rekli so jim trockisti in jih proglasili za sovražnike socializma; bili so krivi za to, da je pšenica slabo obrodila, da so vlaki v Rusiji zamujali, pa tudi za to, da je propadla španska republika.

Ker ga druge države niso hotele sprejeti, je predsednik Republike Mehike na priporočilo slavnega mehiškega slikarja in levčarja ter njegove žene slikarke, ki je menda kasneje postala ljubica Trockega,

mučenika sprejel in mu v bližini prestolnice podaril hišo, podobno trdnjavi. To je v resnici kasneje tudi postala, imela je pravcato obzidje. Potem pa je na prizorišče stopil drug slavnih mehiški slikar, tudi levičar, polkovnik španske državljanske armade, ki je sprejel nalogo, da Trockega odstrani, se pravi, da ga ubije. Mehika je bila edina država, ki je poslala vojake v Španijo in jih je prizadel poraz; vsak je zanj imel svoje pojasnilo, najtežje pa je bilo krivdo zanj pripisati Sovjetski zvezi, torej tovarišu Stalinu.

Slikar je zbral okoli dvajset ljudi, ki so tudi bili večinoma slikarji; sestali so se v nekem ateljeju, oblekli so se v policijske uniforme, da bi prevarali prave policiste, ki so utrdbo stražili; nekateri so bili oblečeni v alpinsko obleko, opremljeni z vrvmi in kavljji, da bi se povzpeli po zidovih trdnjave. Oboroženi so bili z množico lahkega orožja in z dvema puškomitraljezoma. Vodja si je na glavo nadel nemški šlem iz prve svetovne vojne, s konico. Vendar akcija ni uspela, ker je žena Natalija pravočasno in „zelo zelo narahlo“ potegnila Trockega s postelje na tla in z njim vred celo kanonado preživela v prostorčku med zidom in posteljo. Reakcionarji vseh vrst so to priložnost izkoristili in ponovno opozorili na groteskno povezavo med umorom in farso v socialistični revoluciji, vendar je Trocki rekel, da je pretiravanje ena od lastnosti revolucije, ker je *revolucija inspirirani srd Zgodovine*. Seveda to nima nikakršne zveze s stalinističnim režimom, ki „ponovno vzpostavlja najbolj žaljive oblike privilegijev, prežema neenakost z značilnostmi provokativnosti, spreobrača administracijo v monopol oligarhije in ponovno vzpostavlja fetišizem oblasti v taki obliki, o kakršni absolutistična monarhija niti sanjala ni“.

Umetnost je uničena, kajti *realizem je sestavljen iz oponašanja vaških fotografij iz tretje četrtine preteklega stoletja, socialistični stil pa uporablja trike fotografije z nameščenim motivom, da bi predstavil dogodke, ki se niso nikoli zgodili*. Ko ga je šef policije v Mexico Cityju vprašal, kdo je odgovoren za ta poskus umora, je rekel: „Josif Stalin.“

Drugi, uspeli poskus umora Trockega je bil pripravljen čisto drugače: morilec se je predstavil kot pripadnik meščanske družbe in razreda, kot sin belgijskega diplomata, skratka, kapitalista. Takšnega se ni bal nihče; bati se je bilo treba samo lastnih. Ta logika je bila kar prava, vendar se je je posluževala tudi druga stran; morilec se je v resnici pisal Ramon Mercader, bil je Španec, rojen v Barceloni leta 1914. Bil je deset let mlajši od fiktivnega Belgijca Jacquesa Mornarja in nenavadno je, da se je človek, ki se je doberšen del življenja delal, da je nekdo drug, lahko izdajal za deset let starejšega, pa tega nihče ni opazil in da tega nikomur ni mar.

Ramon je imel močno mater Caridad in konvencionalnega očeta Pabla. Ločila sta se, ko je bil Ramon star enajst let. Njegova mati, Kubanka, je imela umetniške ambicije. Nekoč je hotela postati redovniška pripravnica, oče pa je živel po povsem buržoaznih merilih.

Šolo je Ramon obiskoval v Barceloni. Najprej je hodil na Angleški inštitut, potem pa šolo pri episkopalnih menihih. V njegovem otroštvu so anarhisti po Kataloniji podstavljali eksploziv. Caridad je leta 1925 zapustila Barcelono in odpeljala otroke v Toulouse in Pablo je šel za njo. Caridad se je enkrat ali dvakrat poskušala ubiti.

Ramon se je še kot otrok vrnil v Barcelono in se kasneje zaposlil kot pomočnik glavnega kuharja v Ritzu. Caridad je šla potem v Pariz in postala ljubica vodilnih komunistov.

Ramon se je leta 1935 priključil revolucionarni dejavnosti v Barceloni; postal je član celice, imenovane Cervantesov umetniški krožek. Bil je ujet in obsojen na tri mesece zapora. Vlada narodne fronte je leta 1936 sprejela amnestijo. Ko se je začela španska državljanska vojna, se mu je pridružila mati in oba sta postala člana republikanske armade, ki se je borila proti Francu.

V časih, ko se je srečal s Trockim, je uporabljal še eno ime: Jackson. K Trockemu je prišel na posvet v zvezi s člankom, ki ga je napisal za neki levičarski časopis. Nedaleč od hiše ga je čakal avto, v katerem sta bila njegova mati in njen ljubimec, visok funkcionar GPU. Čeprav je bilo zelo vroče, je prišel s klobukom na glavi in plaščem preko roke. V žepu plašča je imel nož, pištolo in cepin, ki ga že poznamo. S Trockim sta šla v delovno sobo. Trocki je sedel, on pa mu je dal članek in odložil plašč na njegovo pisalno mizo. Trocki je vzel članek in se obrnil proti svetlobi, da bi ga prebral; morilec je vzel cepin iz žepa, ga dvignil in z njim z vso močjo udaril Trockega po glavi. Cepin je imel trideset centimetrov dolgo držalo, na eni strani je bil šiljast, na drugi v obliki tesarice. Udaril je s tem, drugim koncem in z njim naredil osem centimetrov globoko rano na glavi. Mislil je, da Trocki ne bo niti zastokal; tako bi se lahko mirno pridružil materi in njenemu ljubimcu.

Vendar so vsi slišali ta zvok, ki ga kasneje ne bo nihče pozabil – bil je dolg, zategel stok, nekako med krikom in vriskom, tako strašno neprepoznaven, da za hip nihče ni razumel, kaj se je zgodilo; sam morilec je kasneje izjavil, da mu je šel krik „skozi možgane“. Tajnik je pogledal skozi okno in videl, kako se Trocki bori z morilcem. Slišalo se je, kako se lomi pohištvo, po tleh so padali predmeti in ropotali. Trocki je napadal, morilec pa se je umikal. Potem je vse potihnilo.

Po osemnajstih letih, ki jih je preživel v mehiškem zaporu, je morilec izrazil željo, da bi govoril s Trockim. „Lev Davidovič,“ je rekel, „upam, da sem vam z udarcem cepina le raztreščil lobanjo, a vam nisem naredil luknje v glavi. To bi me v tem hipu zelo razžalostilo. Prisilili so me, da storim to grozoto, ker so moja mater že tri mesece imeli zaprto in so jo strahotno mučili.“

Navajen je bil lagati in to je počel tudi zdaj; vendar so Trockega še zmeraj zanimale samo ideje. „Ko sem bežal iz Sibirije, kamor me je na robijo poslal car, sem najel sani, ki jih je vodil pijan kmet. Od časa do časa je zakinkal, jaz pa sem mu v strahotnem mrazu snemal kučmo z glave, da bi ga obdržal budnega. Kar pa se vaše matere tiče, sem jaz uvedel kaznovanje družinskih članov sovražnikov revolucije. Revolucija je inspirirani srd Zgodovine.“

„Malce me tolaži misel, da ste vi, Lev Trocki, postali del večnosti deloma tudi zato, ker sem vas udaril po glavi,“ je rekel Mercader Jackson.

„Večnosti ni,“ je rekel Trocki. „Kot tudi ni nikakšnega ponovnega življenja, reinkarnacije. Saj človek ni zob, da bi dvakrat zrasel. Naša nagrada je v tem, da smo se borili za pravo stvar, za pravičnejši svet.“

Morilec, ki se je vživel v svoje laži, je odvrnil: „Ampak moja mater so v zaporu mučili naši, mojega sina pa, ki je dobil ameriško državljanstvo, sedaj silijo, da se bori proti našim, proti komunizmu v Aziji. In kaj naj zdaj storim?“

Trocki, ki ga ni motilo, da človek sploh nima sina, je rekel: „Stvari morate sprejeti takšne, kakršne so. Bistvo dialektičnega materializma je v tem, da moramo z navdušenjem izpolnjevati zahteve naših idej

Tvrtko Kulenović
UMOR TROCKEGA

in se mirno prilagajati zahtevam okolja.“

„S pogovorom me niste prav nič razveselili, Lev Davidovič,“ je rekel človek. „Mika me, da bi vam spet razklal glavo. Potem bi to bil tretji umor Trockega.“

Robert Lozar: SKICA 6, 2007, olje na platnu, 14,5 x 22 cm

Matjaž Matko

PET FOTOGRAFOV, PET POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN VEČNOSTI ...

V članku je predstavljenih pet fotografov kočevskega rodu, lahko bi jih bilo šest, sedem, morebiti osem. S preučevanjem ali raziskovanjem zgodovine Kočevske se ukvarjam »še« šest let in bom seznam fotografov ali pa morebitno publikacijo dopolnil še z novimi podatki o fotografih, ki so živeli, bili povezani ali pa izhajajo s tega območja. Število fotografov kočevskega rodu, ki so delovali na Kočevskem, ni dokončno, pri raziskovanju fotografske dediščine se še vedno srečujem s posameznimi lokalnimi fotografi, ki so živeli v kočevskih vaseh, zaselkih in bližnji okolici.

Tu predstavljam pet fotografov kočevskega rodu, ki so bili na nek način povezani z ozemljem, mešano poseljenim z nemškim in slovenskim življem. Fotograf Verderber je bil rojen v Trstu, rod družine Dornig izhaja iz Ljubljane, Rabusejev rod izhaja iz Koprivnika pri Kočevju, potomci družine Henigman pa so Kočevjarji. Skupni imenovalec vseh fotografov je dediščina, ki so nam jo zapustili. Ta dediščina je zelo, zelo obsežna in se je na tej razstavi* ne da predstaviti, ker je ogromna. Najdejo se redki posamezniki, mednje uvrščam tudi sebe, ki s sistematičnim delom preučujemo košček za koščkom te zgodovine. Za primer lahko navedem svojo prvo publikacijo Die HeiMAT KOprivnik ... bila je to lepa vas, v kateri sem na strani št. 60 objavil članek o fotografu Josefu Dornigu. Leta 2007 je izšla knjiga Izgubljeni album o fotografu, Kočevju, Kočevski, Kočevjarjih in družini Dornig. Med enim in drugim projektom sta minili dve leti in podatke o fotografu Josefu Dornigu mlajšemu sem dopolnil. Še več, srečal sem se s fotografsko zapuščino njegovega očeta Josefa Dorniga. Podobno se bo zgodilo z Rudolfom Verderberjem, ki je bil prav tako pomemben fotograf, ki je del svojega življenja preživel na Kočevskem. Na pričujoči razstavi ga bom prvič omenil, nadaljeval pa bom prihodnje leto z razstavo o fotografu Rudolfu Verderberju, ki je kar nekaj let preživel na Hrvaškem. Ne bi pa rad storil krivice Karlu Henigmanu, ki ga do današnjih dni ni omenjal noben vir. Karel Henigman je bil izjemen fotograf, z izostrenim fotografskim pogledom, človek, ki si zasluži prostor v fotografski publikaciji. Tudi Franc Rabuse, ki je bil v Kostanjevici spoštovan človek, a svojega vsestranskega talenta ni znal uveljavljati, je bil izjemen fotograf. Vsi ti ljudje, ki so delovali pred prvo svetovno vojno in v letih med obema

* Razstavo so odprli 17. decembra 2007 v Knjižnici Kočevje pod naslovom Pet fotografov Kočevjarjev.

Matjaž Matko
PET FOTOGRAFOV, PET
POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
VEČNOSTI ...

Karel Henigman

Ta enkratni dokumentarni posnetek Karla Henigmána je nastal okoli leta 1930 pred Zdraviliškim domom v Dolenjskih Toplicah. Na semanji dan sta Kočevarki iz Poljan pripeljali v zakol 1.200 kg težkega vola.

KULTURA
Rast 1 / 2008

29

svetovnjima vojnama na Kočevskem, so bili improvizatorji tistega časa. Njihov materialni status jim je dopuščal, da so se poleg svoje osnovne poklicne dejavnosti ukvarjali še s fotografijo. Trije med njimi so bili amaterji, le Josef Dornig mlajši ter Rudolf Verderber sta bila poklicna fotografa.

Upam, da bomo znali ceniti to dediščino, ki je naša, čeprav ji čas in prostor nista bila naklonjena. Vsaka zgodba od njih ima odprt svoj album. Iz albuma kanimo sestaviti knjigo, publikacijo, razstavo, članek ali samo prispevek.

Karel HENIGMAN (1897–1970)

Karel Henigman je bil rojen 27. decembra 1897 v Dolenjskih Toplicah. Po izobrazbi je bil čevljarški mojster. Čevljarško delavnico je imel v Dolenjskih Toplicah. Tam je Na gričku 4 imel poleg nje tudi fotografski atelje s temnico. S fotografijo se je začel ljubiteljsko ukvarjati v letih 1915 - 1916. Prva kamera je bila znamke Steinheil München in je imela ohišje iz lesa. V ateljeju, ki ga je imel v domači hiši, je za različne priložnosti fotografiral ljudi. Ker je bil inovativen, si je opremo za temnico naredil sam. V sobi, kjer je razvijal filme oziroma preslikaval na fotografske plošče, je imel na vratih majhno odprtino, skozi katero je prihajala bela, rumena in rdeča svetloba. Delal je v glavnem kontaktne slike, fotografskega filma ni bilo in fotografiral je neposredno na papir. To mu je uspevalo, ker je bil improvizator in iznajdljiv, sta v spominih na očeta pripovedovala sinova. V zakonu so se mu rodili trije otroci: Marjan, Rajko in Drago, slednja skrbita za očetovo fotografsko zapuščino. Po pripovedovanju sinov je bil Karel Henigman edini fotograf v Topliški dolini. Ni bilo dogodka, ki ga ne bi fotografiral v Dolenjskih Toplicah ali pa bližnji okolici med obema vojnama. Sokolske veselice, posvetitve zvonov, sejmi in poroke so postali stalnica v Karlovem življenju. Tudi po drugi svetovni vojni se je ljubiteljsko ukvarjal s fotografiranjem, le da je prvotno kamero zamenjal fotografski aparat.

Karel Henigman je bil med obema vojnama zelo napreden človek. V času narodnega prebujanja je bil član topliškega Sokola. Doma je imel vzorno knjižnico, se spominja sin Marjan. Prva knjiga, ki jo je

Foto: Karel Henigman

Matjaž Matko
 PET FOTOGRAFOV, PET
 POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
 PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
 SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
 VEČNOSTI ...

Cerkev sv. Petra na Gorenji Topli Rebru je bila priljubljena izletniška točka Fotografija Karla Henigmana, nastala okoli leta 1930.

prebral v očetovi knjižnici, so bili Churchillovi Spomini. Za svoje napredne ideje, borbo za pravičnost in enakopravnost ljudskih množic je plačal z zaporom. Med vojno je postal aktivni udeleženec NOB. V svoji delavnici je imel bunker, v katerem je skrival propagandno gradivo. Med vojno je fotografiral partizanske učilnice, šole ter življenje na osvobojenem partizanskem območju.¹

Po vojni je vodil kmetijsko zadrugo in je bil aktiven družbenopolitičen delavec. Umrl je leta 1970 v Dolenjskih Toplicah.

Franc RABUSE (1897–1968)

V drugi polovici devetnajstega stoletja je mnogo prebivalcev Koprivnika² odšlo s trebuhom za kruhom v prekomorske dežele. Ivan (Johann) Rabuse si je želel v Ameriko, vendar je prvo zaposlitev dobil bližje domu, v Kostanjevici pri trgovcu Gatschu. Kmalu se je osamosvojil, odšel na svoje in si našel družico Fani. V zakonu sta se jima rodila Franc (1879) in Ela (1887). Franc je v mladosti preživel pri dedku Leonhardu in pri družini Stalzer v Koprivniku, s katero je bil Rabusejev rod v sorodu. Po brezskrbnem otroštvu je pomagal očetu v trgovini, potem pa je moral služiti vojaški rok v cesarjevi vojski v Judenburgu. Vojni ihti je ubežal, po očetovi smrti leta 1915 pa nadaljeval s trgovsko dejavnostjo. Prevezel je očetove posle in se ustalil v Kostanjevici, kjer je spoznal življenjsko sopotnico Elo Čerov. Trgovska žilica in poslovna potovanja so mu razširili obzorje. Kupil si je tudi prvi fotografski aparat znamke Rolleiflex, format 6x6. Z njim je naredil nepozabne panoramske posnetke kraja na fotografske plošče. V Kostanjevici št. 78 (Ljubljanska cesta 6), kjer je prebival, je imel svoj fotografski atelje s temnico. Poleg ljubezni do fotografije je bil tudi izvrsten glasbenik. Rabusejevi (starejši in mlajši, Franc) so bili pri gasilski godbi v Koprivniku. Mnogi prebivalci Kostanjevice in okoliških krajev, ki so ga poznali, ga imajo v spominu kot izvrstnega šahista, vodjo kostanjeviške godbe na pihala, ljubitelja rož. Med drugo svetovno vojno je italijanski okupator zažgal dedkovo domačijo. Kljub temu se je Franc tudi po vojni rad vračal v Koprivnik. Danes so te fotografije del neprecenljive kulturne dediščine, ki ohranja spomin na življenje, kakršno je bilo nekoč. Dočakal je pozno starost: umrl je v Kostanjevici leta 1968.

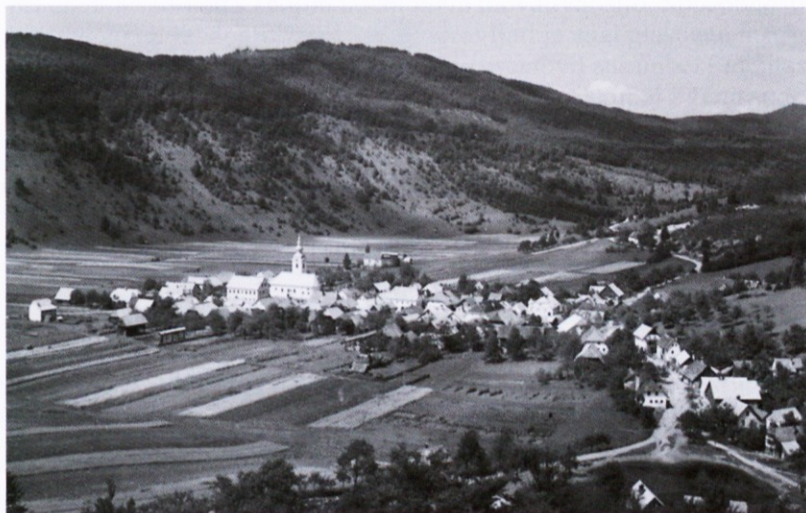

Franc Rabuse

Matjaž Matko
 PET FOTOGRAFOV, PET
 POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
 PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
 SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
 VEČNOSTI ...

Akvarel iz leta 1928, ki ga je narisal Michael Ruppe, je tako navdušil Franca Rabuseja, da je leta 1939 z istega mesta naredil fotorazglednico Koprivnika. Na fotografiji se ne vidi vasi Hrib (Büchel) zgoraj levo, zato pa se med obdelanimi polji osredotočimo na kapelico ob glavni cesti proti Hribu. Obcestno kapelico so v petdesetih letih prejšnjega stoletja porušili in ruševine kasneje odstranili.

Za to fotorazglednico lahko zanesljivo trdimo, da je bila narejena leta 1939, znan pa je tudi datum - 19. avgust. Fotograf Franc Rabuse si je ta dan očitno vzel čas in obhodil rob koprivniške doline. Ta posnetek je nastal iz predela Sandriegl ali Shondriegl, kot je vzpetino imenovalo lokalno prebivalstvo. Na fotografiji se osredotočimo na pokopališče s cerkvijo svete Ane, ki je bilo urejeno pred letom 1824. Prvotno pokopališče je bilo ob župnijski cerkvi svetega Jakoba. Pokopališko cerkev so leta 1956 zažgali, 1973. leta pa so jo s pomočjo lokalnega prebivalstva obnovili in danes služi liturgičnim obredom. Pokopališka cerkev svete Ane ima največ ohranjenih nagrobnikov pokojnikov nemške narodnosti na Kočevskem.

Josef Dornig, starejši.

Josef DORNIG, starejši (1880–1944)

Ignacij Dornig je bil rojen v Ljubljani. Poročil se je v Kočevju leta 1871 z Marijo Testin. V zakonu se jima je leta 1880 rodil Josef. Mladost je preživel v Kočevju. Že zelo mlad je zapustil Kočevje in se odpravil v Združene države Amerike, kjer je razvijajoča se industrija potrebovala svežo delovno silo. Delo je našel v New Yorku, v katerem je na prelomu 19. stoletja primanjkovalo delovne sile. Močnemu telesu se je lahko zahvalil, da je dobil težaško, a dobro plačano delo v industrijskih klavninah in hladilnicah v Brooklynu. V tem predelu New Yorka je živela močna skupnost kočevskih Nemcev. Tu je tudi spoznal dekle kočevskega rodu Antonijo König in se z njo poročil. Leta 1904 se jima je rodil edinec Josef Dornig mlajši.

Josef Dornig je leta 1910 zapustil Ameriko ter se z ženo in sinom, starim šest let, vrnil v Kočevje. Družina se je nastanila v predelu, imenovanem Gnadendorf, kjer je podedoval hišo (Kočevje št. 181, danes Šeškova ulica 18). Zakonca sta jo z denarjem, privarčevanim v Ameriki, obnovila. Josef Dornig je kmalu po vrnitvi postal ugleden

Matjaž Matko
 PET FOTOGRAFOV, PET
 POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
 PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
 SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
 VEČNOSTI ...

Kolodvor – Bahnhof

Osnovna šola – Volksschule

Mestna cerkev
 Stadtpfarrkirche

Realna gimnázija
 Real-Gymnasium

Glavni-trg
 Hauptplatz

Strokovna-šola – Fachschule

Razglednico imenujemo sestavljena razglednica. Kot nam ime pove, je sestavljena iz več fotografij. Najbolj slikovito jo opisuje njen pošiljatelj, ki jo je poslal 5. oktobra 1932 v Celje: "Ljuba mama! Pošiljam Ti eno razglednico ki Ti kaže vse kar je v Kočevju zanimivega ..."
 Razglednica je zanimiva in slikovita, družno sta jo sooblikovala kočevski trgovec Peter Petsche - napis je viden na fotografiji Glavni-trg Hauptplatz - in Josef Dornig starejši.

Pogled na mesto – Stadtansicht

Dijaški dom – Studenten-Heim

Napis na zgornjem desnem robu fotorazglednice JOS. DORNIG je zavedel marsikaterega pisca knjig domoznanske literature, da je očeta in sina metal v isti koš. Dogodek na fotorazglednici je iz leta 1919, prikazuje pa potek gradnje barakarskega naselja za delavce in rudarje premogovnika v Kočevju.

Matjaž Matko
PET FOTOGRAFOV, PET
POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
VEČNOSTI ...

in pomemben meščan. K temu so pripomogle izkušnje, ki jih je pridobil v Ameriki, dobro naložen kapital, znanje tujega jezika ter udejstvovanje v lokalni politiki. Ustanovil je celo Kočevarsko društvo za zaščito ptic (Gottscheer-Vogelschutz-Verein), svoje članke pa objavljaj v Gottscheer Kalendarju. Z gostinsko dejavnostjo se je ukvarjal do leta 1941. Umrl je v Brežicah leta 1944 za posledicami srčnega infarkta.

Josef Dornig, mlajši.

Josef DORNIG, mlajši (1904 -1983)

Tschoi, tako so Josefa klicali vrstniki v Kočevju, je bil rojen v Ameriki. Po dokončani osnovni šoli in končanem drugem letniku gimnazije v Kočevju se je vpisal na šolo za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani ter jo leta 1933 tudi dokončal. V letih bivanja v Ljubljani je obiskoval še šolo Glasbene matice in Državni konservatorij, kjer je študij zaključil leta 1932 z diplomom za dirigiranje in violino. Po končanem šolanju in uspešno opravljenem mojstrskem izpitu se je leta 1933 vrnil v Kočevje.

Da se je odločil za poklic fotografa, ne preseneča, saj je imel kar dva učitelja, očeta in mojstra Verderberja. Znanje, ki ga je pridobil pri obeh, je združil s svojim talentom in inovativnostjo. Sposobnosti, ki jih je imel, je dobro izkoristil. Popravljal je znal glasbene instrumente, navdušen nad igranjem violine je ustanovil ansambel Fidelitas, kasneje še salonski orkester. Kot pevec (tenor) je skupaj z ženo sodeloval v zboru (Gottscheer Sängerguppe), ki ga je vodil dr. Roland Arko. Svojo izbranko Edeltraud Scheschark je spoznal v Kočevju, združila ju je ljubezen do glasbe. Poročila sta se v Kočevju 5. novembra 1929. Z očetovo pomočjo si je uredil dom in fotografski atelje v

Družina Eppich-Jaklitsch iz Mahovnika 9 (Mooswald) je bila pozimi leta 1941/42 preseljena v bližino Brežic, kjer so leta 2003 našli družinski fotoalbum. Imen družinskih članov ne poznam, spomin na zakrament kaže zapis na zadnji strani fotografije: *10 juni 1928, in mojstrov pečatnik Fotograf JOS. DORNIG Kočevje.*

Fotografijo, ki spominja Marijo Batis, rojeno Smolič, iz Kočevja na birmo, je naročila Nežka Schneller iz Koprivnika št. 43. Žena trgovca Riharda Schnellerja je bila mali Mariji birmanska botra. Gospa Batis se še danes spominja davnega leta 1939.

Mlada učiteljica je leta 1925 prišla iz Trziča v Koprivnik, kjer je poučevala v dvorazredni osnovni šoli. V Koprivniku je spoznala bodočega moža, prav tako učitelja. Na fotografiji, ki jo je s kamero posnel Josef Dornig mlajši, Ana izžareva lepoto, s katero je pritegnila marsikateri moški pogled in tudi srce bodočega moža.

hiši Kočevje št. 132 (danes Cankarjeva ulica 12), ki je stala v neposredni bližini domače hiše.

V Kraljevini Jugoslaviji se je udeleževal raznih fotografskih razstav in na eni izmed njih dobil srebrno nagrado (v Zagrebu). V časopisih in drugih tiskanih medijih: Slovenec, Gottscheer Kalender, Ilustrirani Slovenec (tedenska priloga Slovenca), Novice v slikah (priloga Domoljuba in Slovenskega gospodarja) – je začel objavljati fotografije, v nekaterih časopisih pa fotoreportaže. Tudi marsikatera razglednica Kočevja in Kočevske iz obdobja med obema vojnama je del njegovih rok. V letih 1930 -1941 je bil Josef Dornig, mlajši, najplodovitejši fotograf na Kočevskem, zato je iz tega obdobja ohranjenih tudi največ njegovih fotografij, fotorazglednic in drugega fotografskega gradiva.

Ob začetku druge svetovne vojne se je Josef Dornig na pobudo političnega vodstva kočevskih Nemcev tako kot večina Kočevjarjev odločil za preselitev v rajh na ozemlje med Krko, Savo in Sotlo. Tako se je pozimi leta 1941/42 z družino in ostarelimi starši naselil v Brežicah. Naključje je hotelo, da je imel svoj fotografski atelje v hiši brežiškega fotografa Bavca, ki je bil med drugo svetovno vojno izseljen v Nemčijo. Aprila 1945 pa so bili Dornigovi zopet na »begu«. Josef Dornig, mlajši, je z enim od zadnjih prevozov srečno rešil družino in sebe, fotografskega gradiva pa žal ne. Ostalo je v Brežicah in se porazgubilo.

Dornigovi so se kot begunci naselili v Gradcu, kjer še živita Josefova žena Edeltraud in hčerka Brigitte. V mesecih težkih odločitev, ki so sledili, je Josef Dornig, mlajši, ohranil družino, sebe in dostojanstvo. Vztrajal je v svojem poklicu in bil zaposlen v firmah Foto Erben, Elvira in Alfred Wall. Umril je 29. decembra 1983 v Gradcu, kjer je tudi pokopan.

Rudolf VERDERBER (1876–1962)

Rudolf Verderber po očetovi strani izvira s Kočevske. Rojen je bil v Trstu leta 1876. Po podatkih, s katerimi razpolagam³, je leta 1900 začel delovati na Sušaku (Reka) fotografski studio Rudolf Verderber in H. Steinbock v hiši Fremont (danes Kačičevo šetalistište). Leta 1902 se je poročil z domačinko s Sušaka in v zakonu se jima je rodilo pet otrok. Rudolf je moral med prvo svetovno vojno v vojsko in imel je

³ Dr. Hermann Verdeber, Šmohor (Hermagor), Avstrija

Rudolf Verderber

Sokoli so s svojimi nastopi in izleti budili narodno zavest in bili hkrati protiutež nemško nacionalističnemu telovadnemu društvu (Turnverein). Po prvi svetovni vojni so se razmere na slovenskem ozemlju bistveno spremenile. V pogostih nastopih Sokola na Kočevskem je bila gotovo prisotna tudi nacionalna ost - kočevski Nemci naj se zavedajo, kdo je v tej deželi gospodar. Fotograf Verderber je te dogodke dokumentiral na fotografijah.

Matjaž Matko
 PET FOTOGRAFOV, PET
 POGLEDOV SKOZI OBJEKTIV
 PRETEKLOSTI, KI JE DEL NAŠE
 SEDANJOSTI, PRIHODNOSTI IN
 VEČNOSTI ...

Sokolski zlet leta 1919 v okolici Kočevja.

Član Sokola iz Kočevja.

to srečo, da je ta težak čas, ki je bil povezan z nepredstavljivimi odrekkanji, preživel. Stanoval je v Kočevju, kjer je imel tudi svoj fotografski atelje. Iz arhiva, ki ga posedujem, lahko ugotovim, da je bil Rudolf Verderber prvi fotograf, ki se je poklicno ukvarjal s fotografijo v Kočevju, vendar na pečatnikih (žigih) iz tistega časa še vedno zasledimo njegovo prisotnost na Kvarnerju. Z drugo besedo Verderberja lahko označimo za potujočega fotografa. Očitno mu je bila mediteranska klima tako pri srcu, da je bil s fotografijo prisoten tako na Kočevskem kot na Rabu in Boki Kotski.

Po prihodu v Kočevje si je uredil fotografski atelje v predelu, imenovanem Gnadendorf. Z družino gostilničarja Josefa Dorniga so postali sosedje in se sprijateljili, družini sta se povezali in dopuste preživljali skupaj na Rabu, kjer je imel Verderber drugi (sezonski) atelje. Današnja Šeškovo ulico, v kateri sta poleg Rudolfa Verderberja delovala še oba Dorniga, bi lahko poimenovali Ulica fotografov.

Maja 1945 so družino Rudolfa Verderberja evakuirali v Avstrijo v kraj St. Daniel na Koroškem. Umrl je leta 1962 na Koroškem.

Dve svetovni vojni in čas gospodarske krize so oblikovali njegovo življenje, izguba domovine in povezav s prijatelji sta bili njegova usoda. Kot fotograf je prispeval k temu, da je zgodovina njegovega doma Kočevje ostala živa na fotografijah.

Med najpomembnejšimi izobraževalnimi, kulturnimi in raziskovalnimi ustanovami so prav gotovo knjižnice s svojimi bogatimi informacijami za vsa področja življenja in dela. Na spletnih straneh lahko najdemo podatke, da je na območju devetnajstih županj in županov skupaj 10 mest ali 14,9 odstotka vseh slovenskih mest in da od tega eno mesto nima svoje knjižnice. Knjižnična mreža na Dolenjskem in v Beli krajini sestoji iz Osrednje knjižnice v Novem mestu, splošnih knjižnic v Brežicah, Krškem, Sevnici, Trebnjem, Črnomlju, Metliki, Kočevju in Ribnici ter iz knjižničnih enot Pišce, Cerklje, Videm, Kostanjevica na Krki, Senovo, Šentrupert, Mokronog, Mirna, Semič, Gradac, Radovica, Stari trg, Osilnica, Sodražica, Loški Potok, Dolenjske Toplice, Straža, Šentjernej, Škocjan, Dvor in Otočec. To mrežo dopolnjujejo še bibliobusi. Če je tudi knjižničnega gradiva dovolj v tej mreži, bi lahko rekli, da je v našem okolju knjiga dovolj dostopna tako za študij kot za raziskave in spoznavanje kulture narodov oziroma da je knjižničarstvo razvilo dovolj osnov za raziskovalne, izobraževalne in kulturne projekte Dolenjske in Bele krajine, ki bi lahko donosno dopolnjevali podjetniške programe. Kako se to uresničuje v praksi, si lahko ogledamo po mestih naše Evropske unije, lahko pa si knjižnico kot gospodarsko donosno ustanovo ogledamo tudi v Aleksandriji.

Svetovljansko egiptovsko mesto Aleksandrija s 45 km urejene in vzdrževane obale, številnimi spomeniki in najmodernejšimi hoteli, pa tudi z revnimi, vendar trgovsko silno živahnimi prebivalci, zadovolji, navduši in razveseli vsakega turista, še posebno tistega, ki je zazrt v prihodnost in rad občuduje pridobitve moderne dobe. Ena izmed njih je Biblioteka Aleksandrina, ogromen kompleks moderno urejenega prostora nasproti otočka Faros, na katerem je v antični dobi stal tako velik svetilnik, da so ga imeli za sedmo čudo sveta. Vse do prihoda Makedoncev je varoval aleksandrijsko pristanišče. Na mestu, kjer je stal svetilnik, je danes trdnjava, ki ločuje območje Aleksandrije od obale Corniche in prav ob Cornichu je stala v antiki Museionska knjižnica, na njenih temeljih pa je danes zgrajen svetovni arhitekturni biser Biblioteka Aleksandrina.

Pri starih Grkih je bilo zelo živo zanimanje za tuje dežele. Na vojnih pohodih so jih spremljali filozofi, zgodovinarji in zdravniki, ki so skupaj z njihovimi vojaškimi uradi zbirali različna poročila, zapise, dnevnike in podobna gradiva, iz katerih so črpali snovi antični zgodovinarji, narodopisci, geografi in prirodoslovci. Znanstveno smer temu zanimanju je podal Aristotel, ki je navdušil zanj svojega učenca, mladega kralja Aleksandra Velikega, osvajalca velikega dela takrat znanega sveta, tudi Egipta.

Kraljevska družina Ptolomejcev, ki ji je Aleksander Veliki zaupal vladanje v Egiptu, si je zadala nalogo, da bo v Aleksandriji zbrala celotno grško slovstvo, zato je po vsem Sredozemlju nakupovala knjige in sodelovala s knjigotrškimi središči v Atenah, na Rhodosu, v Mali Aziji, na Cipru, Kreti, ob Črnem morju na vzhodu in v Marseillu na zahodu. Kupovala je dosegljive zvitke, stare rokopise, tudi Homerjeve, knjige od potnikov v aleksandrijskem pristanišču, njihova lastnina pa je postal tudi del Aristotelove knjižnice. Vladar Philadelphos (280–247 p. n. š.) iz te kraljeve družine je ustanovil na svojem

dvoru knjižnico Museion, imenovano po tedanjem aleksandrijskem znanstvenem zavodu, in knjižnico Serapion, imenovano po takratnem državnem bogu. Obe knjižnici sta imeli namen služiti znanstvenikom in izobraževanju tako Grkov kot Egipčanov ter njihovemu zblizovanju. Razpolagali sta z deli filozofsko historičnih študij, matematično fizikalnih znanosti, medicine in kulture narodov, s katerimi je Egipt sodeloval ali se vojskoval. V knjižnicah se je nenehno prevajalo v jezike narodov, ki so tvorili Aleksandrovo državo, pozneje pa tudi v latinščino. Knjižnici sta uspeli usposobiti tak red, da je bil sleherni knjižni zvitek dostopen v tehničnem in znanstvenem pogledu. Knjige so najprej razvrstili v tri depoje; po kraju izvora, po prvotnem lastniku in kupljene na trgu. Vsako delo je dobilo svojo oznako. Potem so zvitke razvrstili na strokovne skupine na podlagi lastnih katalogov, sestavljenih po Kallimachosovih Pinakes (seznamih) v analfabetičnem redu piscev z oznako začetne črke stvarno najvažnejše besede v na-

Veliki trg Aleksandrine, v ospredju planetarij, v ozadju steklena konstrukcija, ki omogoča dnevno svetlobo v čitalnici.

Največja čitalnica na svetu, en prostor v devetih nadstropjih.

slovu in številnimi drugimi podatki za hitri izbor knjižničnega gradiva. Ohranil se je seznam knjižničarjev v Museionu, ki so bili znani učenjaki. V Serapeionu so razpolagali s približno 42.800, v Museionu pa z 490.000, po podatkih iz leta 47 p. n. š. pa celo s 700.000 knjižnimi zvitki. Učenjaki vsega sveta so stoletja romali v knjižnici vse do leta 47 p. n. š., ko je pogorel Museion, oziroma do leta 391 n. št., ko je bil na isti način uničen Serapion.

Poleg čudovitega osebnega počutja na kraju tisočletnega znanja pa je še več drugih razlogov, da obiskovalcem zastane dih, ko vstopajo v današnji kompleks hrama učenosti v Aleksandriji. Najprej je presenetljiva ureditev območja, ki zajema nekdanje pristanišče, spremenjeno v plaže s turistično ponudbo, spomeniki in sodobnimi skulpturami, s parki in igrišči ter glavno mestno prometno cesto, ki teče ob celotni obali mesta. Ko se iz ožjega, vendar izjemno dolgega platoja ob avtocesti po nekaj več kot 50 m dolgih stopnicah povzpneš na trg knjižnice, ti dih zastane ob pogledu na prostranost trga, polnega modernih in antičnih kipov, med katerimi dominira bronasta glava Aleksandra Velikega. Vse naokoli se razprostirajo knjižnični objekti: takoj ob vhodu planetarij, v katerem predvajajo filme o vesolju, na desni strani upravna stavba knjižnice, na levi velika vodna površina, sledi ji glavna zgradba v obliki nagnjenega diska in nasproti vhoda plato, nad katerim je knjižnična kavarna, prodajalna vstopnic, garderoba in kip Ptolomeja III, ki so ga našli v morju pred knjižnico. Nenazadnje ti dih zastaja ob pogledu na množico mladih, ki v kavbojkah in živopisanih arabskih rutah preplavljajo trg, vstopajo in izstopajo iz objektov in po klopcih na trgu prebirajo knjige, malicajo ali klepetajo.

Obisk knjižnice je možen le z vstopnico in brez torbe, dovoljeno pa je imeti pri sebi fotoaparatus. Dovoljeno je tudi slikanje kjer koli v knjižnici. Stavba, ki se dviga v obliki nagnjenega diska, ima enajst nadstropij, od katerih so trije locirani pod morsko gladino. V stavbi je največja čitalnica na svetu, ki se stopničasto dviguje od prvega do zadnjega nadstropja. Na vsakem platoju je depo knjig in čitalnica, v prostoru pred mizami pa so stalno razstavljene starine iz tiskarske stroke: preše za izdelavo papirosov, stari tiskarski stroji in številni drugi eksponati. V čitalnici bodo lahko namestili do osem milijonov knjižnih naslovov, zdaj pa jih že premorejo okoli 300.000. Knjižnica se polni postopoma, v njej pa sta tudi Trubarjev Katekizem ter Dalmatinova Biblija, ki ju je Aleksandrina podarila Slovenija. Nekje nad srednjim platojem je locirana steklena razgledna ploščad, s katere je veličasten pogled na celotno čitalnico. Čitalnica ima dnevno svetlobo, ki v tako ogromen prostor lahko prihaja, ker ima stavba stekleno konstrukcijo. Pogleda iz te prostrane, svetle in študiju prilagojene čitalnice preprosto ne moreš umakniti.

Poleg čitalnice je v Aleksandriji možno občudovati še mnogo stvari iz sodobnega sveta kot iz preteklosti. Kako se je knjižnica zavarovala pred požarom, je pravo tehnično čudo, saj poleg detektorjev, električnih povezav in specialnega gasilskega plina varujejo knjige in obiskovalce tudi s požarnimi stenami in zavesami. Tehnično čudo je tudi internetni center, več raziskovalnih centrov, oddelek za slepe in konferenčno središče. Nekje sredi stavbe je muzej Aleksandrije, v katerem je na voljo pregled zgodovine mesta, sledita pa še dva muzeja. V prvem so izkapanine iz časa gradnje knjižnice, v drugem pa eksponati iz zgodovine Egipta. Enkratno je južno pročelje Aleksan-

drine, obloženo s ploščami sivega granita, v katerem so vrezane črke 120 pisav sveta.

Doživeti Aleksandrino pomeni spoznati vrhunski dosežek sodobne arhitekture, prilagojene današnjim potrebam izobraževanja in informiranja. Na antičnem izročilu Museiona in Serapeiona je Aleksandrina zagotovila znanja žejnim možnost spoznavanja modrosti vsega sveta v kulturnem in procesu izobraževanja prilagojenem okolju. Spoznanje te vrednote nehote obogati znanje tudi vsakemu obiskovalcu.

Aleksandrina postaja vedno pomembnejši gospodarski projekt mesta. Vključuje se v turistično ponudbo aleksandrijske destinacije z ogledom, spominki, prodajalnami, mednarodnimi povezavami in muzejsko razstavno ponudbo. Je pomemben delodajalec, v njej je zaposlenih vedno več vrhunskih računalniških specialistov, strokovnjakov za posamezna področja orientalskih in drugih kultur, muzealcev, bibliotekarjev, zgodovinarjev, prevajalcev in drugih, ki skrbijo za brezhibnost delovanja knjižnice v mednarodnem okolju, sočasno pa vnašajo intelektualno širino v mestno okolje. Aleksandrina je tudi protokolarni objekt, ki ga obiskujejo elitni mednarodni politiki, je blagovna znamka in identiteta mesta, ki jo uporabljajo v trgovini, predvsem pa jo tržijo v mednarodnih izmenjavah kulturnih, raziskovalnih in izobraževalnih storitvah. Knjižnica je pomembna založnica novih edicij in ponatisov, kar trži tako v Egiptu kot v tujini. Ne nazadnje je Aleksandrina močna vez med bogato zgodovino Egipta in njegovimi današnjimi vizijami, da se tudi s pomočjo kulturnih projektov uveljavi v svetu kot mednarodna kulturna veličina po zgledu Pariza, Dunaja, Amsterdama ali drugih mest, ki so bile evropske kulturne prestolnice. Aleksandrina je zahtevala velike materialne vloške, ki pa so že po nekaj letih dajali mestu bogate donose. Koristno bi bilo, če bi se od Aleksandrine kaj naučila naša dolenjsko-belokranjska mesta.

Literatura:

France Martin Dolinar: Knjižnice skozi stoletja, 2004

Srednji mlin

Srednji mlin najdemo le dvesto metrov nižje od Hluparjevega pri izviru Krupe. Svoje ime je dobil, ker leži med mlinom pri izviru in onim pod nekdanjim krupskim gradom. Imenovali so ga tudi po lastnikih. Od leta 1889 je znan kot Mihelčičev mlin. Vsi trije mlini stojijo ob zgornjem toku Krupe. Tisti ob spodnjem toku, na Dolenjcih, je bil vsa stoletja samotar. Valvasorjeva upodobitev reke je skoraj ravna črta, dejansko pa si je Krupa ustvarila v toku med izviro in grajskim bregom elegantno črko S, le da je bolj razpotegnjena. Za Srednjim mlinom se je tok zaganjal v prepadno skalnato steno, se usmeril proti jugu in potem okrog strmega pomola proti severovzhodu, kjer je zopet zavil pod grajskim bregom.

Nad Srednjim mlinom, na skalnatem pomolu počiva nekoč skromna, sedaj pa lepo urejena Movernna vas, povezana s Krupo, vasjo pri izviru reke. Prijetna steza pa družī oba mlina na levem bregu. Kljub strmim bregovom uživa Srednji mlin dovolj sonca. Skrbni mlinarji so si znali razumno razširiti svoj življenjski prostor, tudi za skromne gospodarske stavbe. Pot do sosednje Stranske vasi so si skrajšali z lično brvjo tik nad jezom.

Zgodnja zgodovina Srednjega mlina ostaja neznanka, skrivnost, ki je ni osvetlila nobena stara listina izrecno, kot se je to zgodilo z mlinom pri izviru Krupe. Tudi v urbarjih bi našli le kaj malega. Nekaj več nam povedo matične knjige. Dodajmo še franciscejski kataster iz leta 1825 in pogodbo iz leta 1889, obstaja pa tudi nekaj ustne tradicije. Zanimiva so družinska imena mlinarjev: Absec, Stariha in Mihelčič.

V drugi polovici 18. stoletja najdemo v grajskem mlinu in Srednjem mlinu družinski imeni Absec; družini sta bili v sorodu. Leta 1758 se je poročil Gregor, sin Janeza Abseca, s Katarino, rojeno Stariha. Leta 1779 se jima je rodil v Srednjem mlinu sin Janez¹. To dokazuje, da je Srednji mlin pozneje prešel iz rok Absecev v last Starihovih, ne vemo, ali z dediščino ali z nakupom. Leta 1821 se je v Srednjem mlinu rodil Martin Stariha in kmalu nato je njegov oče Janez Stariha že vpisan kot lastnik mlina v franciscejskem katastru (1825)².

Zgodba o mlinarski družini Stariha, lastnici Srednjega mlina, je živopisna in vsebuje zanimiv, še nerešen problem, vezan tako na Semič kot na Črnomelj. Najprej pa nekaj malega o rodu Starihovih, ki jih najdemo v urbarjih za Belo krajino že v 17. stoletju. Srečamo se z imeni Peter, Andrej, Matija in Janez (Janše) Stariha. Janez s Semiške gore in Matija z Lipovca sta bila leta 1700 sodnika v neki gorski (vinogradniški) pravdi. To je bila kar pomembna funkcija.³ Konec 18. stoletja so bivale v Sadinji vasi tri družine Stariha, vsaka v svoji hiši, v sosednjih Gorenjcih so Starihovi živeli v hiši št. 67.

Težko pa je najti prednike Starihovih iz Srednjega mlina. Vsi Starihovi iz Bele krajine so imeli najraje krstno ime Janez. Janezi so bili dedje, očetje, sinovi in vnuki. Še sreča, da so dobile hiše svoje številke, ženini pa neveste, ki nas vodijo iz labirinta s svojimi družinskimi priimki. Zanimiv dogodek je bila poroka v Semiču 31. januarja 1798. Ženin je bil Janez Stariha, rojen leta 1779 na Gorenjcih, star 20 let, nevesta pa Marija Krakar iz Sadinje vasi, stara le 13 let. Na isti strani poročne knjige najdemo tudi druge neveste, stare samo 14 in 16 let.⁴

¹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), župnija Semič, poročna knjiga za leto 1758 in krstna za leto 1779 (20. nov.)

² Arhiv republike Slovenije (AS), Franciscejski kataster, AS 176, št. 340

³ Dušan Kos, Urbarji za Belo krajino in Žumberk, Ljubljana 1991, II, str. 624 in 537

⁴ NŠAL, žup. Semič, poročne knjige za leto 1798

⁵ Janez Trdina, *Izprehod v Belo krajino*, Ljubljana 1912, str. 153

⁶ NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga za leto 1821, 21. nov.

⁷ NŠAL, žup. Črmošnjice, poročna knjiga za leto 1864, 3. febr.

⁸ NŠAL, žup. Črnomelj, poročna knjiga za leto 1848, 23. julij

⁹ Janez Kramarič, *Cerkev in pokopališče v Vojni vasi, Črnomelj 2004*, str. 36–37

¹⁰ NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga za leto 1821, 1. in 2. februar: Krščen otrok Janez (Johan), oče Janez Stariha, mati Ana Lavrin, Sadinja vas št. 5

¹¹ *Slov. biog. leksikon, Stariha Janez (1884 – 1915)*, 10. zvezek, 1967, str. 451–452

Slikovita okolica Srednjega mlina.
Foto: Mirko Kambič, 2005.

Janez Trdina je v svoji knjigi o Beli krajini potrdil, da so se nekoč belokranjska dekleta poročala zelo mlada, stara 13 in 14 let in da je oblast šele kasneje to navado omejila s strožjimi predpisi.⁵

Ženinov oče je bil Matija Stariha. Mladoporočenca sta bivala na Gorenjcih št. 31 in rodili so se jima štirje otroci: Margareta (1807), Matija (1811), Janez (1813) in Helena (1815). Potem se je družina preselila na Krupo, v Srednji mlin, kjer se je rodil peti otrok, sin Martin.⁶ Nova domačija, Moverna vas št. 5, se pravi mlin s parcelo, je bil nato leta 1825 vrisan in vpisan v franciscejski kataster kot lastnina Janeza Starihe.

Sin Janeza in Marije Starihe, Matija, rojen leta 1811, se je poročil z Ano ter dobil sina Janeza; ta se je v Črmošnjicah poročil s sedemnajstletno Mino Erker. Odšla sta v Ameriko, kjer je Janez Stariha leta 1907 umrl.⁷ Srednji mlin je torej vodil prvorojenec Matija Stariha.

Zanimiv problem pa predstavlja še en sin Janez v tej družini, rojen leta 1813. Gre za eno in isto osebo ali morda za dva Janeza Stariha? Ne gre le za opis usode mlina, temveč je to problem, na katerega lahko naleti vsak rodoslovec: kateri Janez je pravi?

Janez Stariha, rojen leta 1913, bivajoč v Srednjem mlinu, se je 23. julija 1848 poročil v Črnomlju z 22 let staro Marijo Černugelj, bivajočo v Črnomlju št. 27.⁸ Vsi podatki, tudi o ženinovih starših, so točni, ne ujema pa se starost ženina. V poročni knjigi je zapisano: 27 let star. To pomeni, da je bil rojen leta 1828, ne pa leta 1813. Ta naš Janez ima na črnomaljskem pokopališču v Vojni vasi, blizu vhoda, na levi strani, velik nagrobnik v obliki kapelice, saj so ga šteli za pomembnega Črnomaljca. Na plošči je čitljivo zapisano: Rojen 2. februarja 1821. Umrl 6. 6. 1900.⁹

Rojstna knjiga župnije Semič res navaja, da je bil 2. februarja 1821 krščen Janez Stariha. Toda ta Janez je bil iz Sadinje vasi št. 5. Poročil se je z Ano, roj. Judnič.¹⁰ Leta 1845 se jima je rodil sin Janez, ki je postal študent, vojak, izseljenec v Ameriki in končno znameniti škof Janez Stariha (1845 – 1915). Pokopan je na Žalah v Ljubljani. Ima lep spomenik in dobro opisano biografijo.¹¹ Ta družina Starihovih ni bila povezana z mlinom. Ostane torej uganka, zakaj so rojstni datum škofovega očeta poistovetili z datumom rojstva Janeza Starihe iz Srednjega mlina, ki se je dejansko rodil leta 1813.

¹² NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga za leto 1852 in 1854

¹³ Izvirni izvod pogodbe hrani Tončka Mihelčič, Moverna vas

Starihovi so ostali lastniki Srednjega mlina še desetletja. Zanimivo je, da je bil v mlinu zaposlen Mihael Kambič, ki sta se mu rodila dva sinova, Janez (1852) in Miha (1854)¹². Proti koncu stoletja pa je prešel Srednji mlin v lastništvo Janeza Mihelčiča. Ohranjen je izvirni dokument Preprodajna kupna pogodba z dne 24. oktobra 1889. Ne gre le za menjavo lastništva, temveč za nazoren opis celotne imovine Srednjega mlina.¹³

Prodajalec je Janez Stariha, Moverna vas št. 5. Njegovo ime se navaja kot Ivan. Ne vemo, ali je to isti Janez Stariha, znameniti Črnomaljec, ali kateri drugi član družine, ki je imela mlin v lasti od okoli leta 1820. Kupec je bil Janez Mihelčič, ki je bival skupaj s Stariho v mlinu. Stariha je prodal Mihelčiču mlin s hišo, vse hleve, svinjake, kaščo, skupaj pet streh in kozolec na njivi. Prodajalec je tudi vse mlinsko orodje, posodje, pohištvo, razen nekaj malega v zadnji sobi. Naštete so še katastrske parcele v občini Vinji vrh, in sicer deset enot: senožeti, njive in steljniki. Vsa ta posest je bila brez dolga in bremen. Cena za vso našteto posest je znašala 6.500 forintov avstrijske veljave. Kupec Mihelčič je moral to izplačati do sv. Jurija leta 1890,

Tu so se stoletja vrtela mlinska kolesa.
Foto: Mirko Kambič, 2005.

kolikor še ni plačal, in sicer osebno Starihi ali njegovim pravnim naslednikom. Pogodbo je „vzel na znanje“ Zemljiškoknjžni urad v Črnomlju.

Notarsko pismo z dne 2. septembra 1889 in preprodajno pogodbo je spisal Anton Kupljen, c. kr. notar v Črnomlju, ki je bil pooblaščen za zapise v slovenščini.

Kupec Srednjega mlina z vso imovino je bil Janez Mihelčič (naveden tudi Mihelič), rojen v Kloštru pri Gradcu. Leta 1880 se je kot kmečki sin, star 26 let, poročil s Katarino, rojeno Simonič, vdovo po mlinarju Janezu Hluparju s Krupe, staro 36 let. Poroka je bila v Podzemlju.¹⁴ Mladoporočenca sta se vrnila v Hluparjev mlin pri izviru Krupe, kjer je bila doma vdova, sedaj nevesta Katarina. Dobila sta sina Toneta, ki se je pozneje odselil v Ameriko, hčerka Frančiška pa se je omožila na Omoto. Leta 1889 sta iz skupnih finančnih virov kupila Srednji mlin pod Moverno vasjo. Občasno se je ta mlin imenoval tudi Gornikov, kar je bilo staro hišno ime Mihelčičev v Kloštru št. 38.

¹⁴ NŠAL, žup. Podzemelj, poročna knjiga za leto 1880

Janez Mihelčič in Uršula, r. Tomc, poročena leta 1909.

¹⁵ Poročni list hrani Tončka Mihelčič. Očetov priimek je naveden kot Mihelič.

¹⁶ Osebna pripoved Tončke Mihelčič

¹⁷ Davčna knjiga gospostva Metlika za leto 1536. - D. Kos, Urbarji za Belo krajino in Žumberk, II. str. 340

¹⁸ NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga, 1672

Mlinska kolesa so bila od nekdaj simbol minljivosti. Katarina, prej vdova Hlupar, je umrla, Janez Mihelčič pa se je znova poročil v semiški cerkvi leta 1909.¹⁵ Ob 57-letnem ženinu je stala mlada nevesta, imela je 21 let in prav lepa je bila. To je bila Uršula, rojena Tomc, iz Stranske vasi, po prednikih iz Primostka pri Metliki. Zanimivo je, da je bila Uršulina mati Neža iz rodu Hluparjevih. Tako se je začela nova družinska zgodba v Srednjem mlinu.

Janez Mihelčič in njegova mlada žena Uršula sta dobila pet otrok, tri sinove in dve hčeri. Eni od njih, Tončki, je bilo usojeno dolgo, delovno življenje. Stara je bila komaj pol leta, ko je oče Janez leta 1925 umrl. Vse do leta 1962, ko se je mlin za vedno ustavil, je bilo zahtevno mlinsko in družinsko delo na ramah matere Uršule. Sinova Žan in Franc sta umrla že zgodaj, le nekaj nad dvajset let sta dosegla. Sin Jože, rojen leta 1920, je bil mami v veliko pomoč, vendar se je odselil v Metliko. Tončka je ostala zvesta mami in mlinu. V vsa opravičila se je dobro vživela. Še kot mlado dekle je rada raziskovala bregove Krupe, si ogledovala starodavni grad, grajski mlin in Judovsko hišo, znano jamo ob stezi, ki povezuje Moverno vas z mlinom na Dolenjcih.¹⁶

Lesene brvi čez reko pri Srednjem mlinu ni več. Tudi domačih rac že dolgo ni, odkar so zastrupili izvir Krupe. Voda se je nekoliko izboljšala, Tončka je leta 2004 naštel ob eni raci šest mladih račk, ob drugi pa kar sedem. V pozabo je utonil tudi živahen promet kmetov, ki so prinašali v mlin zrnje iz vsega semiškega okoliša, od Kota in Semiča do Osojnika. Mlinska kolesa so izginila, hiša pa je postala lepo urejeno bivališče. Kot muzej na prostem so videti tudi gospodarska poslopja. Strmo, stopničasto skalno steno si je Tončka spremenila v botanični vrt. Ob vsej trpkosti minljivosti ostaja okolica Srednjega mlina, zlasti ob lepem vremenu, vir pozitivne energije, za oči pa romantičen motiv.

Ob koncu še nekaj besed o Moverni vasi. V naselju Krupa je že leta 1536 kmetoval Štefan Movernik. V urbarju metliškega gospostva za leto 1593 najdemo na Krupi tri Moverne, Jurija, Marka in Ambroža.¹⁷ Leta 1672 je bil krščen Marko, sin Gregorja Moverna (Movern ex Krupp).¹⁸ Po letu 1700 se je v matičnih knjigah župnije Semič

Brv čez Krupo in domače race. Foto: Mirko Kambič, 1960.

Tončka Mihelčič, zadnja mlinarica v Srednjem mlinu. Foto: Mirko Kambič, 2005.

pojaviło novo naselje, Moverna vas.¹⁹ To ime je dobilo nekaj hiš, skupaj z domačijo Movernovih, ki so prej spadale pod Krupo. Da ne bi prišlo do nesporazumov, so še leta 1768 vpisali ob krstu: Iz Krupe Moverna vas (Ex Krupa Moverna vas). Ime Movern so pozneje izgovarjali po domače Muvern, kar so po posluhu zapisali tudi v uradnih zapisih, na primer Murn, Murna vas. V franciscejskem katastru je vas označena kot Moverndorf. Večjo napako najdemo na stari vojaški specialki, ki imenuje Moverno vas „Seitendorf“, Stransko vas, ki je na desnem bregu Krupe.

Lokacija Moverne vasi, prej Krupe, na strmem bregu reke, ki oblikuje tukaj okljuk ali zavoj, je bila poseljena že v neolitiku. Arheologi govorijo o devetih naselbinskih plasteh, saj je svet severno od naselja še danes pokrit z rodovitno zemljo.²⁰ Domnevam, da bi mlinu pod Moverno vasjo lahko mirno prisodili veliko starost.

¹⁹ NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga, 1709: Krščen otrok „ex Moverna vas“

²⁰ M. Budja, Moverna vas, arheologija, v Enciklopediji Slovenije, 7. knjiga, Ljubljana, 1993, str. 228

POPRAVKI

V prispevku Mlini na Krupi, objavljenem v Rasti št. 5 (2007), je na str. 651 napačno zapisano "v registrih", pravilno je "v regestih". Na str. 653 je namesto "s Praproti" pravilno "s Praprota".

Robert Lozar: ŠUR, DA! PENINA ..., 2007, olje na platnu, 100 x 150 cm

Ivan Gregorčič

“MOŠKI S KITARO, NA KONJU SKOZI STEPO, S ŠIROKO MONGOLSKO GLAVO”

Pogovor s filmsko in TV-režiserko Majo Weiss

Maja Weiss

Lansko leto je prišel v kinodvorane drugi celovečerni igrani film režiserke Maje Weiss *Instalacija ljubezni*, za katerega je med drugim izjavila, da je njena "ljubezenska izjava umetnosti filmskega ustvarjanja". Temu ustvarjanju se – po končanem študiju filmske in TV-režije na AGRFT v Ljubljani – posveča že dvajset let. V tem času je režirala kratke in dolgometražne dokumentarne filme: *Vigred*, *Judje na Slovenskem*, *Volite mene, ja vas mam rad* (vse v osemdesetih letih), *Otroci Černobila* (1991), *Fant, pobratim smrti* (1992), *Prostitucija na Slovenskem* (1992), *Slovenija od znotraj* (1996), *Slovenija od zunaj* (1996), *Slovenci od znotraj* (1997), *Cesta bratstva in enotnosti* (1999), *Nuba – čisti ljudje* (2000), *Pod Prešernovo glavo* (2004) in kratke igrane filme: *Balkanski revolveraši* (1991), *Adrian* (1998), *Child in Time* (2004), TV-dramo *Vaški učitelj* (1994), TV-nadaljevanko *Novi svet* (2003), leta 2002 pa je posnela svoj prvi celovečerni igrani film *Varuh meje*, ki je prvi tovrstni profesionalni film ženske režiserke pri nas.

S svojimi filmi je sodelovala na več kot sto domačih in mednarodnih festivalih ter zanje prejela številne nagrade: za kratki igrani film *Balkanski revolveraši* Prešernovo študentsko nagrado in zlato nagrado *Metoda Badjura* za najboljši slovenski film, isto priznanje je leto pozneje prejela za dokumentarni film *Fant, pobratim smrti*, ki je bil nagrajen tudi s srebrnim golobom v Leipzigu. Film *Adrian* je bil izbran za najboljši slovenski kratki igrani film, za najboljši dokumentarec leta sta bila izbrana *Cesta bratstva in enotnosti* in *Nuba – čisti ljudje* (oba sta bila nagrajena tudi na tujih festivalih). *Varuh meje* je bil na festivalu slovenskega filma nagrajen za najboljšo režijo, nominiran pa je bil tudi za Fassbinderjevo nagrado – evropsko odkritje leta 2002 in nagrajen za najbolj inovativen evropski film istega leta na Berlinalu. *Instalacija ljubezni* je 24. januarja letos na mednarodnem festivalu v Trstu prejela posebno priznanje za originalni kinematografski jezik in za satiro materialnega in kulturnega konzumizma.

Pogovor se je vrtel predvsem okrog filmskega ustvarjanja, ker pa je Maja Weiss tudi predsednica društva Slovenskih filmskih ustvarjalcev, je tekla beseda tudi o materialnih in organizacijskih zagatah v slovenski filmski produkciji. Kot rojena Metličanka (1965) je spregovorila tudi o odnosu do Bele krajine in o vzroku za "beg možganov" iz nje ter o svojem racionalnem in iracionalnem doživljanju svojih daljnih korenin.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Lansko leto je bilo za vas gotovo srečno. V kinodvorane je med zelo redkimi slovenskimi filmi prišel vaš drugi celovečerec Instalacija ljubezni. Kakšen je režiserjev občutek, ko gleda svoj končni izdelek?

Ponavadi si zares vesel, ko je film končno končan! Skoraj vedno pride do kakih nepredvidenih zapletov v postprodukciji: v fazi montaže, tonske obdelave ali izdelave kopije. Ti zapleti ponavadi niso kreativne narave, ampak bolj tehnične in terminske. Znajo zelo zagreniti življenje, predvsem režiserju in producentu. Pri Instalaciji se nam je zgodilo prav to. Namesto da bi bil film končan že v januarju 2007, je bil šele v juliju.

Lep, naporen, a obenem prav ljubezenski je proces ustvarjanja filma od priprav do montaže. Tehnična finalizacija po montaži pa se kar vleče, s sodelavci moram biti zelo natančna in potrpežljiva, čeprav mi gre ta faza najbolj na živce.

Po prvem olajšanju po koncu dela pa pride pričakovanje in radovednost, kako bodo film sprejeli gledalci. Ko je film narejen, dobim do njega nekakšen odpor, preplavi me nekakšna nestrpnost. Postane

Maja Weiss med snemanjem Instalacije v Parku Maksa Fabianija v Štanjelu.

Režiserka z igralci v filmu Instalacija ljubezni

NAŠ GOST
Rast 1 / 2008

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Sestri Ida in Maja Weiss med snemanjem filma *Instalacija ljubezni*.

Režiserka z direktorjem fotografije Bojanom Kastelicem pri snemanju istega filma.

nekaj tujega, odtujenega, do njega sem kar naenkrat nezainteresirana, mačehovska. Najverjetneje zaradi strahu! Ponavadi pa sem ob dokončanju enega že v vročici priprav novega filmskega projekta.

Premlada pa sem še, da bi do svojih filmov gojila sentimentalna čustva.

Kot že pri prvencu je bil tudi pri tem filmu soscenarist pisatelj Zoran Hočevar. To, da je kot vi Metličan po rodu, gotovo ni edini razlog za sodelovanje.

Zorana Hočevarja sem spoznala v začetku osemdesetih let pri časopisu metliška *Razmerja*. V devetdesetih sem prebrala nekaj zelo dobrih Zoranovih scenarijev, za katere TV Slovenija ni imela interesa, in ga nagovorila za pisanje zgodbe o treh dekletih, ki se spustijo po reki Kolpi in se jim zgodijo čudne stvari. Tako je nastal *Varuh meje*. Po

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Portret Maje Weiss s snemanja filma
Instalacija ljubezni.

uspehu tega filma pa sem ga nagovorila, da predela svoj stari scenarij Komu je lepše v bolj kompleksno zgodbo za kino film in tako je nastala Instalacija ljubezni.

Tretji scenarij, ki ga je Zoran napisal, delno tudi na mojo pobudo, je originalna zgodba za celovečerni film Rovt muvi, ki pripoveduje o zgodovini slovenskega 20. stoletja skozi življenjsko zgodbo kmetice in njene svetinjice. Upam, da bo ta zgodba nekoč posneta.

Z Zoranom naju najbrž združuje podoben odnos do filma in pripovedovanja filmske zgodbe. Oba meniva, da mora film gledalcu dati nekaj neobičajnega, novega, ga tudi sprovcirati, da misli. Meniva tudi, da je film moderna umetnost.

Medtem ko je iz prvenca dihala nekakšna skrivnostnost, pa Instalacija ljubezni – kot parafraza resničnostnih šovov izpostavi bleferstvo v umetnosti, manipulativnost v ljubezni, mešanje resničnosti in neresničnosti (saj filmski junaki na koncu več ne vedo, v katerem svetu pravzaprav živijo) – zapusti komičen učinek z grenkim priokusom ...

Ta dvojnost oziroma večplastnost je bogastvo Instalacije ljubezni. Lepota filma in prefinjena konfliktnost v temah je njegov presežek. V Instalaciji lahko uživaš, ker je film narejen kot poletna romanca, kot poletna sapica, lahkotno. Istočasno pa odslikava nekatere psihološke in družbene probleme sodobne slovenske družbe na montepajtonovski način. Instalacija ni črno-beli film odslikavanja realnosti, ampak je simbolno „film v barvah“. Z načinom, kako pripoveduje, govori tudi o svobodi in pravici do ljubezni in o umetnosti. Tudi o svoji svobodi kot režiserke do lastne interpretacije pripovedovanja „svojega“ filma. Film naj bi bil manipulativna instalacija tudi za gledalca. Ampak ali je to res ali je tudi to samo iluzija?

Televizija in film gotovo pomembno oblikujeta in usmerjata življenje sodobnega človeka. Je to lahko tudi nevarno? To življenje v nekakšnih virtualnih resničnostnih svetovih, odtrganih od narave v najširšem pomenu besede...

Če gledanje televizije postane odvisnost, podobna odvisnosti od alkohola, pri kateri odvisnik meni, da je resničnost na televiziji „ta prava“, on sam pa samo luzer, ki trpi, ker ni del te „ta prave“ realnosti, je človek bolan. Tak človek bo najbrž potreboval pomoč, da preklopi nazaj v to našo realnost, ki je velikokrat kruta, če že ne malo brezvezna. Ampak je edina in se je potrebno soočiti, včasih tudi boriti z njo. Z vprašanjem ste odprli enega največjih problemov sodobnega človeka in časa. Človek, mediji, kritično mišljenje. V osnovnih in srednjih šolah bi morali imeti v 21. stoletju film, televizijo, medije kot obvezen predmet v šolah. Skandinavske dežele to že imajo.

"Manipulativni" so lahko najbrž tudi dokumentarni filmi ali oddaje, saj ob "alibiju" objektivnega prikazovanja resničnosti vendarle posredujejo ustvarjalčevo bolj ali manj subjektivno videnje stvarnosti.

Seveda. Vprašanje je, kaj je resnica. Ali je resnica ena ali jih je več? V današnji družbi je zelo aktualno, ali je ta resnica „desna ali leva“? Včasih se zdi, da je bila večina Slovencev najbolj zadovoljna v enopartijskem socializmu, z eno televizijo in enim časopisom z eno zveličavno resnico, da je prikimala in je bilo vse jasno. Zato je večini ta tranzicija tako težko dela. Ker so ljudje morali začeti razmišljati z lastno glavo in se odločati, kaj, predvsem pa komu bodo

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

verjeli! Državi, cerkvi, stranki, neodvisnim posameznikom. Slovenski človek se še vedno uči abecede demokracije, z vsemi pravicami, pa tudi z dolžnostmi, ki mu jih demokracija nalaga. Prav tako mediji. Šole, tudi visoke, kot elementarna osnova izobraževanja in svobodnega ter kritičnega mišljenja pa so tukaj še zelo daleč zadaj. Žal.

Sami ste posneli veliko kratkometražnih in dolgometražnih dokumentarcev, pa tudi kratkih igranih filmov. Po kakšnem "ključu" ste izbirali teme in kaj ste s filmi hoteli sporočiti?

Ko sem leta 1988 končala s študijem na AGRFT, kar je pomenilo, da sem naredila vse izpite, ne pa glavnega predmeta, realizacijo filma Balkanski revolveršaši za četrti letnik, ker nam celi generaciji študentov šola tega zaradi pomanjkanja financ ni mogla omogočiti (še leta 1991), sem padla v "brezno" - kaj zdaj. Šla sem na TV, iskala delo in ponudila takratnemu uredniku dokumentarnega programa Dragu Pečku idejo za dokumentarec Volite mene, ja vas mam rad, zgodbo o kandidatu Luigiju iz Metlike, ki je kandidiral na prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji leta 1990. To je postal tudi moj prvi dokumentarec meseca. Sledil je Judje na Slovenskem, ki je govoril tudi o antisemitizmu Slovencev do Judov skozi celotno zgodovino do danes, pa dokumentarec o narkomaniji, prostituciji, denacionalizaciji, beguncih, otroštvu v radiaciji, prežeti z leninizmom itd. Zanimali so me ponižani in razžaljeni, tabuji, sprevržen svet.

Hotela sem vse to reflektirati in pokazati s pomočjo filmskega jezika: "Poglejte, to je naš svet, to je življenje, ki ga živimo! In to so naši problemi! Problemi posameznikov, ki pa so tudi problemi celotne družbe." Velikokrat je šlo tudi za prikaz tega, kako sistem oziroma ljudje z močjo uničujejo šibkejše.

V čem so bistvene razlike pri ustvarjanju dokumentarnega in igranega filma?

Moji igrani filmi (Varuh meje, Instalacija ljubezni in kratki Adrian, Child in Time, Balkanski revolveršaši in TV-serija Novi svet) so vsi inscenirani igrani filmi. Najprej je bil napisan scenarij. Vsi ti filmi so bili vsaj 85-odstotno zrealizirani na podlagi teh predlog. Snemalni dnevi so bili natančno planirani (od igralcev in ekipe, tehnike, do rekvizitov ... in ur dela). Pri dokumentarcu pa je to vprašanje žanra. Če delaš TV-dokumentarec s TV-ekipo, na primer portret, imaš sedem snemalnih dni in intervjuje natančno na uro naročene, pa dva tedna za montažo in finalizacijo. Torej racionalen, natančen plan.

Pri Cesti bratstva in enotnosti (cestnem filmu po nekdanji Jugoslaviji) sva sami s sestro v treh tednih posneli ves material in intervjuje. Samo za kakih 20 odstotkov sva vedeli, kdo bo nastopal v filmu, ostalo je bilo spontano. Za tem iskanjem spontanosti pa se je skrivala želja posneti različne izjave ljudi o tem, kaj sta jim nekoč in jim še danes pomenita "bratstvo in enotnost", ter posneti podobo bivše Juge novembra 1998. Film je bil posnet v ekstremnih razmerah in ga je bilo nemogoče splanirati vnaprej.

Za dokumentarce danes zahtevajo tudi scenarije, kar je čista neumnost. Za dokumentarec, kot je Cesta bratstva in enotnosti, lahko v scenariju napišeš samo fiktivno zgodbo. V bistvu laž.

Je pa danes prepletanje dokumentarnega in igranega, tudi zaradi digitalne tehnologije, ki omogoča cenejše in bolj množično nastajanje filmov, še bolj popularno. Izbrisana je meja med realnostjo dokumen-

Glavna igralca v filmu Child in Time.

tarca in fikcijo igranega. Oboje se prepleta. Meja izginja. Če je igrani film kot dokumentarni, rečemo, je pa res resničen. Če pa je dokumentarni kot igrani, pa rečemo, saj je kot pravi film.

Je snemanje kratkometražnih in dolgometražnih dokumentarnih filmov potrebna ali celo nujna izkušnja snemanja celovečernih igranih filmov?

Ne. Ni pravil. Se pa nekako pričakuje, tako na domačih kot tujih filmskih skladih, da ima režiser, ki želi s sredstvi sklada posneti svoj prvi celovečerni igrani film, za sabo vsaj en zelo dober kratek igrani film, po možnosti nagrajen.

Cilj vsakega režiserja je posneti igrani celovečerni film, najbrž pa je lažja pot do realizacije dokumentarca. Veliko dokumentarcev ste snemali v produkciji TV Slovenija ...

Večina, ki se odloči za sprejemne na filmsko režijo, sanja, da bo nekoč, kar pomeni čimprej, snemala velike igrane kino filme. Če me spomin ne vara, sem bila taka tudi sama. Predstavljala sem si, da bom po končani AGRFT imela možnost takojšnjega režiranja igranega celovečerca ali televizijskega filma. Mislila sem, da mi ne bo treba pisati scenarijev, da bom lahko samo režirala, a je bila to čista zmeta. Na TV so vedno bolj "šušmarili", kot pa imeli jasno uredniško vizijo in občutek za izbor dobrih scenarijev za TV-filme in drame. A dobri scenariji so bili na razpolago, nekaj sem jih tudi sama prebrala, toda po njih se filmi niso snemali, ker so bili za urednike dobri drugi scenariji z drugimi avtorskimi imeni.

Do prve režije televizijske drame sem prišla pet let po AGRFT, leta 1993. Za sabo sem imela že pet asistenc pri celovečernih filmih drugih režiserjev, nekaj avtorskih TV-dokumentarcev in nekaj nagrad. Dogovarjala sem se za snemanje filma Goli po scenariju Mihe Mazzinija. Scenarij mi je bil izredno všeč, a se je urednik premislil in mi ponudil, da po noveli Janija Virka Vaški učitelj napišem scenarij in posnamem televizijsko dramo. Še danes se živo spominjam svoje dileme: ali naj užaljeno odidem, ker se je urednik premislil za Goli, ali naj zgrabim priložnost, da končno poskusim delati s profesionalnimi igralci. Tega projekta se spominjam tudi kot subverzije do sebe kot mlade režiserke s strani nekaterih moških sodelavcev. Marsikaj sem morala "pogoltniti". Takrat sem bila noseča, a tega nisem smela povedati, ker bi se še to obrnilo proti meni.

Vsekakor pa drži, da sem do režije prvega kino filma Varuh meje prišla zelo postopoma.

Po uspehu prejšnjih filmov in več verzijah scenarija za Varuha se je takratni direktor filmskega sklada Filip Robar Dorin osebno zavzel za projekt, tako da je prepričal upravni odbor sklada, da so mu končno dali zeleno luč za realizacijo.

Delanje dokumentarcev me je reševalo. Je pa res, da imam dokumentarce zelo rada. Me pa moti, ko slišim, da nimam kaj delati pri igranem filmu, ker to kao ni zame. Tako mislijo celo nekateri moji kolegi.

Kaj vam pomeni, da je vaš celovečerni igrani film Varuh meje uradno prvi slovenski celovečerni film ženske režiserke?

Uradno ni, ker je kot prvi celovečerni igrani film registrirala pri ustreznih agenciji (ki je nekaj takega kot patentni urad) gospa Viki

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Voglar, in to film Obleka naredi človeka. Je pa Varuh meje prvi profesionalni kino v zgodovini slovenskega filma, ki ga je podpisala ženska. Tega sem zelo vesela.

V Varuhu meje gre poleg metaforičnih vprašanj meja tudi za nekakšno osvoboditev treh mladih žensk. Vsi trije ženski liki so zelo zanimivi, moderni, originalni in odlično odigrani.

Za informacijo naj povem, da so v začetku devetdesetih let na ministrstvu za kulturo zavrnili ženski omnibus Leti, leti, ženska, ki naj bi ga posnele Polona Sepe, Jasna Hribernik, Aleksandra Vokač in jaz. Štirje kratki igrani filmi po naših lastnih scenarijih bi bili združeni v en celovečerni kino film. Lahko bi "ubili" štiri ženske filmske režiserke "na mah", a je bilo to očitno preveč tvegano.

Kaj bi si odgovorili na vprašanje: Zakaj snemam filme, čemu služi to, kar delam?

To je veliko vprašanje, ki si ga v bistvu nisem zares nikoli postavljala. Spomnim se, da je bila na začetku velika želja po filmu, filmu kot pustolovščini. Pa je za ves svet je bila tudi zelo močna. In izostren pogled na krivice. Mogoče se mi je celo zazdelo, da z dokumentarci lahko kako vplivam. Poskušam glas šibkejših, marginaliziranih, zatiranih spraviti na dan, dati na ogled drugim. Da bi se kaj spremenilo; čeprav sem bila bolj darkerske narave. Potem pa je bila tu borba za preživetje s poklicem diplomirane filmske in TV-režiserke, ko sem se leta in leta komaj prebijala. Vse skupaj je vodil nekakšen idealizem, nekakšno uporništvost brez razloga. Naj opišem ta prelomni čas: To je bil prehod osemdesetih v devetdeseta, razpadanje Jugoslavije, obdobje panika in "No Future", čas, ko je nekaj veljal samo zdaj. Jutri ni obstajal, ni bil pomemben. V Ljubljani je bilo to obdobje Sax puba, Turista in Palme v Tivoliji, kjer se je zbirala novinarska scena Mladine, literati, filmarji, umetniki in kulturniki pretežno generacije X, ki je noč za nočjo žurirala in bila zelo kreativna, izredno kritična in pri svojem delu izjemno produktivna. Osebnostno je bila precej destruktivna, tudi suicidna. To so bili težki, nori, a lepi časi. Z Balkanskimi revolveraši in Fantom, pobratinom smrti sem leta 1992 z nagradami

Iva Kranjac v filmu Varuh meje.

Tri junakinje iz Varuha meje.

doma in v tujini končno opozorila nase. Oba filma sta bila družbeno-kritična, vendar poetična.

Pri filmu kot ustvarjalka realizirate neko svojo idejo oziroma vizijo, vendar v sodelovanju s številno ekipo sodelavcev, in to v nekem procesu, ki je ustvarjalno in organizacijsko kompleksen, obenem pa zahteva znatna finančna sredstva za delo.

Imam srečo, da je moja sestra Ida Weiss moja producentka. Leta 1998 sva ustanovili neodvisno produkcijo Bela Film. Ida je bila leta 2005 izbrana v Sloveniji za najbolj perspektivno filmsko producentko in je na festivalu v Cannesu predstavljala Slovenijo v projektu European Producers on Move. Tu je sklenila posel z beemvejem, ki sponzorira filme o Jamesu Bondu. Za dva meseca so nam posodili pet čisto novih beemvejev, od cabrija do "tistega ta debelega" za snemanje Instalacije ljubezni. Avte so nam pripeljali iz Münchna na vlačilcu, po snemanju so nam ponudili možnost ugodnih odkupov, vendar smo filmarji finančni reveži, zato so morali vse odpeljati nazaj. Ja, tako je to: kot režiserka nimam svojega avta, premalo zaslužim.

Zdaj pa k filmskim vizijam. Ena je gotovo to poigravanje med fikcijo in realnostjo. Tega sem se lotila že v Balkanskih revolveraših. Ta tema mi je blizu. Tudi sama bi včasih raje živela kje drugje, bila v nekih drugih okoljih, v drugih dimenzijah, pa čeprav le za kratko, kot na izletu. Dolgčas, nezadovoljstvo, potreba po spremembi in nezadnje ponovno vzpostavljanje ravnotežja in smisla v življenju, to so problemi, ki jih doživljamo vsi, eni bolj, drugi manj. To je odlična snov za ustvarjanje, ker ponuja problem, konflikt. To je Instalacija. Potem pa dialog v zgodbi, ki preraste v dialog med filmom in gledalcem. Pri filmu je vse pomembno. Lahko imaš dober scenarij, a če si zgrešil že pri zasedbi igralcev za vloge, potem pri vodenju igralcev in snemanju dane zgodbe, ki se snema nekontinuirano, lahko film kljub vsemu profesionalnemu drugemu delu pozneje čisto propade. Pri filmu gre lahko neverjetno veliko stvari narobe. A če si režiser, moraš verjeti v najboljše. Pri filmu gre za zaupanje, vsi morajo verjeti režiserju. Če pa že ne verjamejo, pa morajo znati tako dobro blefirati, da jim verjame tudi režiser, ki ga je v resnici sicer nemogoče prelisčiti.

Prava filmska ekipa deluje profesionalno in prijateljsko, kot družina. Film je skupno delo, pozneje postane skupni spomin.

Gledalcev v kinodvorani ne zanima, v kakšnih pogojih je bil film narejen. Bi pa to moralo zanimati državo oziroma njene ustrezne institucije, saj tudi slovenski filmi "ustvarjajo podobo Slovenije". Na videz se zdi, da so pri nas pogoji dobri: imamo nacionalni filmski sklad, nov infrastrukturni objekt Viba film, toda najpomembnejši slovenski filmi v zadnjem času skoraj praviloma nastajajo mimo nacionalnih filmskih institucij oziroma sploh ne nastajajo več. Kaj ne funkcionira?

Na to temo sem kot predsednica Društva slovenskih filmskih ustvarjalcev dala veliko intervjujev, mnenj, pa ni nič pomagalo k ničemur, predvsem ne k izboljšanju stanja.

Ja, imamo institucije. Ljudi, ki jih država plačuje za njihovo (ne)-delo. V letu 2007 ni bil posnet noben slovenski film, ki bi bil finaciran iz programa Filmskega sklada Republike Slovenije za to leto. Ker program za leto 2007 sploh ni bil izbran. Zakaj ni bil izbran? Zato, ker se je vmešala politika in je vse sesula. Slovenski film je bil očitno

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

za desno politiko preveč levi. Pokazalo se je, da je podoba Slovenije v slovenskih filmih preteklih let nepravda in da jo bo treba bolj nadzirati. V letu 2007 je več kot 300 filmskih ljudi - od delavcev do avtorjev, režiserjev in igralcev - ostalo brez dela, brez eksistence. Slovenski filmi, ki prihajajo zdaj na program v kinodvorane, so bili odobreni leta 2005, še pod direktorico filmskega sklada Ireno Ostrouško, ki so jo (in to nadzorni odbor filmskega sklada) leta 2006 odstavili. Ta jih je tožila in leta 2007 tožbo dobila.

Po drugi plati pa je, kot je slišati, tudi problem racionalna poraba od države dobljenega denarja; menda se je v posameznih primerih porabil ves denar, pa filmi niso bili dokončani.

Producent mora ob podpisu pogodbe s FS RS upoštevati dogovor, ki je bil sklenjen, in se ga držati. Ne sme biti izsiljevanja niti s strani filmskega sklada niti s strani producenta.

Res je, določeni producenti so podpisovali aneks na aneks in ni jim bilo nikoli dovolj denarja. Šli so z glavo skozi zid, podpisali nerealno finančno pogodbo, samo da so prišli do projekta. FS RS jim je nasedel, potem pa so izsiljevali. A taki so le redki primeri, eden ali dva v vseh letih. Pa še ta dva bi morala javno povedati natančno zgodbo, da bo jasno, kdo je začel prvi izsiljevati. Tudi FS RS je kdaj izsilil podpis pogodbe pod pogoji, ki jih je sam narekoval in ki so bili daleč od finančne realnosti za realizacijo. Producent pa je podpisal, da ne bi izgubil projekta in ostal brez vsega za naslednji dve leti. Pravila igre morajo biti jasna in držati se jim mora FS RS, ki je javni sklad, namenjen slovenskim neodvisnim producentom, da črpajo finančna sredstva za realizacijo slovenskih filmov.

Bi bilo pri nas sploh možno realizirati visokoproračunski filmski projekt, na primer po Visoški kroniki Ivana Tavčarja, ki se zdi zelo filmično literarno delo?

Letni proračun za filme na FS RS je okrog tri milijone evrov. Iz tega se naredijo trije ali štirje celovečerni filmi. Sodobni slovenski filmi so narejeni produkcijsko razmeroma poceni. Potrebno bi bilo povečati finančna sredstva za slovenski film, tako kot sta to storili Hrvaška in Estonija. Najprej je potrebna politična volja, potem pa finačna injekcija in urejena filmska politika.

In odgovornost, spoštovanje in zaupanje med FS RS in neodvisnimi producenti ter filmskim režiserji in filmarji nasploh.

Potrebno je snemati sodobne, moderne, mlade filme.

Seveda pa je treba snemati tudi Visoško kroniko, Pod svobodnim soncem, Doberdob, Lainščekovo triologijo o Prekmurju, Severni sij D. Jančarja itd.

Take zgodbe zahtevajo odlično adaptacijo in scenarij. Ponavadi že za delo scenaristov ni denarja. Produkcija enega takega filma pa bi stala vsaj toliko, kot znaša enoletni proračun Filmskega sklada Republike Slovenije.

Kako ocenjujete razmerje med kreativno potenco ustvarjalcev slovenskega filma in materialnimi ter organizacijskimi (z)možnostmi za njeno realizacijo?

Menim, da imamo že nekaj časa dovolj kreativno potentnih ustvarjalcev, ki pa se ne morejo realizirati in rasti tako, kot bi lahko, iz razlogov, ki sem jih že omenila. Pohvalno pa je, da je TV Slovenija v

Maja s kamero.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Maja Weiss za kamero.

letu 2007 posnela šest novih igranih TV-filmov. Upam, da jih bo v tem letu še več.

Katera faza oziroma kateri elementi filma so pri nastajanju za vas kot režiserko najbolj izzivalni v kreativnem smislu, kateri ustvarjalni problemi so najtežje uresničljivi?

Pisanje scenarija je najtežje, ker potrebuješ čas in mir, ki ju jaz nimam. Zato za celovečerni igrani film še nisem napisala scenarija sama. Ga pa enkrat bom! Scenarij zahteva veliko dela, veliko idej, originalnih zgob, scenaristovega talenta. Scenaristovo delo je v Sloveniji plačano mizerno, če sploh je. O stanju scenaristike pri nas pa najbolje govori podatek, da nimamo niti enega profesionalnega scenarista, ki bi živel samo od pisanja scenarijev. Najbolj občudujem dobro napisan dialog. Tega se učim od pisatelja in dramatika Zorana Hočevarja, mojega soscenarista.

Če človek pogleda vašo filmografijo, vidi, da ste snemali precej konstantno, da ste zelo delavni. Da ste dobivali različne projekte, najbrž ni le naključna sreča?

Že pred več kot dvajsetimi leti sem si "vabila v glavo", da če sem po poklicu filmska in TV-režiserka, potem hočem tudi živeti od svojega dela oziroma preživeti s tem delom. To se je izkazalo kot zelo naporno, ampak dobro vodilo. Vztrajala sem, ponujala ideje, sinopsise, projekte. Naučila sem se, da če je moj projekt zavrnjen (in bilo jih je precej), ni konec sveta. Takoj sem ponudila drugega, čeprav bi raje delala tistega prvega. So bila pa tudi obdobja, ko sem bila čisto brez dela in v finančnem eksistencialnem smislu na dnu. No, imela sem dovolj dela, ker me je vedno zanimalo toliko stvari, samo pogodbe nisem imela nobene ali pa sem imela mizerno.

Sem pa delala tudi kot asistenka, tajnica režije, realizatorica: za Tednik, Slovenski magazin, dokumentarce meseca pa v razvedrilnem, informativnem, igranem programu ... Želela sem si eno, a sem delala drugo. Ampak to "drugo" sem se potrudila narediti čim boljše. Če pomislim, v kakšnih pogojih je nastala večina stvari, pri katerih sem bila režiserka ali avtorica, potem so skoraj vsi ti izdelki super, čeprav so - kritično gledano - nekateri samo čisto dobro povprečje. No, veliko drugih filmov mojih kolegov je bilo še slabših.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Po letu 2000 je bila večina vaših filmov posneta v produkciji Bela filma, katere soustanoviteljica ste tudi sami.

To, da je moja sestra Ida prevzela produkcijo mojih (in tako najinih) filmov, je bilo tisto najboljšje, kar se mi je lahko zgodilo, ker vse te filme posedujeva medve.

Nekako nama niso odtujeni, ostajajo z nama tudi naprej. In to je en tak poseben občutek, ki ga težko opišem.

S svojimi filmi ste sodelovali na več kot sto festivalih doma in v tujini, zanje ste dobili tudi številne nagrade: od Prešernove študentske (Balkanski revolveraš), pa več nagrad za najboljši dokumentarec (Cesta bratstva in enotnosti, Nuba – čisti ljudje), nagrado za najboljšo režijo (Varuh meje) in številne druge. Kakšen je danes namen in pomen nagrad?

Fajn je, ko dobiš nagrado. In ko si jih nekaj že dobil, pa jih potem za svoja nova dela več ne dobiš, je čudno. V taki situaciji sem sedaj z

Balkan Gunfighter.

Boy Bojan in Maja Weiss.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Iz dokumentarnega filma Cesta bratstva in enotnosti.

Instalacijo ljubezni. Razvajena od nagrad v zadnjih letih, ugotavljam, da doživljam Instalacijo kot flop, ker ni bila z izjemo Dese Muck na Festivalu slovenskega filma nagrajevana, ker je imela malo gledalcev v kinu in ker zaenkrat še ne vem, če bo uspešno potovala po svetu. Kljub temu pa sem prepričana, da je Instalacija zelo dober film, na katerega smo lahko jaz in moja filmska ekipa z igralci ponosni.

Kaj je za vas dober ali celo popoln film v umetniškem smislu?

Umetnost je tisti film, ki ga po mnogih letih, ko sem ga hranila v spominu kot nekaj neverjetnega, s strahom ponovno pogledam in ugotovim, da so vznemirjenje, čudenje in fascinacija še vedno tako močni kot nekoč, torej prvič. Potem mi gre ponavadi na jok. A to se zgodi zelo redko.

Zgodilo pa se mi je s kratkimi filmi Zoltana Husarika, s filmi Andreja Tarkovskega. Oba sta že mrtva. Husarik je naredil samomor. Tarkovski je umrl v eksilu za rakom.

Ko sem bila na koncertu Nirvane v Ljubljani, sem s solzami v očeh pomislila: Kurt, samo ne umret! Hladen dah smrti je šel skozi me. Tudi v Berlinu na koncertu Jeffa Buckleya, ki se je s svojim angelskim petjem dotikal nebes, kjer je nad njim bdel njegov oče, legendarni pevec Tim Buckley, sem pretresena zahlipala: "Samo ne umri!" Tako Cobain kot Buckley sta kmalu po koncertu tragično umrla. Moja generacija. Velika umetnika. Popolna v umetniškem smislu.

Zelo dobro zaznavam te stvari. Umetnost, smrt, presežek. Ampak bežim od tega, ker hočem živeti.

Popoln film je kot popolna glasba. Večen.

Kateri so bili vaši najljubši filmi v posameznih obdobjih življenja, najljubši režiserji?

V osnovni šoli in v gimnaziji: filmi, v katerih so nastopali igralci James Dean, Gerard Philippe, Bete Davis, Greta Garbo, Clint Eastwood ali pa so jih posneli režiserji C. Chaplin, S. Leone, A. Hitchcock. Na AGRFT: režiserji Jan Husarik, M. Antonioni, W. Herzog, W. Wenders, R. Polanski, P. P. Pasolini, Margarethe von Trota, Marta Mesaroz.

Kakšna je razlika med Majo Weiss, ki je zapustila AGRFT, in današnjo Majo Weiss ?

Še vedno se počutim na začetku kot takrat. Najbrž je tako, ker sem svobodnjak. Še vedno za eno leto vnaprej ne vem, kaj bom delala, kaj mi bodo odobrili na TV ali na FS RS. Vsak projekt je, kot da delam prvič. Občutim isti „neumni“ strah. Prej sem bila mlada, pa še ženska, in je bilo to včasih slabo. Zdaj pa postajam starejša in prihajajo vedno mlajši in "boljši", tako da me postaja počasi strah; še malo, pa bo konec s filmi, ker bo toliko mlajših in boljših, ki morajo delati. Grozno! V teoriji in v praksi se ukvarjam, kako ustanoviti filmski festival na Kolpi, prevzeti tudi del organizacije in od tega tudi živeti.

Vaša izbira študija na AGRFT je bila za okolje, iz katerega izhajate (pa še za žensko povrhu), najbrž kar malo drzna. Kaj jo je narekovalo?

Zanimale so me tri stvari: filmska režija, čista kemija, filozofija in literatura. Ker so bili sprejemni samo na filmski režiji, sem se odločila, da poskusim najprej na AGRFT. Če mi ne bi uspelo, bi se vpisala na eno od drugih dveh možnosti. Ne glede na dejstvo, da sem dobila pri predmetu filmska režija pri prof. Klopčiču že v prvem semestru za

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Maja Weiss v Seattlu na grobu Jimija Hendrixa.

svoj super 8 mm film Mačje pokopališče desetko, sem bila v velikih dvomih in frustracijah ves čas študija na AGRFT. In še danes nisem prepričana, če je to, kar delam, res tisto, kar si čisto zares tudi želim.

Kar precej vaših filmov je vezanih na rodno Belo krajino oziroma Metliko. Tudi vaš dokumentarni film Cesta bratstva in enotnosti je dobil naslov po cesti s takim imenom v Metliki.

Belo krajino imam rada. Pokrajina s Kolpo je prekrasna. To je lepa in mehka deželica. Verjemem, da je večina Belokranjcev dobrih. To je dežela, kjer sem DUMA.

V Metliki je bilo med mladimi vaše generacije kar živahno kulturno vrenje.

Imela sem srečo, da je bila v času 1980 – 1984, ko sem hodila v gimnazijo v Črnomelj, Metlika eno najbolj kreativnih središč v Slo-

Maja med vrstniki v otroštvu.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

venji. Punk je bil doma v Ljubljani, v Idriji in v Metliki. Z njim pa vrsta koncertov in ustvarjalnosti: Indust bag, metliška Razmerja z družbenokritičnimi članki, razstave Likovna razmerja. Hepeningi z recitali, pesniške zbirke. Sama sem sodelovala s pesmimi v Tako se kolne začetek.

Znana je sicer velika navezanost Belokranjcev na svojo pokrajino, vendarle pa jo mladi, zlasti izobraženci kar zapuščajo. V starem delu Metlike je marsikatera hiša že prazna. Je to tudi lahko tema za dokumentarec?

Rečeno mi je bilo, da so pred nekaj leti belokranjski študentje naslovili vsem štirim županom pismo, v katerem jih pozivajo, naj nekaj ukrenejo za Belo krajino. Ker da oni, mladi izobraženci, imajo interes, da se vrnejo z diplomami v Belo krajino, samo naj jim omogočijo zaposlitev. In kaj zdaj?! Smo Belokranjci postali vrata Balkana ali vrata Evrope - ali pa policijska avtonomna pokrajina? Ja, čas bo za nov dokumentarec, posnet na šengenski meji!

No, proti koncu pokukajva še v vaš najožji krog, v vaše družinske korenine.

"Maji Weiss po 300 letih, od kar so se njeni predniki naselili v Metliki" mi je v knjigo Iz roda v rod duh išče pot, ki sem jo našla doma med knjigami mojih staršev, napisal pesnik Janez Menart, ko nas je, osnovnošolce, obiskal na metliški šoli. To njegovo posvetilo mi daje misliti še danes. Kot tudi njegov: "Anti so bili Slovani, vrag jih vzel je svoje dni, skupaj z gnilimi možgani so od nas odšli ... Zdaj je anti vsaka moda, ki brez mod straši povsod. Anti vsaka je posoda..."

Na kmečki ohceti leta 1971.

S kitaro na nastopu leta 1980.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Na koncertu leta 1984.

Kdo sem jaz - Weiss v Sloveniji? V osnovni šoli me je učiteljica slovenščine dajala za primer arijske rase. Visoka, blond, s svetlimi očmi. Potem pa sem takoj na začetku AGRFT od prof. Klopčiča doživela vprašanje, ki je zvenelo bolj kot njegova ugotovitev (ki sem jo slišala od mnogih, vse do danes) "Weissova, vi ste Židinja! "

Da bi to uganko razvozlala, sem ob koncu osemdesetih let temeljito preštudirala zgodovino slovenskih Židov in naredila dokumentarec Judje na Slovenskem, ampak odgovora nisem našla. Pozneje sem izvedela, da je moja teta, doktorica francoščine iz Beograda, ki je raziskovala tudi v salzburških arhivih, naletela na podatek, da so metliški Weissi pravzaprav aškenaski Židje, ki so bili v 16. stoletju pregnani iz Salzburga na območje Vojne krajine - v Metliko. Avstrijska oblast jih je s pregonom v te nerazvite kraje politično kaznovala. Nekoč se bom zapeljala v Salzburg in to preverila.

Osebnostno pa imam že od osnovne šole fiksno idejo, ki je razumsko ne morem dokazati, da namreč izviram iz Mongolije in da je to moja pradomovina duha. Ko sem bila pred leti v Ulan Batorju na filmskem festivalu dokumentarnega filma in se je sneg v stepskem vetru dvigoval s tal in so mi zmrzovali prsti na kameri, sem jasno čutila, da sem nekoč tu že bila. Déja vu.

Kot nemirni duh, nomadski moški pevec, ki so ga ljubile mnoge ženske in je imel več otrok ... Človek narave. Moški s kitaro, na konju skozi stepo, s široko mongolsko glavo.

Svojo družino z dvema otrokoma ste ustvarili z možem Petrom Braatzom, ki je tudi režiser.

S Petrom sva poročena 15 let in imava sina Augusta in hčerko Lariso. Oba sva ustvarjalca. Oba filmarja. To prinaša določene prednosti, pa tudi probleme. Trudiva se in poskušava uskladiti družino in

S sinom in hčerko na drsanju.

Ivan Gregorčič
"MOŠKI S KITARO,
NA KONJU SKOZI STEPO,
S ŠIROKO MONGOLSKO
GLAVO"

Z možem Petrom Braatzem.

Maja Weiss s sinom Augustom in
hčerko Lariso

umetniško ustvarjanje. Pri nas je doma film, glasba, umetnost. Kreativnost, kritičnost, presežki in frustracije.

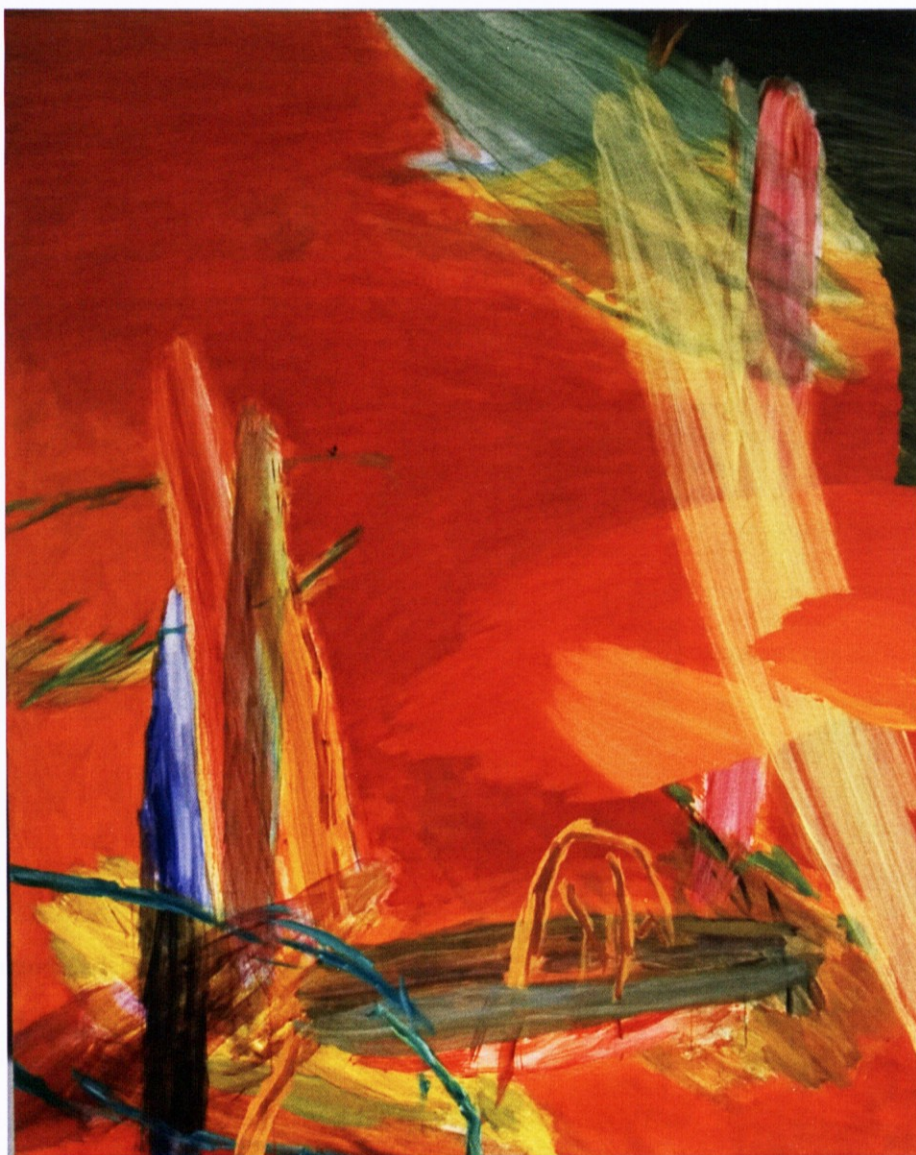
Vodi nas: preživeti, živeti, ustvarjati, razumeti drug drugega.

Pri nas včasih tudi otroka posojata denar staršema, da plačamo položnice.

Pa tudi potujeta po svetu na račun uspeha filma.

Na zadnjem knjižnem sejmu vas je bilo videti pri snemanju dokumentarnega filma. Brez načrtov gotovo niste nikoli?

Snemala sem za dokumentarni film Občutek za veter, ki nastaja po knjigi poezije F. Lainščka in Dušana Šarotarja. Trenutno sem v montaži s Tomom Križnarjem; delava iz njegovega materiala, posnetega v Darfurju, dokumentarec Dar Fur - vojna za vodo. S publicistko Alenko Puhar pa sva lani napisali scenarij za TV-igrani film po istoimenski knjigi Skriti spomin Angele Vode. Poleti naj bi to pretresljivo zgodbo tudi posneli.

Robert Lozar: TRIJE MOZOLJČKI, 2007, olje na platnu, 150 x 110 cm

O SLIKARJU, KI UŽIVA V SLIKANJU IN SI TEGA UŽITKA NE PUSTI VZETI

Slikar Robert Lozar, leta 1967 rojen v Novem mestu, je predstavnik že uveljavljene mlade generacije, ki je osnovna izhodišča že v času študija poiskala v likovni umetnosti visoke moderne. Leta 1993 je diplomiral pri prof. Metki Krašovec na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in za svoje delo prejel študentsko Prešernovo nagrado. Vse od takrat ostaja zvest klasičnemu slikarskemu izražanju. Vzgibov za svoje ustvarjanje ne išče v družbenokritičnem dogajanju, temveč ga še vedno zanimajo predvsem prvinski slikarski problemi. Hkrati pa je eden redkih likovnih umetnikov, ki je kritičen do dogajanja na aktualni likovni sceni. Od leta 1995 do 2000 je bil (skupaj z Milanom Golobom) odgovorni urednik revije Likovne besede, za katero je prispeval več teoretskih člankov. Samostojno je razstavljal tudi v galeriji Equrna (1997 in 2002), v newyorški galeriji St. Marks Place (1998), leta 2005 z razstavo Fffire v Lamutovem likovnem salonu (Galeriji Božidarja Jakca) v Kostanjevici na Krki in leta 2006 v zagrebški Galeriji Forum z razstavo Stube (Stopnice). Od leta 1994 je samostojni kulturni ustvarjalec, živi v Črnomlju in ustvarja v Gradacu v Beli krajini.

Umetnost je vedno povezana s časom, v katerem je nastala. Čim bližje smo času, v katerem nastaja umetnost, tem jasnejša nam je. Za pisanje o njej je treba veliko vedenja, razumevanja in občutljivosti, osnovno ogrodje za vrednotenje je študij umetnostne zgodovine, istočasno pa nas velika umetniška dela v zgodovini učijo, naj z dobrodušno neomajnostjo ostanemo zvesti našim lastnim spontanim občutkom. Za zgodovinsko vrednotenje se še vedno odpirajo – in se bodo še naprej – vprašanja, do katerih ni mogoče prodreti s preverljivo zanesljivostjo, ki naj bi ustrezala predstavam o dokončni znanstvenosti trditev. Še tako natančno presojujejo pogledi se v času spreminjajo, z leti se spreminja in dopolnjuje samo avtorjevo pojmovanje in se včasih tudi razlikuje od nekdanjih ugotovitev. Tudi vrednost ocen, podprtih s podatki in mnenji ter osnovanih na poznanju strokovnega gradiva, bo tako kot produkte likovne umetnosti potrdil ali ovrgel čas. O formi in vsebini v likovnosti je bilo že toliko povedanega, da lahko vsaka nadaljnja problematizacija kvečjemu mehča ostrino najbolj bistvenih dognanj, ki sta jih, recimo, umetnostna, predvsem pa likovna teorija ponudili v nekaterih, do zdaj najbolj kompleksnih analizah. Tudi besede o koncu umetnosti – mar niso stare že več kot povprečno človeško življenje? – in o novih medijih, ki naj bi izpodrinili stare, se razlikujejo in v času tudi spreminjajo. »Zdi se mi,« je leta 1996 dejal Paul Virilio, »da je bil land art poslednja velika figura umetnosti vpisovanja pred totalno delokalizacijo umetnosti v virtualni resničnosti. Bila je vpisana v zemeljskem merilu, v največjem možnem teritoriju. Je to začetek morebitne ponovne ozemljitve umetnosti, ali prav poslednje znamenje, labodji spev vpisovanja umetnosti v zemljo pred dokončnim izginotjem v virtualno resničnost trenutne izmenjave?« Na osnovi te strokovne izjave mi je (asociativno zaradi land arta) prišla na misel knjiga esejev Iz modernizma v postmodernizem

(Obalne galerije Piran, Edicija Artes, 2000/2001) dr. Tomaža Brejca in njegov občuten, skoraj romantičen opis land arta v poglavju, ki govori o Poljih bliskov (New Mexico 1977), ter njegove zelo osebne, celo vizionarske misli o pesniku Tomažu Šalamunu, ko ob sliki Exile Juliana Schnabla zaključuje svoj esej iz leta 1988 z besedami, da bo pesnik pred sliko spoznal vse svoje spodrsnjaje, a jih potem sebi in slikarju v spoznanje spremenil v briljantne vrhunce, da bosta skupaj s pesnikom ostala v zgodovini umetnosti. Kako razložiti tako čustven odziv, toliko poetike tudi v njegovih (in ne le njegovih) kritičnih esejih? Likovni teoretik naj bi spoznal, da se je mogoče izogniti nasprotima si ekstremoma popolnega nezadovoljstva z umetnostjo na eni oziroma zamaknjene predanosti pravi umetnosti na drugi strani, če sprejme prehodnost vsakega kritičnega odnosa do umetnosti. Kritik se določeni umetnosti ne zapiše ne premalo ne preveč, pač pa lahko individualizira svoje želje na tej umetnosti primeren način. Ker se duh in materija medsebojno oplajata in notranjost išče svoje uprostopitve, pa vsak umetnik po svoje razvije zase edino pravilne postopke. Razsodba drugega pogleda je tista, ki podoba potrdi ali ovrže, vendar je največkrat tudi ta subjektivna. Zdi se, da je namen hrepenenja in želje narediti, da je videti umetnost nenaravno živa, pa naj je ta občutek še tako kratkotrajen. Večno, ponovno vlaganje v umetnost je nujnost življenja in, brez dvoma, tudi umetnosti, zato land art ne more biti labodji spev umetnosti, ki se ji namesto konca prej obeta nova poetika.

V poetiko polja statične podobe slike absolutno verjame tudi Lozar, ki v slikanju – kljub sočasnemu študijskemu raziskovanju in teoretičnemu poglobljanju v umetniško izražanje – neizmerno uživa. Tudi v najnovjšem času podobe na njegovih platnih dokazujejo, da tako išče in razvija svojo lastno likovno govorico, prežeto z življenjsko energijo, z užitek ustvarjanja in z vonjem po barvah. Njegov z radostjo prežet življenjski zagon se kaže tako v detajlih in barvni celoti kot v kompozicijah in barvnih naglasih ter asociacijah na oblike iz narave.

Po polnih, skoraj nasičenih slikah izpred desetih let je bil nekaj časa naklonjen slikanju podob z izpraznjenimi prostori, kamor v robove silijo nizi otenkov barv, ki plamenijo svoj ognjevit likovno-pesniški spev. Zdaj prekrivajoče se poteze čopiča ustvarjajo dramatičen vtis prostora, barvna polja so večja, močnejši detajli v ospredju so postali nekoliko težji, manjši v ozadju ali ekspresivno razleteni po vsem slikovnem polju pa bolj zgoščeni. V prepletu vedno novih barvnih doživetij je v ozadju navzoča imaginarna pokrajina, ki vselej vnaša v polja njegovih slik novo dimenzijo – z drugačno barvo, sproščeno svetlobo, nasičeno strukturo ter zgoščeno ali izpraznjeno kompozicijo. Pokrajina z zlahkim utripom narave v slikarju vedno znova prebudi speče čute, da se rojevajo z barvo in energijo nabite vizije in številne asociacije. Občutja ponujajočih se barvnih prelivov in sproščenih kompozicij narave Lozar vizualizira s spontano potezo slikarja, ki čutne zaznave in razpoloženje doživlja kot sliko, izkristalizirano v dialogu barvnih nanosov in razpoznavnih oblik. S tem pa slikar postavlja svoje raziskovanje resničnosti na povsem drugo raven.

Slikar, ki je s svojimi deli uvrščen v likovno zbirko Factor banke, razstavlja od leta 1992. V tem času se je predstavil na skupinskih razstavah v Ljubljani in Velenju, razstavljal je v okviru Skupine 63-70 (poleg R. Lozarja še A. Brumen-Čop, M. Golob, M. Licul, K.

Toman in M. Zlokarnik) ter leta 1994 sodeloval na prvem Trienalu sodobne slovenske umetnosti U3 v Moderni galeriji v Ljubljani. Skupaj s slikarjem Milanom Golobom je v ljubljanskem Škucu leta 1994 pripravil razstavo z naslovom *Slike & Duchamp*, ob kateri je izšel tudi katalog z avtorjevim besedilom. Naslednjega leta se je v Likovnem salonu Celje predstavil z razstavo *Slike in priročnosti*, ob kateri je izšel razstavni katalog z avtorjevim uvodnim besedilom.

»Med slikarji in sodobnimi umetniki (urbanimi sociologi in tako dalje...) danes ni dialoga«, je sporočal Robert Lozar pred dobrim letom dni z razstavo v Galeriji Instituta Jožef Stefan, ki ji je v tem smislu dal naslov *Aufbiks*. Barviti podolgovati elementi so bili v prejšnjem ciklu slik paralelno nanizani ob rob slike, v novih podobah, kjer pastozno nanesene barve prevladujejo nad formo in risbo, pa se nakopičene barvne mase svobodneje razmeščajo po slikarskem prostoru. Na eni strani Robert Lozar z živimi barvnimi toni nagovarja z asociativno abstraktnim, skoraj otipljivim modeliranjem površine slike, na drugi strani pa so izslikane oblike dramatične, čustveno nabite in celo impulzivne, s čimer se slikar vrača k resničnemu izvoru – k pokrajini.

Kot je v večje ali manjše podobe z oljnimi barvami izslikan slikarjev pogled na ustvarjanje in življenje, tako je v naslove slik premišljeno vpeto tudi njegovo sporočilo, ponujeno gledalčevemu dojemanju sveta, usodno pogojenemu s čustvi. Recimo: veliko sliko, ki bi ji mirno lahko pripisali naslov *Kaos* – ali kaj podobnega – slikar (kot nam v odgovor) šaljivo podnaslovi *Sebe poglej ... Kaj lahko pa ob sliki No? presenečeno* vzkliknemo: »Poglej, no, je to resnična pokrajina?« Ali pa slikar preseneti s čim drugim. Šur, da! Penina... Takšen pač je. »Uživam v slikanju in tega užitka si ne pustim vzeti,« pravi. Zakaj bi si ga?

V galeriji Dolenjskega muzeja v Novem mestu so prav ob koncu lanskega leta odprli razstavo *Podoba sledi*, sled podobe treh avtorjev, slikarjev Roberta Lozarja in Borka Tepine ter multimedijskega umetnika Lada Jakše (glasbenik, skladatelj, saksofonist, zvočni in optični raziskovalec ter fotograf, ki je diplomiral študij umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti, od leta 1981 ustvarja kot samostojni umetnik). Temeljno izhodišče in rdeča nit razstave je odnos med umetnikovo konkretno manipulacijo z materijo in nematerialnostjo podobe. Avtorji razstave, ki zagovarjajo tezo, da je sam proces ustvarjanja preoblikovana estetska izkušnja, so za zloženko prispevali svoje lastne zapise. Prisegajo na osebno avtonomijo in kritično svobodo, ki jo prinaša ustvarjalni proces. Tega postavljajo nad zahteve socialnega super-ega in nagona ter zagovarjajo prvenstvo nenavadnega in nevsakdanjih izkušenj nad vsakdanjim in puhlim. Vsi trije (še vedno) iščejo stik s primarno ploskvijo, realnostjo slike same, ki je – zanje – tukaj in zdaj. »Vendar ne na način, ki so ga poznali umetniki polpretekle dobe, ko naj bi slika ničesar drugega ne predstavljala, razen samo sebe,« je zapisal Borko Tepina o sliki kot čvrsti celoti, zaobjeti na lastni površini. »Povsem odrezati sliko od ostalega dela realnega sveta je bil namreč odgovor takratnih umetnikov na nezmožnost tega prenosa«, je zapisal slikar, ki je študij slikarstva leta 1973 prav tako končal na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in je bil od leta 1986 med pobudniki revije *Likovne besede*, ki jo je vrsto let tudi urejal. Slikar Robert Lozar pa pojasnjuje, da je slika v pojavnem smislu, v primerjavi z drugimi vrstami podob, v posebnem

Tatjana Pregl Kobe
O SLIKARJU, KI UŽIVA V
SLIKANJU IN SI TEGA UŽITKA
NE PUSTI VZETI

položaju. Najučinkoviteje združuje dve različni stvarnosti, barvno snov in podobo. Slikar pusti na platnu sled, ki je hkrati njegov odtis, odtis njegovega telesa. V času vse bolj digitalizirane podobe se hkrati odrekajo realni svetlobi slike. Ob siromašenju števila barvnih odtenkov, ki jih ponuja spekter umetne svetlobe novejših medijev, pa slikar, vsaj na videz, vse bolj izgublja bitko s časom, v katerem ne more več tekmovati s prepričljivostjo svojih podob. Vsaj ne kot takrat, ko je bil medij slike edini način in vrhunska tehnologija prenosa izseka realnega sveta na dvodimenzionalno ploskev. Danes tega ni več.

Mar zato (znova) ne preseneča naslov ene Lozarjevih ključnih slik na razstavi, ki jo je slikar (zvest sebi in načinu neslikovnega dajanja pomena izslikani podobi) dal ime: Laaaačna...?

Robert Lozar: ČUTIM, SLUTIM, VEM, 2007, olje na platnu, 60 x 90 cm

Jernej Zupančič

K SOCIALNI STRUKTURI SLOVENSKE NASELBINE V PUEBLU, KOLORADO

Uvod

Slovenija – dežela izseljevanja in izseljencev. Več kot stoletje dolgo je izseljevanje predstavljalo glavno gibalno prebivalstvenih sprememb malodane na celotnem slovenskem »etničnem«¹ ozemlju. Posebej so izstopala obrobna območja brez možnosti zaposlitve zunaj kmetijstva. Dolenjska je bila ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja, torej prav v obdobju najbolj intenzivnega izseljevanja, »klasična« izseljenska pokrajina. Nagla rast prebivalstva je terjala iskanje novih delovnih mest, ki jih v domačem okolju ni bilo, prometno omrežje pa tedaj ni omogočalo dnevnih potovanj na delo. Zaradi propada manufakturne proizvodnje železarskih, usnjarskih, papirniških, lesarskih in drugih obratov ob Krki in v raznih manjših krajih Dolenjske se je ob naglem naraščanju prebivalstva sprostilo veliko delovne sile, ki ji je bila pot »čez lužo« položena skoraj v zibel. V istem obdobju je kmetijstvo precej prizadela širitev trne uši. Propadanje vinogradništva je posebej v vinorodnih predelih dodatno spodbudilo selitvene tokove. Zadolževanje zlasti malih kmečkih obratov je marsikaterega spravilo v nemajhne zadrege; rešitve so iskali v začasnem delu v tujini. Mnogim je začasna delovna priložnost v tujih krajih postala novi dom in dežela nova domovina.

Slovinci so na prelomu iz 19. v 20. stoletje množično naseljevali območje velikih jezer in gorati zahod. Privabljal jih je predvsem delo, ki so ga našli v rudarstvu, gradbeništvu in industriji. Nastale so številne slovenske naselbine. Nekatere so očitno obstajale le določen čas, dokler je trajalo rudarjenje oziroma druge razpoložljive delovne priložnosti. Na straneh te revije² smo že omenili nekatere med njimi: Colorado Springs, Denver, Carbondale, Walsenburg, Trinidad, Buena Vista, Leadville, Crested Butte in zlasti Pueblo. Slednji nedvomno izstopa po svojem obsegu, saj naj bi bilo v dvajsetih letih 20. stoletja tam že nad 3000 oseb slovenskega jezika in etničnega izvora³. Ker je mesto v poznejšem razvoju dolgo zadržalo pretežno industrijski značaj in ni oblikovalo pravega poslovnega »cityja«, se je dokaj dobro zadržala tudi urbana fiziognomija izpred skoraj sto let. Zahvaljujoč temu je slovenska naselbina zadržala svojo zunanjo podobo, čeprav jo danes naseljuje prebivalstvo pretežno hispanskega izvora. Slovenska kolonija je v naslednjih generacijah bistveno spremenila svojo socialno sestavo in se posledično pričela tudi razseljevati po mestu in v okolici, pač skladno z gospodarskimi možnostmi in osebnimi bivalnimi željami. Pueblo predstavlja največjo slovensko naselbino v zahodnem delu severne Amerike in obenem tudi središče zelo

¹ Za slovensko etnično ozemlje smatramo vsa območja tradicionalne (avtohtone) naselitve Slovencev, ne glede na delež slovenskega življa in lokalne kulturno-jezikovne posebnosti. Ta pojem je danes v marsičem presežen, saj so prav procesi stalnih selitev ustvarili nove situacije. Toda za čas, ki ga analiziramo v tem prispevku, je še zelo ustrezen.

² Zupančič Jernej, 2006, Dolenjski sledovi na robu ameriške prerije, Rast, 103 (1/2006), Novo mesto, 101–108

³ Klemenčič Matjaž, 1999, Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in San Francisco, Kalifornija, Mohorjeva založba, Celovec – Ljubljana – Dunaj, 238–242.

⁴ Bralec najde nekaj zapisov že v prispevku izpred dveh let februar 2006; (glej Rast, 103, letnik 17, 103–108).

⁵ To so t.i. »city directories«, predvsem za leto 1901, ko se je naselbina že doobra oblikovala. Vendar je pozneje še naraščala tudi zaradi doseljavanja Slovencev tudi iz drugih ameriških krajev. Očitno se je polnjenje naselbine nadaljevalo vse v pozna trideseta leta. Nekaj slovenskih naseljencev je prišlo tudi po drugi svetovni vojni, kakor je bilo mogoče ugotoviti v več intervjujih, opravljenih leta 2005.

⁶ Ta sicer leži že na območju zvezne države Arizone.

⁷ To je območje travnate prerije.

⁸ Avtorji Geološke karte Kolorada (Colorado Geologic Highway Map, Denver 2002) so v uvodu obširnega komentarja k tej karti zapisali, da je Kolorado »zbirka skoraj vseh uporabnih rudnin«. Vzemimo, da jih je pri tem nekoliko pesniško zaneslo. A vseeno je ta predel rudarsko izjemno zanimiv in bogat.

živahnega kulturnega, gospodarskega in političnega delovanja ter organiziranosti. Zaradi njenega obsega in delovanja želimo v nadaljevanju tega prispevka osvetliti razvoj in še posebej socialno sestavo prvotne slovenske naselbine na zahodnem robu ameriške prerije⁴, kot jo je bilo mogoče ugotoviti na podlagi pisnega gradiva in virov, predvsem mestnih imenikov⁵.

Rude so jih redile: nekaj misli k nastanku rudarskih naselbin v srednjem Koloradu

Ameriško zvezno državo Kolorado je mogoče razdeliti na tri velike naravne dele. Vzhodni Kolorado obsega dokaj uravnan predel Velike planote (Great Plains) na že razmeroma znatnih nadmorskih višinah. Tako se največje mesto Denver, ki z značilnim širokim somestjem šteje že nad milijon prebivalcev, ponaša z nazivom »a mile city«, kar bi se preprosto prevedlo, da leži na nadmorski višine ene milje (1.609,3 m). Pueblo leži nekoliko nižje, na nadmorski višini 1.430 m (4.692 čevljev). Med Pueblo in Denverjem se planotasti svet dvigne v višine prek 2000 m in prav tako južno od Puebla, pri Trinidadu. Osrednji in zahodni del Kolorada obsegajo vzhodni grebeni Skalnega gorovja, ki se tu vzpenjajo prek 4.000 m. Zahodni del Kolorada že tvorijo deli visoke planote ob rekah Kolorado in Zeleni reki (Green River); v milijonih let je prva vrezala sloviti Veliki kanjon (Grand Canyon)⁶, ki se zajeda prek 1.000 m v raznobarvne sedimente. Po Skalnem gorovju poteka tudi celinska razvodnica, ki razdvaja porečje rek Kolorado na eni ter pritokov Missisipija (Arkansas, North in South Platte) ter Rio Grande. Prva teče proti zahodu v Kalifornijski zaliv in torej Pacifik, drugi dve pa se izlivata v Mehški zaliv. Opraviti imamo torej z »oceansko razvodnico«. Nekatero vmesne kotline so ostale brez odtoka. Nedvomno so pri geološkem oblikovanju te obširne in visoke gorske pregraje sodelovali zelo živahni tektonski procesi, ki so s številnimi tektonskimi prelomi, dvigi in spusti posameznih con ter vmesnimi vulkanskimi erupcijami in drugimi ob- in postvulkanskimi pojavi bistveno popestrili geološko zgradbo osrednjega Kolorada. Medtem ko je Velika planota geološko in tudi pokrajinsko dokaj enolična⁷, je Skalno gorstvo pisana zbirka raznovrstnih kamnin in rudnin. Številni tektonski prelomi in vulkanizem so namreč prispevali k orudenjenju⁸. Tu so bili torej izvrstni pogoji za nastanek ležišč raznovrstnih rud in tudi črnega premoga. Toda to je bilo speče bogastvo vse do druge polovice 19. stoletja, ko so ob ameriškem osvajanju takrat še res »divjega Zahoda« morali »premagati« tudi veliko gorsko pregrajo Skalnega gorovja in premostiti druge naravne ovire. Odkrita rudišča železa, svinca, cinka, bakra, volframa, niklja, srebra, zlata, vanadija, molibdena, kositra in drugih rud so bila ob bogatih, čeprav razpršenih ležiščih premoga ter zalogah lesa v gozdovih odlična prilika za oblikovanje naselij v podnožju Skalnega gorstva. Nekatera rudišča so vsebovala več kovin: na primer srebro, zlato, svinec, cink in drugo. Od tehnologije je bilo potem odvisno, v kolikšni meri je uspela ekstrakcija kovin iz rude. Tedaj je bil čas intenzivne gradnje železniškega omrežja in prometne infrastrukture tiste dobe nasploh. Potrebe po železu in drugih kovinah so se izjemno naglo povečevale, zato je bilo oblikovanje rudarskih in metalurških središč razvojni imperativ in pravzaprav pogoj gospodarskega in prebivalstvenega osvajanja »divjega Zahoda« še nekaj desetletij potem, ko so z vojaškimi akcijami in drugimi oblikami nasilja pregnali staroselska

⁹ Oblikovanje indijanskih rezervatov je imelo prvenstveno značaj varovanja; to so območja, v katera naj bi poslej »bela civilizacija« ne posegala.

¹⁰ Trunk Jurij, 1908, *Amerika in Amerikanci*, Celovec, samozaložba

¹¹ Fry Eleanor, 2000, *Smelters of Pueblo*, Pueblo Historical society, Pueblo, str. 7–8

¹² *Ghost Towns of Colorado*, Denver, 2006; brošura, ki dokaj podrobno navaja kraječasne rudarske poselitve. Večidel so jih postavili ob zlatonosnih rekah; zlato so prvenstveno izpirali.

indijanska plemena v manj privlačna območja ter naposled v indijanske rezervate⁹. To pa že sega v čas poznega 19. stoletja, ko so tudi Slovenci (podobno kot pripadniki drugih narodov takratne habsburške monarhije, Italije in Balkanskega polotoka) pričeli naseljevati to območje. Pred tem so nekateri skušali srečo tudi v pustolovščinah vojaškega življenja ter med iskalci zlata. Trunk v svoji monografiji *Amerika in Amerikanci* poroča, da so nekateri »skušali srečo tudi kot zlatokopi«¹⁰, vendar ni navedb o njihovem številu. Ker je šlo pogosto za posameznike z nekaj pustolovske žilice, jih je bilo težko slediti že sodobnikom. Če ni izrecnih pisnih poročil, imamo danes zelo skromne možnosti odkriti njihove sledove.

Rudarstvo in premogovništvo se je v Koloradu pričelo že v dobi španske zasedbe območij. V okolici Puebla so našli sledove izdelovanja stekla in lončevine, očitno pa so za kmetijske potrebe oblikovali tudi namakalni sistem. V samem Pueblu o španskem rudarjenju niso našli zanesljivih sledov. Pač pa naj bi severno od mesta še v prvi polovici 19. stoletja kopali zlatonosno rudo in jo v bližini tudi topili. Ena izmed nepotrjenih domnev (nanaša se pretežno na ustne vire) govori o večjem rudniku zlata pri kraju Rye jugozahodno od Puebla.¹¹ Rudarjenje je bilo prostorsko razpršeno in verjetno višje v gorah. Španski osvajalci so bržkone iskali predvsem zlato, ki je bilo v drugi polovici 19. stoletja tudi glavni razlog za oblikovanje številnih začasnih rudarskih naselbin. Sčasoma so najdišča odličnega črnega premoga, pa tudi svinčeve, cinkove, bakrene, železove, kromove in drugih rud, postala donosnejša in tudi privlačni element trajnejše naselitve. Mnoge naselbine pa so po izčrpanju povsem opustili. Tako imenovana »mesta duhov« (ghost towns) so postala skoraj zaščitni znak ameriškega Zahoda. Nedvomno so tudi prenekatera prizorišča začasnega rudarjenja zahodno od Puebla končala kot značilni »ghost towns«¹². Bližina rudišč in lokalno kmetijsko zaledje je mestu dajalo pomen lokalnega središča. Očitno so v mestu ali v njegovi bližini že tedaj delovale manjše topilnice, ki so se oskrbovale s potrebnimi surovinami iz bližnjega zaledja. Do bistvenih premikov je lahko prišlo šele potem, ko so se močno povečale potrebe po kovinah in so bolj množično proizvodnjo dovoljevali kapitalski pogoji in ustrezna tehnologija.

Pueblo: mesto topilnic

Danes živi Pueblo razmeroma umirjeno življenje. V času slovenske kolonizacije tedaj še divjega ameriškega Zahoda pa je bilo prizorišče izredne gospodarske dinamike in je v marsičem posebljal sen ameriškega vzpona. V mestno zgodovino so se zato vpisali možje, ki so oblikovali gospodarske gigante svojega časa in družinske dinastije: Thatcher, Adams, Orman, Eilers in Guggenheim. Toda z majhnimi koraki so se zapisovali tudi mnogi neznanci slovenskega rodu, ki so bili – pogosto ne da bi točno vedeli, zakaj – prav tako del ameriškega sna. Spoznajmo torej gospodarske okoliščine, v katerih se je oblikovala številčna slovenska skupnost.

Leta 1872 je William W. Palmer prestavil sedež svoje družbe Denver & Rio Grande Company iz Denverja v Pueblo, ker se je nadejal dobrih poslovnih pogojev ob odkritih premogovnikih v Trinidadu, Ludlowu in Walsenburgu. Pueblo je bil spričo centralne lege ter izdatne vodne sile v regiji očitno prava izbira. Gradnja transkontinentalnih železnic in napredek v rudarstvu in metalurgiji sta močno

¹³ Fry Eleanor, 2000, *Smelters of Pueblo*, Pueblo Historical society, Pueblo, str. 4–5 (sicer smo na straneh revije Rast že omenjali razvoj metalurgije v Pueblu; glej Rast št.17/1 (2006).

¹⁴ Gre za območje, ki je bilo razmeroma blizu prvotni slovenski naselbini na Grovu; tudi ta je leta 1921 doživela katastrofalno poplavo. Danes so vzdolž celotne glavne struge Arkansasa zgrajeni protipoplavni nasipi ter razbremenilniki.

¹⁵ Zemljišče, ki ga je kupila slovenska župnija v Pueblu, je bilo na razgledni točki, na visoki terasi nad reko Arkansas, obenem pa tudi blizu topilnice ter železarne.

povečala potrebe po železu, jeklu in vseh barvnih kovinah. Šest let pozneje (1878) je v Pueblu stala prva moderna topilnica. Namenjena je bila pridobivanju srebra. Topilnico so postavili na severnem (levem) bregu reke Arkansas, blizu železniškega križišča. Za tehnološki in tudi kapitalski prispevek k razvoju metalurgije v Pueblu pa imata največ zaslug Joseph H. Mather in Alfred W. Geist, ki ju je k poslu privabil prej omenjeni Palmer.¹³ Oba sta imela bogate metalurške izkušnje še iz Utaha. Mather je od družabništva kmalu odstopil in prodal delnice bostonskim kapitalistom, ki so imeli v lasti nekatere železnice. Logistika je pozneje odigrala zelo pomembno vlogo, saj je bilo potrebno nekatere surovine prevažati na daljše razdalje. Rudo so dovažali iz Leadvilla prek Canon Cityja po železnici. Obseg proizvodnje se je naglo povečeval; v začetku osemdesetih let 19. stoletja je bila kapaciteta topilnice okrog 125 ton rude na dan. Rude so bile dokaj bogate, tako da so pridobivali srebro, svinec in baker. Leta 1893 je podjetje doživelo večji požar, vendar je zavarovalnica krila škodo. Ker so bile topilnice v bližini reke Arkansas, so jih večkrat ogrožale poplave. Zato so zgradili obsežen varovalni nasip, a so ga morali zaradi nasprotovanja mestne uprave odstraniti.¹⁴ Na prelomu stoletja so te topilnice prešle v sestav ASARCO (American Smelting and Refining Company), po tehnologiji in kakovosti pa na obširnem prostoru med Missourijem in Pacifikom niso imeli tekmeca.

Za drugo topilniško podjetje ima največ zaslug nemški imigrant Anton Eilers. Kot rudarski inženir je bil zelo cenjen. Poleg znanja, pridobljenega na univerzi v Göttingenu (Nemčija), je sistematično proučeval tudi rudarjenje med staroselci. Kasneje je s posojili in družabnikom Billingom osnoval manjšo topilnico v Leadvillu. Vendar sta se z Billingom poslovno kmalu razšla. Eilers je z denarjem in novim partnerjem osnoval Arkansas Valley Smelting Company, ki pa tudi ni bila dolgega veka. Leta 1882 so Eilersa naprosili lastniki rudnika Madonna Mine za pomoč pri nekaterih tehnoloških problemih. Eilers je svetoval več uspešnih izboljšav. Obenem je predlagal lokacijo večje in moderne topilnice in kot zdaleč najprimernejši kraj svetoval Pueblo. Podjetje so v resnici oblikovali leta 1883 pod imenom Colorado Smelting Company. Še istega leta so zgradili velik dimnik, ki so ga šteli za eno najvišjih stavb tistega časa v Koloradu. K poslu je privabil tudi rojaka in znanca iz Leadvilla, prav tako rudarskega inženirja Otta Hahna. Pet let pozneje je bilo podjetje že znano kot tehnološko eno najnaprednejših v ZDA in kot pravi trening za metalurge; tudi poslovno je dobro delovalo. Pridobivali so predvsem svinec, zlato in srebro. Eilers je ob pomoči družabnikov iz New Yorka kupil več rudnikov in si zagotovil ustrezno surovinsko bazo. Med drugim je posedoval tudi sloviti rudnik Madonna Mine na območju gore Monarch, okraj Chaffe. Podjetje je zaposlovalo 120 delavcev v topilnici in okrog 50 v rudniku. Ob konicah se je število rudarjev povzpelo tudi na 200. Ni popolnoma jasno, zakaj je topilnica leta 1908 zaprla svoja vrata. Eilersov sin Karl, ki je bil zadolžen za nabavo rude, je kupil za družbo več topilnic v drugih krajih. Pač pa je znano, da je družba po katastrofalni poplavi prodala del zemljišča na območju Bessemer¹⁵. Za 27.000 dolarjev ga je kupila slovenska župnija Marije Pomagaj, in sicer za potrebe šole (St. Mary's School). Stavbo so gradili iz očiščenih zidakov, pridobljenih ob porušitvi prej omenjenega slovitega dimnika. Nekdanjo upravno zgradbo je kupil konvent šolskih sester; ta je dajal veliko večino učiteljskega kadra za Marijino šolo

¹⁶ Fry Eleanor, 2000, *Smelters of Pueblo, Pueblo*, str. 33–50

(St. Mary's School).¹⁶

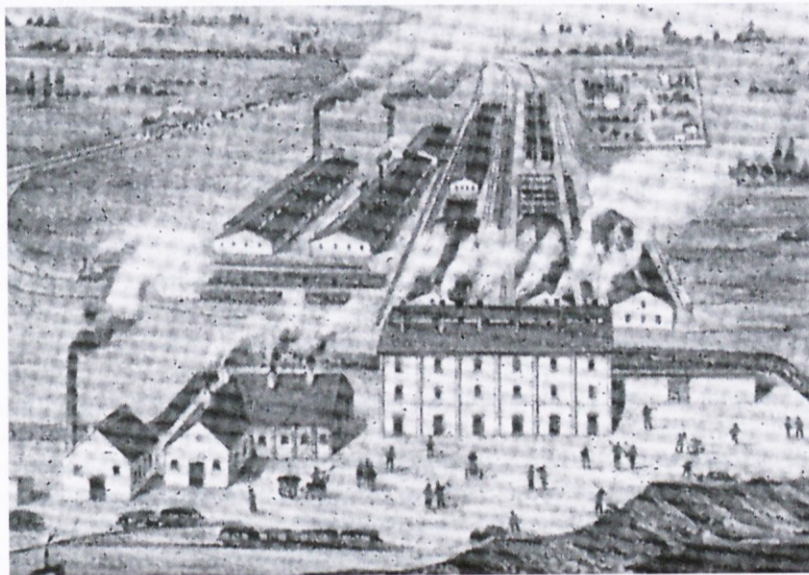
Krajši čas je delovala tudi topilnica New England Smelter. Obratovati je pričela leta 1884 in so pridobivali predvsem svinec. Že 1887 so znaten del strojnega parka prodali Arkansas Valley Smelter Company (lastnik je bil prej omenjeni Eilers z družabniki), dve leti pozneje pa še topilnico lastnikom iz Bostona. Ti pa se s topilnico niso najbolje znašli in leta 1904 so prodali tudi zemljišče.

Morda najpomembnejše ime razvijajočega se Puebla je bilo proti koncu 19. stoletja topilnica Philadelphia Smelter, ki razkriva eno največjih imen poslovnega sveta ameriškega Zahoda v tistem času: družino Guggenheim. Meyer Guggenheim je bil švicarski imigrant, ki je po prihodu v ZDA (v Philadelphii) najprej posloval s prodajo čipk, pozneje pa je izdeloval milo. Veliki met pa se mu je posrečil z investicijo v rudnike v Leadvillu. Za rudarstvo in metalurgijo so se vneli tudi njegovi sinovi. Ko je ob radodarnosti mestnega sveta Puebla in družabniki iz Denverja oblikoval Denver Smelting Company, se je pričela pisati morda najpomembnejša družinska saga Puebla. Podjetje se je preimenovalo v Philadelphia Smelting and Refining Company. V poslu so se uveljavili predvsem Meyerjevi sinovi in oblikovali močno finančno dinastijo. Kot industrialci so imeli tudi precej posluha za umetnost, posebej Solomon, ki je v New Yorku ustanovil posebno fundacijo, zametek Guggenheimovega muzeja sodobne umetnosti.¹⁷ Topilnica je na prelomu stoletja zaposlovala 900 ljudi in predelala okrog 800 ton rude dnevno. Rudo so dovažali največ iz Cripple Creeka in Leadvilla, občasno pa tudi iz Utaha, Arizone in Nove Mehike. V tistem času je bila to največja topilnica svinca na svetu.

¹⁷ Veliki splošni leksikon, 3 knjiga, 1997, DZS, Ljubljana, str. 1384

Philadelphia Smelter Company (PSC) v Pueblu. Guggenheimove topilnice, v katerih je na prelomu stoletja delalo veliko slovenskih priseljencev v Pueblu.

Vir: Fry Eleanor, 2000, *Smelters of Pueblo, Pueblo*, str. 56 (kopija)

Najpomembnejše poglavje v vsej zgodovini Puebla pa pripada razvoju železarne. Od skromnih začetkov v osemdesetih letih 19. stoletja, ko se je podjetje Colorado Fuell and Iron Company (CF&I) pričelo baviti s predelavo železa, je postopoma preraščalo v največji in najpomembnejši obrat ne le v mestu, temveč bistveno širše. Proizvodnjo železa je narekovalo naglo rastoče povpraševanje po teh materialih, ki so jih potrebovali pri gradnji stavb, prometne infra-

¹⁸ Klemenčič Matjaž, 1999, Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike, 257–258

¹⁹ www.cfisteel.org/ (22.11. 2007)

strukture in industrije. Železo in premog sta dejansko generirala gospodarski in posredno tudi družbeni razvoj. Pridobivanje barvnih kovin v prej omenjenih topilnicah je pričelo v prvih dekadah 20. stoletja stagnirati. Nekoč cvetoča rudarska središča so opustela ali pa pričela iskati nove priložnosti. Tako se je tudi Leadville, najvišje ležeče ameriško mesto, ki je v času največjega razcveta dajalo kruha okrog 40.000 prebivalcem, pričelo populacijsko krčiti. Prebivalci so se odseljevali v Denver, Colorado Springs in v Pueblo¹⁸. Privabila jih je možnost zaposlitve v industriji. V Pueblu je bila to predvsem železarna. Tehnološko moderne obrate so postavili v južnem delu Puebla, v predelu Bessemer. Na jug je imelo povsem odprt prostor za širjenje svojih dejavnosti, obenem pa je bilo blizu železniškega vozlišča in tudi reke Arkansas. Pri svoji dejavnosti so potrebovali precejšnje količine vode. Proizvajali so različne železarske izdelke, od železniških tirov, železne žice, železnih palic, pločevine, brezšivnih cevi in drobnejših predmetov. Železarna je tudi pozneje preživela različne krize in edina od metalurških obratov ostala do danes. Zaradi ostre konkurence poceni železa v latinskoameriških državah, ki so jih kapitalsko večinoma obvladovale severnoameriške korporacije, je bila potrebna nadaljnja specializacija, velika vlaganja v modernizacijo proizvodnje in usmeritev v jeklarstvo. V osemdesetih letih 20. stoletja je prišla v sestav Oregon Steel Mills in se pozneje preimenovala v Rocky Mountains Steel Mill. Proizvodnjo ograj in žebljarno je kupilo podjetje Davis, vendar so izdelke še prodajali pod imenom CF&I (Colorado Fuel & Iron Company).¹⁹

Po prvi svetovni vojni so pričele cene barvnih kovin padati. Temu je bila verjetno v precejšnji meri kriva vse večja konkurenca iz afriških in azijskih kolonij. Po drugi strani je gospodarska kriza po prvi svetovni vojni zmanjšala kupno moč. Leta 1919 je mesto pretresla epidemija influence, dve leti pozneje pa katastrofalna poplava, od katere se mesto še desetletja ni opomoglo. Tedaj je bil znaten del industrijskih naprav poškodovan ali uničen. Prizadete so bile topilnice barvnih kovin, ki so bile večidel locirane na nižjih terasah Arkansasa. Osem let pozneje (1929) je sledil »črni petek« – zlom newyorške borze. Rooseveltov načrt obnove je lahko le skromno pomagal panogi barvne metalurgije, ki je že dobro desetletje čutila posledice ostre konjunktore. Tako se je izpela zgodba o vzponu in zatonu metalurgije v Pueblu. Ostala je železarna, mesto pa v vseh ZDA prepoznavno kot »steel city« – mesto jekla.

Socialna sestava slovenske naselbine v Pueblu

Slovenski priseljenci so predstavljali pisan mozaik različnih narodov, ki so predvsem iz južne in srednje Evrope polnili mesto v času njenega največjega gospodarskega razcveta. Ker pa so kot revni prišleki lahko le skromno posegali v vodilne strukture, so pogosto ostali brezimni kamenčki puebloškega gospodarskega mozaika. Ko so se – kot je zgoraj navedeno – pričeli rudarstvu in metalurgiji pisati črni časi, se je skupnost notranje ravno konsolidirala. Toda spričo svoje številčnosti in tudi organiziranosti so uspeli ustvariti živahno družbeno življenje, oblikovati šolo in župnijo ter vsaj za eno generacijo obstati tudi kot teritorialno jasno prisotna skupnost.

Znano je, da so se Slovenci v prvem velikem valu množičnega izseljevanja podali na pot predvsem iz socialnih razlogov. Številčne družine niso mogle hraniti vseh, zlasti na malih kmečkih obratih ne.

²⁰ Informacije o možnostih dela so bile med najmočnejšimi privlačnimi silami selitvenega cikla. Širile so se po osebnih pripovedovanjih, a tudi že po časopisju. Informacijski pretok pa je bil glavna sila »veriženja«: prvemu iz družine ali domačega kraja so v isti kraj priselitve sledili tudi drugi družinski člani, znanci, svojci ipd.

²¹ City Directory of Pueblo, 1901

²² Pri imenih oziroma priimkih je treba biti previden, saj niso povsem točen pokazatelj etnične in ne teritorialne pripadnosti. Vendar pa predstavljajo dokaj dober pokazatelj jezikovno-etničnih razmer v ameriškem multikulturnem okolju.

Zaradi zadolževanja je šla marsikatera kmetija »na boben« in prejšnjim lastnikom je bila pot v tujino pogosto edini izhod. Domača akumulacija kapitala in razvoj zaposlitvenih mest sta bila odločno preskromna, da bi lahko na slovenskem ozemlju zadržal glavino proste delovne sile. Po drugi strani so bile tedaj poti prek oceana že uveljavljene in sorazmerno varne. O možnostih »Amerike« je bilo precej informacij.²⁰ Mnogi ocenjujejo, da so bili potisni dejavniki (socialna stiska) močnejši od privlačnih (informacije o možnostih uspeha). Gospodarske razmere na Dolenjskem, Notranjskem in v Beli krajini so bile v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja in še vse tja do prve svetovne vojne še posebej potencirane. Ne smemo namreč prezreti, da so zaradi konkurence cenejšega industrijskega blaga manufakture, fužine in drugi manjši obrati drug za drugim zapirali vrata. V dolini zgornje Krke, na primer, je do devetdesetih let 19. stoletja delovalo 35 obratov, ki so ponujali okrog 2.500 delovnih mest v nekmečkih poklicih. Do preloma stoletja se je vrtelo le še nekaj mlinov in žag. Večino izgubljenih delovnih mest so morali iskati v selitvi. Delovne izkušnje so bile zelo dragocene, saj so agenti pri iskanju delovne sile raje najemali delavce z nekaj izkušnjami. Slovenski priseljenci so bili v veliki večini brez poklicne izobrazbe, vendar nekateri že z delovnimi izkušnjami iz neagrarnih dejavnosti. Druga resna ovira je bilo neznanje angleškega jezika. Začetne stopnje prilagajanja so tako narekovalle oblikovanje dokaj kompaktne slovenske skupnosti. Stanovati v soseski z znanci istega jezika je bila pomembna prednost večjih slovenskih naselbin. Poleg družabnosti je ponujala tudi določeno socialno varnost, saj je med naseljenci vladala vsaj minimalna solidarnost. Vse to se je pri priseljencih izrazilo tudi v iskanju zaposlitve. Množično so se namreč odločali za delo pri delodajalcih, kjer je kdo od rojakov že imel izkušnje.

Podatki, ki jih lahko razberemo iz poslovnega imenika mesta Pueblo leta 1900²¹ jasno kažejo na značilnost prvotne slovenske naselbine. Med 400 imeni slovenskega izvora²² jih je namreč velika večina, 87 odstotkov, delavcev. Imenik je dosegel predvsem nosilce gospodinjstev, zato je moških veliko več. Iz zapisov tistega časa pa vemo, da je bilo tedaj sklenjenih družin že v prvi generaciji veliko. Le skromna 2 odstotka je bilo nosilcev lastne obrtne ali trgovske dejavnosti in le nekaj več jih je bilo zaposlenih v javnih službah. Nekaj – okrog 9 odstotkov – je bilo zaposlenih v različnih poklicih, večinoma v manjših zasebnih obratih (na primer mesarji, peki, vozniki in podobno). Vsi drugi so bili zaposleni v topilnicah. Za okrog četrtno (23, 4 odstotka) je navedeno zgolj to, da so bili delavci, ne pa tudi, v katerem obratu. Petina jih je bila pri ASARCO (American Smelter and Refining Company), največ (23 odstotkov) pri Guggenheimovih topilnicah (Philadelphia Smelter Company) in dobra petina v železarni (Colorado Fuel & Iron Company). Prvotna slovenska naselbina se torej izkazuje kot izrazita delavska četrt, katerih stanovalci so bili usodno odvisni od razvoja barvne in črne metalurgije v tem mestu. Skoraj ne moremo dvomiti, da je bila prav tesna navezanost na zaposlitve v metalurških obratih vsaj v začetni fazi vezana na značilnosti veriženja; da so torej novim prihajajočim priseljencem pomagali k zaposlitvi ali pa neredko celo nagovarjali svojce v domačih krajih k priselitvi. V intervjujih je večina sogovornikov potrdila, da so prišli najprej moški in nato privabili v nove kraje tudi ženske. Skleпали so se številni slovenski zakoni, kar je utrjevalo vezi skupnosti in tudi

medsebojno družinsko in sorodstveno povezanost. Kot prišleki s skromnim znanjem jezika okolja in brez posebnih poklicnih kvalifikacij in izkušenj so lahko prevzemali predvsem slabše plačana delovna mesta navadnih delavcev. Možnosti, da bi v tem sektorju uspeli kot poslovneži in industrialci, so bile minimalne.

Vendar so bili tudi že v prvi generaciji posamezniki, ki so uspeli v različnih samostojnih poklicih. Ker se je skupnost stalno in močno povečevala, so s tem nastali pogoji za oblikovanje nekaterih lokalov. Tako sta na prelomu stoletja delovala vsaj dva mesarja in tri gostilne, ki so bile priljubljeno shajališče Slovencev. Tako družinsko podjetje je bilo na primer Javornik, ki je tudi še v drugi generaciji slovel kot izdelovalec klobas, krvavic in drugih mesarskih izdelkov. Slovenci so bili stalni gostje, očitno pa jih je uspešno prodajal tudi sladokuscem drugih etničnih skupin v mestu.²³ Trunk poroča o nekaterih trgovcih²⁴, med katerimi posebej izstopa Gornick. Trgoval je zlasti s pohištvom in se pri tem skoraj nedvomno naslanjal na slovenske mizarje. Njihova imena žal niso znana. Iz stare domovine so mnogi prinesli tudi znanje in veščine obdelovanja lesa, kar jim je prišlo kmalu prav. Nekateri so uspešno prodajali znamenito »ribniško« suho robo. Tudi z lesom niso imeli posebnih težav, čeprav ga je bilo potrebno dovažati iz zalednih predelov Skalnega gorovja. Posebno mesto so imeli kmetje. Trunk navaja, da je bilo v prvem desetletju 20. stoletja tudi okrog 200 slovenskih posestnikov – farmarjev²⁵. Omenjeni mestni imenik jih ne navaja, saj niso sodili neposredno v mesto. Zaradi narave dela in načina življenja verjetno tudi niso iskali močnih družabnih vezi s pretežno delavsko strukturo prve generacije slovenskih priseljencev.

Delo v metalurških obratih je bilo trdo in naporno. Nekateri postopki so zlasti pri pridobivanju srebra in svinca ustvarjali zelo nezdrave življenjske pogoje. Smog, prah, dim, visoka vročina in nekateri strupeni hlapi so marsikomu nakopali resne zdravstvene težave. Posebej v rudnikih je bilo več nesreč. Med vsemi kovinami je bil najbolj nevaren svinec. Po zapisih iz lokalnega Pueblo Chieftaina je bilo tudi nekaj primerov akutne zastrupitve s svincem.²⁶ V nekaterih obratih so se sicer trudili konstantno izboljševati delovne pogoje (predvsem v Guggenheimovih topilnicah), nikakor pa niso uspeli odkloniti številnih zdravstvenih tveganj. Na prelomu stoletja se je zato že pojavilo več delavskih štrajkov, zahtevajoč krajši delavnik (8 ur) in višje plače. Velike težave so za delavce nastopile, ko so zapirali posamezne obrate. Zato so bila dvajseta leta 20. stoletja zelo kritična, saj je marsikdo vsaj začasno izgubil delo.

V drugi generaciji, ki jo je mogoče beležiti prav v najbolj kritičnih letih nastopa gospodarskih kriz, je po zapiskih in intervjujih mogoče sklepati na bistvene spremembe v izobrazbeni sestavi in prilagojenosti na okolje. To se zrcali tudi v znatnih spremembah socialne strukture, čeprav je bila tudi še v drugi generaciji precej delavska. Industrializacija je bila kot družbeni proces na višku, zahtevala pa je tudi bistveno bolj kvalificirano delovno silo. Toda gospodarska recesija, ki je izvirala še iz katastrofalne poplave leta 1921 in sledeče gospodarske krize v državi, je načela tudi socialno strukturo prve in druge generacije puebloških Slovencev. V tem času se je »slovenska« župnija Marije Pomagaj (St. Mary's Parish) štela dobrih 900 družin in se je že večidel premaknila z Grova na višino (Heights) v južnem delu mesta in blizu železarni (mestni predel Bessemer). Na Grovu je ostalo le malo družin in zato so morali kmalu zapreti tudi šolo. A tedaj je že

²³ intervju z B. Blasichem, september 2004

²⁴ Trunk Jurij, 1912, *Amerika in Amerikanci*, Celovec, samozaložba, str. 472

²⁵ Prav tam.

²⁶ The Pueblo Chieftain, 1896, časopisni arhiv Javne knjižnice v Pueblu (Public Library of Pueblo), december 1896

²⁷ Golden Jubilee of St. Mary Parish – Spominska knjiga župnije Marije Pomagaj, 1895 – 1945, Pueblo, 11–12

²⁸ Volilni imeniki, ročni zapisi in seznamami, ki jih hrani Arhiv okrajnega sodišča (County Court house, Pueblo)

²⁹ Intervju z R. Kogovskom, november 2005

delovala tudi nova Marijina šola (St. Mary's School).²⁷

Slovenci so že v prvi in zlasti drugi generaciji močneje posegli tudi v mestno politiko. Dasiravno so bolj redki uspeli v lokalnih političnih karierah, lahko iz zapiskov volilnih imenikov²⁸ razberemo precej živahno politično delovanje. Vendar je ob primerjavi s prav tako številčno slovensko kolonijo v Leadvillu ta v Pueblu po volilnih uspehih precej skromnejša, kljub očitno večjemu številu naseljencev. Kakšni vzroki so botrovali temu, bo potrebno še raziskati. Toda po drugi strani so bili zelo močni v delavskem gibanju. Med temi je bil znan »Tiger« Muhič, menda odličen organizator, ki pa se sam ni nikoli pojavil na volilnih imenikih kot kandidat za funkcijo v mestnem svetu in drugih ravneh lokalne ali državne politike. Toda imel je zelo močan vpliv na razmere v Pueblu in tudi znotraj tamkajšnje slovenske skupnosti sredi 20. stoletja.²⁹ To pa obenem dokazuje, da je bila druga generacija – torej potomci slovenskih priseljencev – še sorazmerno močno zastopana v delavskem sloju. Po drugi strani pa je množična prisotnost Slovencev med manjšimi družinskimi obrati in lokali jasno znamenje, da je prišlo do ključnega preskoka v asimilacijskem ciklu slovenskih imigrantov: do tesne ekonomske in družbene navezanosti na novo okolje in opazno socialno stratifikacijo slovenskega življa. Čeprav je v drugi generaciji prostorska povezanost še dokaj očitna (naselbina na Bessemerju je bila še zelo izrazita), je že opazna tudi tendenca razseljevanja. Vendar je na številčno moč delavskega sloja očitno vplival tudi zadnji val priseljencev z območja današnje Slovenije v poznih tridesetih letih ter oni, ki so prišli iz opuščeni rudarsko-industrijskih središč srednjega Kolorada, pa tudi iz Ohia in Pensilvanije. V času, ko se je iz priselitvenega jedra uveljavljala druga generacija, je zadnji večji val priseljevanja prispeval še opazen delež priseljencev in tako nekoliko podaljšal prevlado delavskega sloja.

Poznejše spremembe socialne strukture slovenske naselbine je nekoliko težje slediti. Mestni imeniki niso več objavljali zaposlitve vpisanih, zato je mogoče le-to ugotavljati predvsem posredno. Z oblikovanjem mešanih zakonov in razseljevanjem tudi iz drugotne slovenske naselbine je tudi posameznika težje slediti. Z nekaj intervjuji, opravljenimi septembra 2004 in novembra 2005, je vendarle mogoče sklepati na bistvene spremembe socialne sestave slovenskih Puebločanov. Število zaposlenih v industrijski proizvodnji je močno nazadovalo. Tretjo in četrto generacijo tvorijo predvsem izobraženci in ljudje v samostojnih poklicih. Čeprav ni mogoče govoriti o družbeni eliti, pa so potomci slovenskih naseljencev danes dobro zastopani predvsem v tako imenovanem srednjem sloju: zdravniki, pravniki, učitelji, novinarji, inženirji in tehnični kader v različnih obratih v mestu, zaposleni v javni administraciji in različnih službah. Precej je tudi trgovcev. Tako sta Vidmar in Medved (ta je zunaj Puebla) trgovec z avtomobili, Russ ima lokal na ugledni lokaciji v historičnem delu Puebla, Gornick je še vedno pomemben trgovec s pohištvo, Krall ima računovodsko podjetje, Kogovsek in Gradishar sta znani odvetniški firmi in še bi lahko naštevali. O slovenski akademski sferi v tem mestu vemo malo. Znanih pa je nekaj zdravniških družin³⁰. In ne nazadnje so imeli tudi pri zgodovino-pisju mesta in tudi topilnic nekateri dokaj vidno vlogo – na primer Simonich³¹. Nedvomno so se potomci slovenskih priseljencev v Pueblu dobro uveljavili in uspeli. Danes je to navzven manj vidna, nekako prikrita skupnost, katerih novitost se manifestira le ob določenih priložnostih. Tako jih najdemo

³⁰ Ugotovljeno v intervjujih septembra 2004 in novembra 2005.

³¹ Na več mestih ga v svoji monografiji omenja Fry Eleanor.

³² Na tem mestu je treba omeniti zlasti nekdanjega kongresnika Raya Kogovska, ki je po uspešnih mandatih v kongresu ne le uspešno predstavljal mestne in državne interese, temveč pomembno prispeval tudi k oblikovanju omenjenega sodelovanja med univerzama ter k pobratenju mest. Na tem mestu je treba omeniti tudi Rudyja Krašovca, predsednika KSKJ.

LITERATURA

Fry Eleanor, 2000, *Smelters of Pueblo*, Pueblo Historical society, Pueblo

Geološke karte Kolorada (Colorado Geologic Highway Map, Denver 2002, s komentarjem

Ghost Towns of Colorado, Denver 2006; brošura

Golden Jubilee of St. Mary Parish – Spominjska knjiga župnije Marije Pomagaj, 1895–1945, Pueblo

Klemenčič Matjaž, 1999, *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado*, in San Francisco, Kalifornija, *Mohorjeva založba, Celovec – Ljubljana – Dunaj Pueblo City Directory, 1900*, Pueblo 1901

The Pueblo Chieftain, 1896, časopisni arhiv Javne knjižnice v Pueblu (Public Library of Pueblo), december 1896

Trunk Jurij, 1908, *Amerika in Amerikanci*, Celovec, samozaložba

Veliki splošni leksikon, 3. knjiga, 1997, DZS, Ljubljana

Volilni imeniki, ročni zapisi in sezname, ki jih hrani Arhiv okrajnega sodišča (County Court house, Pueblo)

www.cfisteel.org/ (22. 11. 2007)

www.pueblo.gsa.gov (24. 11. 2007)

www.pueblo.us (12. 12. 2007)

Zupančič Jernej, 2006, *Dolenjski sledovi na robu ameriške prerije*, Rast, 103 (1/2006), Novo mesto

enovitost se manifestira le ob določenih priložnostih. Tako jih najdemo med poglobitnimi sponzorji obnove »slovenske« župnije Marije Pomagaj. Glavnino vernikov sedaj predstavljajo katoliški priseljenci hispanškega porekla.

Sklep

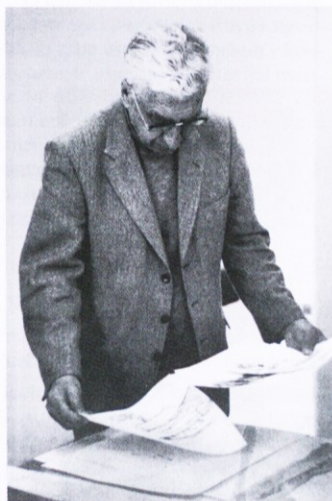
Slovenci v Pueblu so značilen primer številčne izseljenske skupnosti, ki se je oblikovala v enem od močnejših ameriških metalurških središč. Čas prihoda večini ni dovoljeval večjega socialnega vzpona. Doživljali so krize in uspehe, kot jih je doživljal labilni trg teh proizvodov. Toda svojo kulturno trdoživost so dokazovali z različnimi oblikami organizacije in socialne povezanosti, ki je sprva imela močan varovalni značaj, pozneje pa so se s tesnejšo vpetostjo v ameriško okolje te vezi rahljale in s tem dovoljevale posamezniku iskanje lastne življenjske vizije. Nedvomno so uspeli kot množica posameznikov in končno tudi skupnost, zavedajoča se svojih slovenskih korenin. Čeprav kljub sorazmerni številčnosti nikoli niso igrali dominantne vloge v mestnem gospodarstvu in politiki, so vplivali na nekatere odločitve. Toda posamezniki so prebili tudi ta led³² in morda pomembno prispevali k temu, da je med petimi pobratenimi mesti tudi Ljubljana in da sta Državna univerza v Pueblu in Univerza v Mariboru sklenili pogodbo o sodelovanju. Ob osamosvajanju Slovenije so se še posebej izkazali, saj so v celoti podprli mednarodno priznanje in uveljavljanje mlade države. Toda identiteta »slovenskih« skupnosti po Ameriki je značilna »ameriška«: so Američani slovenskega porekla, angleškega (ameriškega) jezika s fragmenti slovenske kulture. Toda v večplastni identiteti je mesto tudi za slovenski kotichek. Večkrat bodo ponosno izpostavili »I am Slovene«! Na Slovenijo jih vežejo različni občutki in čustva. Toda ali imamo sprejemno mesto za te »Slovence« tudi mi? Ali znamo videti perspektivo večplastnega, dejansko pa svetovljanskega slovenstva, ki realno obstaja ne glede na državne meje, jezik in kulturno okolje? In končno uvideti, da se nam prav zaradi tega specifičnega odnosa odpirajo poti sodelovanja na različnih področjih. Čas bo, da se bo romantičen odnos do slovenskega »izseljenstva« umaknil novim, modernim percepcijam kulturne in narodne biti, ki bo dovolj široka za različne inačice, pogoje pač s krajem bivanja in vplivi okolja. Tudi zgodbe puebloških Slovencev tvorijo ta pisani mozaik modernega slovenstva in čakajo, da bodo realni interesi pognali nove vezi. In prepričani smo lahko, da tudi rodna Dolenjska z Belo krajino, nekoč dom mnogih, ki so si pred dvema, tremi ali celo štirimi generacijami poiskali novo domovino v podnožju Skalnega gorstva, ponudi precej več kot solzico spomina. V tem je tudi smisel iskanja poti slovenskih izseljenskih skupnosti (in njihovih potomcev) po svetu, vključno s tem zapisom.

Robert Lozar: POSESSEU, 2007, olje na platnu, 75 x 120 cm

Jovo Grobovšek

EDVARD RAVNIKAR

(Novo mesto, 4. december 1907 – Ljubljana, 23. avgust 1993)
Ob stoletnici rojstva

Edvard Ravnikar izbira načrte; foto: Karl Friedrich Gollman.

1 Hommage á Edvard Ravnikar 1907–1993, samozaložba France in Marta Ivanšek, Ljubljana 1995.

Dostojno in pravično je ob stoletnici rojstva posvetiti nekaj spominskih besed slovenskemu arhitektu Edvardu Ravnikarju. Decembra 2007 smo se spomnili njegovega življenja, spet smo skušali opozoriti na njegovo delo, razglabljali smo o njegovem vplivu na družbo in različne stroke, trenja z njo in v njih, Ravnikarjev prispevek k usmerjanju njihovega razvoja. Ponovno je šlo le za enega delno uspešnih poskusov, saj se izjemni ustvarjalni opus največjega modernista slovenske arhitekture druge polovice 20. stoletja vztrajno izmika popolnim ocenam. Zunanji izraz prizadevanj stanovskih kolegov je javnost lahko opazila na mednarodno zasnovanem posvetovanju v Linhartovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani, v ponedeljek, 4., in torek, 5. decembra 2007, pod naslovom Ali mora biti ta hiša ravno taka?.

Izvor; študij, projekti

Suhoparno dejstvo, da je bil staršem (oče Josip, trgovec, in mati Marija, rojena Premru, gospodinja) rojen v Novem mestu, v njegovi izjemno intenzivni biografiji ne pomeni veliko. Mesto rojstva s tem pravzaprav nima nič, tudi kasneje je bilo daleč proč od horizontov, ki jih je dojemal in presegal veliki slovenski arhitekt, urbanist in pedagog Edvard Ravnikar.

Skoraj vse svoje življenje je bil vezan na slovensko glavno mesto, od koder so segali njegovi vplivi po Jugoslaviji, Evropi in svetu. Deško šolo je končal v Ljubljani, državno realko prav tako in maturiral 26. junija 1926. Še isto poletje je bil na dijaškem taboru v Franciji, kjer je gotovo prejel seme širnih romanskih kultur, iz katerih je črpal vse življenje.

Arhitekturo je začel študirati na tehnični visoki šoli na Dunaju (1926

–1930), nadaljeval je na oddelku za arhitekturo Tehnične fakultete Univerze v Ljubljani. Diplomiral je 27. maja 1935 pri profesorju Jožetu Plečniku.

Že pred diplomom je javno nastopil na natečaju za ljubljansko železniško postajo. Na natečajih, tej morda najbolj demokratični, tekmovalni metodi pridobivanja rešitev in zamisli, je sodeloval vse življenje. V izjemno skrbnem popisu življenja in dela¹ je skorajda pretresljivo zasledovati seznam visokih natečajnih priznanj, med njimi vrsto prvih nagrad, a skoraj nobenega naročila in realizacije. Kaže, da so bile žirije presenečene nad izjemno lucidnostjo predstavljenih zamisli, a naročniki nezaupljivi do možnosti njihovih uresničitvev.

Na kratko navedimo le nekatere njegove izvedbe, torej uresničene projekte: Kostnica žrtev prve svetovne vojne na ljubljanskih Žalah (prva nagrada na javnem natečaju, 1937–1939); Moderna galerija v Ljubljani (prvi idejni načrti segajo v leto 1936, načrti izdelani leta 1939, dograjena v letih 1940–1951); načrt regulacije Nove Gorice in le nekaj stavb v njej (1948–1950); vrsta spomenikov NOB, med njimi grobišče talcev v Begunjah na Gorenjskem (1952–1953) in grobišče internirancev v Kamporju na Rabu (1953); zgradba občinske skupščine v Kranju (ožji natečaj leta 1954, načrti leta 1955, dokončanje 1958–1960); založba in tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani (načrti leta 1957, dokončanje 1958–1961); zmaga na natečaju za uređitev Trga revolucije (danes Trga republike) v Ljubljani in realizacija (1960–1974); stanovanjski kompleks Ferantov vrt v Ljubljani (natečaj leta 1964, izgradnja 1967–1973); Hotel Creina v Kranju (načrti leta 1968, izvedba 1969–1970); trgovska

hiša Globus v Kranju (načrti leta 1970, izvedba 1972–1973); Cankarjev dom v Ljubljani (načrti leta 1977, gradnja 1982–1983); razširitev Narodne galerije v Ljubljani (prva nagrada na natečaju leta 1989, izvedba 1992–1993) je njegovo zadnje arhitekturno delo.

Naštevaje zgoraj navedenih uresničenih zamisli je smiselno zato, ker bi njihovo poznavanje moralo soditi v kulturni spomin slehernega prebivalca Slovenije, saj smo vsi dolžni varovati našo kulturno dediščino. Ravnikarjeva arhitektura v navedenih delih sodi med neodtujljive stavbe naše zgodovine.

Urbanistična razmišljanja, predlogi, natečajni prispevki Edvarda Ravnikarja segajo od udeležb na natečajih za posamezne predele Ljubljane, Kranja, manjših slovenskih krajev, med njimi predlog za regulacijo Žužemberka, pa vse do natečajev v ZDA, Nemčiji, na Finskem in še marsikje, posebej uspešne in strokovno odzivne so bile njegove natečajne zmage za izgradnjo hotelskih kompleksov v Črni gori (Lučice, »Na pečini« v Ulcinju, »Miločer« na Sv. Štefanu, »Avala« v Budvi), a delno uresničen je bil le kompleks »Maestral« v Pržnem (prva nagrada leta 1965, delna izgradnja 1970–1971). Nedvomni vrh mednarodne odmevnosti je bil njegov natečajni prispevek v letu 1964 za ureditev umetnega otoka Tronchetto v Benetkah, za katerega je dobil prvo nagrado *ex aequo*, izdelal je tudi delček izvedbenih načrtov (1965–1967). Kadar se danes pripeljemo z avtom v Benetke, nas na desni, žal, sprejmejo le ogromne parkirne stavbe; le to je ostalo od izjemnega predloga našega Ravnikarja.

Gljučni dogodki v profesionalnem delu

Od 1. januarja do 1. junija 1939 je delal v pariškem biroju velikega arhitekta Le Corbusiera skupaj še z nekaterimi nemirnimi slovenskimi in jugoslovanskimi arhitekti (med njimi M. Tepina, J. Neidhart, ...). Ta čas je bil v samem središču sodobne urbanistične in arhitekturne misli in zato je samoumevno, da mu kasnejši hiter preskok iz tradicije Jožeta Plečnika v negotovo in izrazito inovativno iskanje nikakor ni delal preglavic. Skozi njegovo življenje se

vije neprekinjena nit izjemno občutljivega likovnika, risarja in slikarja, grafičnega oblikovalca. Med italijansko okupacijo je bil sodelavec Osobodilne fronte, po njegovi pobudi je postala risba Triglava frontin simbol; oktobra 1942 je bil zaradi ovadbe aretiran, zaprt v Italiji in ob njeni kapitulaciji septembra 1943 je začel z ilegalnim bivanjem v Ljubljani. Med vojno je izdelal vrsto grafičnih osnutkov za partizanske publikacije, plakate in denarne bone.

V osvobojeni domovini je s svojim nemirnim duhom sodeloval pri prenovi slovenske vasi, z drznimi zamislimi je vplival na razvoj sodobnega doma, predlagal je posege na popolnoma novo področje industrijskega oblikovanja (serijska proizvodnja za trg, za razliko od unikatnega obrtnega načina izdelave), objavljaj je množico člankov in »zastupljaj« okolje z zamislimi, ki jim politični funkcionarji niso bili sposobni slediti. Čeprav je bila Jugoslavija potrebna nujne obnove, je vrsta njegovih natečajnih predlogov za ureditev novega Beograda, za katere je dobil šop nagrad, ostala brez izvedbe. Vrsta natečajev za ureditev delov Ljubljane je prav tako ostala neuresničenih.

Kakorkoli že, januarja 1946 ga je minister za prosveto postavil najprej za honorarnega predavatelja, že aprila pa je, na predlog prof. Ivana Vurnika, postal izredni profesor na oddelku za arhitekturo TVŠ v Ljubljani. Bil je izjemno aktiven v publicistiki, snovalec razstav, pobudnik prve samostojne revije Arhitekt in zaradi samoniklosti in lucidnosti svojih izjav skoraj ves čas bolj ali manj v sporu z avtoritativno oblastjo.

Ko so leta 1948 izmed treh predlogov (Herman Gvardijančič, Edvard Ravnikar in Marko Župančič) za regulacijo Nove Gorice (recimo natančneje postavljanje mesta) izbrali Ravnikarjevega, se je zagnal v delo. Že leta 1950 so mu projekt vzeli. Kasneje od njegove velikopotezne zamisli ni ostalo veliko, saj lokalni politiki niso doumeli celovitosti zamisli, ki je zavestno oblikovala protiutež Gorici, slovenskemu mestu, ki je ostalo v Italiji.

Izjemno hitro je postajal izjemen pedagog in kot *spiritus agens* je zaznamoval stotnije studentov, še posebej svojih diplomantov. Nič mu

ni bilo odveč: postaviti razstavo ob obletnici OF, začeti pogovore s študenti, voditi po razstavah, se udeležiti svetovnih in domačih kongresov arhitektov, predavati o likovni umetnosti na Akademiji za likovno umetnost. Na prvem posvetovanju jugoslovanskih arhitektov v Dubrovniku leta 1950 je, po poznejši oceni Vladimira Braca Mušiča, v referatu osmisli kasnejši policentrični razvoj Slovenije, leta 1951 je pripravil predstavitev jugoslovanske arhitekture na mednarodni razstavi UIA v Rabatu (Tunis), pripravil in vodil po razstavi švicarskega plakata, se udeležil prvega kongresa umetnikov pod okriljem UNESCO v Benetkah (1952), istega leta predaval v Kopenhagnu, ... Končajmo, saj gre za podatke, ki jih lahko najdemo v dosedanjih publikacijah, posebej v že navedeni knjigi Franceta in Marte Ivanšek.

Izjemno odmevno Ravnikarjevo dejanje je bila ustanovitev Smeri B na Šoli za arhitekturo v Ljubljani leta 1960. Vsi njegovi prodori v pedagogiko so bili zaznamovani s prepletom likovnega in tehničnega, podprti s filozofskim in utemeljevanji na družbenokritičnem polju. Ne brez vpliva Bauhauasa, pomembne šole likovnega ustvarjanja (Weimar 1919 - 1924, Dessau 1925 - 1932, Berlin 1932 - 10. avgusta 1933)², je začel izvenšolski pouk likovne vzgoje v prostorih stanovanja svoje matere že januarja 1953. Udeleženci so temeljni kamni slovenske arhitekture in oblikovanja (Boris Gaberščik, France in Marta Ivanšek, Mitja Jernejc, Miloš Lapajne, Vladimir Braco Mušič in Branka Tancig). Maja 1953 je v Moderni galeriji v Ljubljani uredil razstavo o Le Corbusierju in po njej večkrat vodil. Nesebično je informiral javnost o vseh ključnih kulturnih prelomih Evrope in s tem navduševal ustvarjalno mladež ...

Sprejem v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti (dopisni član leta 1969, redni član leta 1979) je bil v obeh fazah povezan z nekaj nespodobnimi pogoji. Večkrat je odbil Herderjevo nagrado, končno jo je prejel leta 1988 na Dunaju, pred tem je postal častni član ameriške AIA, dobil je dve Prešernovi in dve Plečnikovi nagradi ... Stroka se mu je vendarle pravočasno oddolžila in taka priznanja največ štejejo.

Ocenjevalci in opisovalci Ravnika-

karjevega dela nemalokrat obtežijo svoja besedila s figuralnim opisom, da gre nedvomno za človeka »renesančnega tipa«, saj širina njegovih zanimanj sega na mnoga, tudi manj pričakovana področja. Sam bi raje ocenil, da je bil renesančni človek predvsem v tem, ker je svoj življenjski vek hotel, in tudi uspel, osmisli kot čas, ki ga ima na voljo za prepoznavanje, razumevanje, videenje in nadaljnji razvoj skoraj vsega, kar je zaznal okoli sebe. V tem je bil izjemno blizu izhodiščem visoke italijanske renesanse, posebej Leonu Batisti Albertiju (1404–1472). Obe ma je bila blizu narava, v njej pa radovedni in ustvarjalni del – človek, ki pa ni popolni in samovšečni gospodar, temveč razgledan, kreativno dvomeč in selektivno, občuteno ustvarjalen. Vedno etičen, predvsem pa ponižen podložnik estetiki in lepoti. Nikoli gospodovalec naravi, a zato njen raziskovalec, oboževalec in soavtor.

Ta in oni pišeta, da sta bila režimska človeka, da sta uslužno izvrševala naročila politične elite, in pri tem je jasno čutili njun cinizem. Upam si trditi, da je Edvard Ravnika sprejemal in izvajal naloge nemalokrat celo zato, da bi s kakovostno »provokacijo« spreminjal družbeno stvarnost. Sicer bi nalogo izvedle mediokritete, izgubljene bi bile možnosti kreativne spremembe. Posebno vznemirljivo je, da so v njegovem urbanizmu sluteno, predvideno in prikazano prepleteni v presenetljive tridimenzionalne odprte sheme večih mogočih rešitev.

Pedagog Edvard Ravnika je bil nedvomno karizmatičen. Večini je bil zanimiv, manjšini se je zdel odločno vzvišen, neprijeten nevednežem in karieristom, premalo prisoten nam, ki smo hoteli več in boljše. Predvsem pa nas je nevsiljivo prisilil v razčiščevanje s samim seboj, zahteval je samoizpraševanje. Predaval je redkeje, kot smo želeli, nastop je bil nenavaden, zelo oseben, nepredvidljiv, večsah neskončno zapeljivo slikovit, opremljen z nenavadno širokim razponom relevantnih historičnih navedkov ... Zdaj vem, da še sami nismo vedeli, kdaj nas je usmeril proti ciljem, ki so nam bili še nezavedni.

Zaradi prepoznavne različnosti v izhodiščih za vzgojo, v uspešni drugačnosti njenega poteka in rezul-

2 Bauhaus, razstavni katalog razstav v Muzeju moderne umetnosti v Beogradu, 12. 3.–12. 4. 1981 in v Galeriji grada Zagreba od 12. 5.–12. 6. 1981, izdal Inštitut za kulturne zveze s tujino, Stuttgart, ZRN, 1981.

Albers and Moholy-Nagy, From the Bauhaus to the New World, katalog razstave, Tate Modern, London, 9. 3.–4. 6. 2006, Tate Publishing London 2006.

Edvard Ravnikar; foto: Damjan Gale.

tatov, zaradi odmevnosti praktičnega dela, pisanih prispevkov in izrečenih pobud je imel mnogo nasprotnikov. Vseprisotnega dvoboja Ravnikar – Mihevc, oba Eda, raje ne bi omenjal. Imel je namreč preveč političnih ozadij in je bil poln intrig ter diskreditacij. Ena najbolj žalostnih epizod je bila, da ga je politika v navezi s »stroko« umaknila iz načrtovanja Nove Gorice. Mestu se to še danes boleče pozna. Nemalo grenkobe za erudita Edvarda Ravnikarja so prinesla leta prisilnega upokojevanja (1980) pa končno ponovnega vračanja na Graben (1985), kot šolo še vedno imenujemo, čeprav je kot akademik imel vso pravico neprekinjeno prenašati svoja znanja v okolju, iz katerega je izšel. A strokovni kolegi, in to je bolj neusmiljeno, so mu izmikali to možnost. Svoj zadnji seminar s slušatelji je imel vsak torek od decembra 1992 do maja 1993.

Ali ni močno simbolna prav poslednja fotografija, posneta osem ur pred smrtjo, ko sedi na stolu rex, bele barve, pred neometano opečno steno svoje počitniške hiše na Crvenem vrhu pri Savudriji in se, rahlo sklonjen naprej, navihano smehlja. Dve uri kasneje je usodno padel po stopnicah in kasneje v Ljubljani umrl.

Soba 25

Tako kot drugi Ravnikarjevi študentje, imam tudi jaz nanj slikovite spomine. Po odsluženju vojnega roka (šola rezervnih oficirjev Bileča, februar 1967 – februar 1968) sem bil med nadaljnjim študijem v letih od 1968 do 1972 zadnja tri leta eden izmed študentov Ravnikarjevega seminarja v skupini, ki smo se poimenovali Soba 25³. Poleg mene so v njej bili še Jurij »Jure« Kobe, Tomaž »Sovica« Souvan, Matjaž »Garcí« Garzarolli, Mladen »Miči« Treppo, Boris »Plesko« Pleskovič, Jernej »Neje« Strmecki, Bojana »Bojči« Klemenčič, Vinko »Cjene« Torkar, Darko »Slave« Poženel, Anton »Džekson« Kump, Borut »Bugi« Burger, Božo »Haim« Podlogar, Dušan »Fuzda« Vrtovec, Igor Czurda, »zelenca« Mirko Mršnik in Janko Zlodre, Bogdan Reichenberg, Peter Gabrijelčič in kasneje še Aleš Vodopivec, redkeje Vojteh Ravnikar, pa tu in tam tudi Janez Koželj in drugi ...

Ves čas smo bili aktivni v študentskih dogajanjih na ljubljanski Uni-

verzi⁴, izdali smo nekaj številčk svojega časopisa AA, izvedli nekaj uličnih hepeningov, sicer pa smo z izvedenimi študijskimi nalogami zajeli problematiko črnih gradenj, socialnih stanovanj, neizkoriščenih podstrešij, predvidevali izrabo zapuščenih gramoznic, slutili prihajanje velikih prometnih zadreg, oblikovali do tedaj neznana regionalna nakupovalna središča ... Ekologija nam je bila že nujna, le za domačo tradicijo smo se precej manj navduševali; tujo pa smo spoznavali: Paladio, Firenze, Rim, Pariz, Dunaj in Budimpešto, Benetke, tudi daljna Afganistan in Tibet.

Svobodna katedra na Šoli za arhitekturo v Ljubljani

Na šoli smo vsaj dve leti (1971 – 1972) študentje organizirali svobodno katedro. Predavali so nam, v naših prostorih, Dušan Pirjevec, Vladimir Klemenčič, Stanko Sakšida, Ermin Kržičnik, Zdravko Mlinar, Vojan Rus, Mišo Jezernik in mnogi drugi. Filozofija se je srečala z demografijo, geografija z ekonomijo, sociologija je izzivala geografski inštitut, arhitekti smo dojemali ozadje družbenega razvoja in opazili omejitve prostora, opazni so nam bili primanjkljaji izobraženih človeških virov, kot pravimo danes. V svoje študijske izdelke smo vključevali nove materiale, nenavadne geometrije, raziskovali smo socialni prostor, geografske zakonitosti, želeli presegati znane tehnične in tehnološke zmožnosti; pri nalogah so vrsto nalog mojih kolegov podprli tako mestna organizacija Zveze mladine kot tudi Zveze komunistov. Nastopali smo proti okostenelosti, zavračali rutino in zahtevali drzno eksperimentiranje⁵.

In naj dodam še zelo osebno noto. V šolskem letu 1970 – 1972 je na Fakulteto za arhitekturo Univerze v Beogradu prišel iz ZDA arhitekt Bogdan Bogdanovič⁶. Z nekaj somišljeniki je začel s prenovljenim študijem arhitekture⁷. Informacije o tem smo dobivali preko časopisa Komunist, ki je v (vsaj šestih) nadaljevanjih objavil zapise Bogdana Bogdanoviča pod naslovom Gradnja nove šole za arhitekturo⁸. Zelo obetavne novice so me vzpodbudile, da sem se s kolegoma odpravil kar »in medias res«. Obiskali smo

3 A[rhitektov]B[i]lten], glasilo Društva arhitektov Ljubljana, številka 5, maj 1972 (celotna številka).

4 Skupina avtorjev, Študentsko gibanje 1968–972, Založba Krt, Ljubljana 1982.

5 Izjemno močno sta bila prisotna R. Buckminster Fuller s svojo geodetsko strukturo kupole in knjiga Experimental Architecture avtorja Petra Cooka, Universe Book New York, 1970.

6 Bogdan Bogdanovič je bil med drugim prav pred razpadom Jugoslavije celo župan mesta Beograd.

7 Časopis Saopštenja, št. 6 – 10, 25. 12. 1970 do 3. 2. 1971 (osebni arhiv J. G.).

8 Časopis Komunist, nepaginirana zadnja stran, v nadaljevanjih, neznana številke v mojem arhivu (nadaljevanja II do VI).

Edvard Ravnikar; foto: Damjan Gale.

študente na fakulteti in bili pri Bogdanoviču doma. Na razstavi ob koncu prvega semestra na fakulteti v letu 1971 – 1972 smo bili navdušeni nad delom in rezultati, »revolucionarni« študentje so celo bivali (spali, kuhali) na šoli. Na velikem zboru v »auli magni« sem imel kratek pozdravni nagovor in se simbolno zahvalil za delo vsem avtorjem, ki so s prevajanjem svetovne literature preko Građevinske knjige tudi nas v Sloveniji seznanjali s svetovnimi novostmi znamenitih avtorjev (Kevin Lynch, Françoise Choay, Camillo Sitte, C. A. Doxiadis); preko Nolitovih izdaj smo spoznavali Sergeja Ajzenštajna, Michela Foucaulta, Claud Levi-Straussa, Norberta Wienerja, Jeana Piageta, Rogerja Cailloisa in mnoge druge, katerih dela so v srbohrvaškem prevodu in tiskana v latinici izšla v zbirki Sazvežda. Mojemu pozdravu in besedam je sledil ognjevit in spontan, solidarnosten in uporniški aplavz in mnogo novih znanstev. Po izjemni večerji »Kod Aee 9« na Košutnjaku je pri Bogdanoviču doma noč pretekla pod budnim očesom tihe soproge,

ki je servirala kavo in čaj neutrudnim razpravljajočim. Bilo je leto 1972, štiri leta po pariškem letu 1968. In razburkano je bilo tudi v Ljubljani.

Ko sem spomladi 1972 profesorju Ravnikarju predlagal, da bi bila vsebina moje diplomske naloge Nekateri dileme oblikovanja v arhitekturi, pod katero se je skrivala vsebina reforme študija arhitekture, mi je, namesto pristanka, v roke podal rolico papirja in me poslal med profesorski zbor, da sam »per rolam« zberem podpise soglasja njegovih kolegov. »Če jih zberete devet, bo moj podpis, kot deseti, zaključil uspešno prepričevanje.« In na srečo mi je uspelo. Na zagovoru diplomske naloge mi je pred polno risalnico poslušalcev vrgel indeks v naročje. Popolnoma prestrašen sem pogledal vanj in našel »ocena odlično 10«. Žal se nisem odzval na njegovo vabilo, da bi začel z delom »v nebesih«, kot smo imenovali podstrešje, kjer so nastajala temeljna dela tega velikana slovenske arhitekture. Z njegovim vplivom sem bil že dovolj zaznamovan in na to sem bil na nek način vedno ponosen.

**Tatjana
Pregl Kobe**

SOŽITJE BIVANJSKIH OBLIK, SANJE IN ZGODBE IZ VESOLJA

**O kiparski razstavi Boštjana Drinovca *Organopatent za sanje*
v novomeški Galeriji Krka (december 2007 – januar 2008)**

V svojih delih je kipar Boštjan Drinovec (1973) dosegel prese- netljivo izvirnost s strastjo nemir- nega duha, z eksperimentiranjem in raziskovanjem, z osebno nadzo- rovanim ustvarjalnim procesom od začetka do konca ter z zvestobo last- nim ustvarjalnim metodam, postop- kom in tehnikam. Če je kiparstvo delo z materijo in izkušnjami in je snov predpogoj iluziji, se kipar ne obremenjuje s filozofijo materije ter z izkušnjami trodimenzionalnega sveta, ustvarja iz svoje spontanosti in ustvarjalne nuje. Enostavnost, neposrednost in neobremenjenost ter veder in optimističen pogled na svet, ki ga ne obremenjuje brezglavo iska- nje trendov, ostaja njegova ustvar- jalna stalnica pri vseh postavitvah razstav. S tem svojim delovanjem se izmika ožji opredelitvi klasičnega kiparstva, a prav z iskanjem drugač- nih zasnov pri obravnavi in prikazu likovnega se njegovo ustvarjanje združuje z razumevanjem sodobne slovenske in mednarodne ustvar- jalnosti. Drinovčeva interpretacija modernističnega kiparstva vsebuje izrazit avtorski odnos do izhodiščne vsebine. Njegovi kiparski izdelki so netipični, posebni. Prav ta posebnost njegove forme prispeva k izvirnosti občutja, ki tokrat vodi gledalca med razstavljenimi združbami kiparskih objektov v spoznavanje neskončnega sveta, vesolja, kamor nas kipar vabi.

Drinovec ustvarja v ateljeju sredi nekonformističnega okolja Metel- kove mesta. Prav tam nastajajo nje- govimi domiselni kipi, male plastike in instalacije. Svetlobne postaje so na- stale tam (Alkatraz, 2000, in Medu- za, 2003), tam je bil rojen Neskončni svet (2005) in tudi duhovita zamisel razstave Osemindesetkratokolni- sveta, leta 2006 postavljene v Lapi- dariju Galerije Božidarja Jakca v Ko- stanjevici na Krki. Je del generacije, ki ji je vizualne predstave soobli- kovala z mediji zmanipulirana resi- ničnost sodobnega časa. Serijo malih kipcev, večkrat razstavljenih in zdaj spravljenih na policah starih omar v

istem ateljeju, družijo isti material – brušen beton. Njegova prednost je velika možnost kamnitih mešanic in odtenkov, katerih barve izstopijo, ko je kipec spoliran. Materialu je podre- jena tudi modelacija, ki gradi na voluminoznih formah ter oblika, ki z veseljem do življenja in duho- vitostjo preoblikuje masiven material v živo materijo. Motivi prehajajo od živalskih (Nosorog, Medo, Bikec, Boškarin,...) do figuralnih, v katerih je kipar združil podobe in pomene Bude, sumo boreca in dojenčka... Iz samosvojega pogleda na svet (Mali uporniki), iz nenehnega podoživ- ljanja otroštva (Fantek, ki sedi, Fan- tek, ki lula, Fantek, ki pleše, Fantek, ki jadra...) in iz iskanja novih moti- vov (Drevo idej) je v raziskovanju snovi za prihodnje razstave Drinovec prišel do izvirnega načrta za reše- vanje problemov sodobnega sveta. Do organopatentov.

Množični mediji in popularna kultura so zaznamovali cele gene- racije mlajših umetnikov. Mnogi med njimi so klasična likovna izra- zila zamenjali z videom in računal- nikom ali v svojih transformacijah prostora in časa prestopili v območje teorije in v likovni umetnosti sorodna področja. Drinovčeva avtorska poeti- ka je že od začetka zapisana sposob- nosti tehnologiji prilagojenega po- gleda na svet, prej gibljivih kot sta- tičnih podob naše skupne stvarnosti. Gibljivi kipi rastejo, se dvigujejo in upogibajo, ritmično nihajo in se vzpenjajo, hkrati pa jih vznemirljivo oblikuje značilna uravnoveženost. Kadarkoli se Drinovec odloči za razstavo, ki jo potem dolgo in siste- matično pripravlja, je njegova zami- sel sveža, drugačna, z ustvarjalnim duhom okolja, v katerem nastaja. Po- leg odmevnih samostojnih razstav je kot kipar v tem okolju – Metelkova mesto – morda najbolj znan po stalni fasadni postavitvi grške kopije Da- vid. Nove tehnološke možnosti in ikonografijo globalnega prostora sprejema kritično ter si oboje prisvoji le kot izrazno sredstvo, ki ga prese-

netljivo uspešno združuje z izkušnjami tradicionalne likovne umetnosti (Spomenik Edvardu Kocbeku, ljubljanski Tivoli, 2004). Dandanes, ko so galerije in razstavišča polna instalacij in videoprodukcije in je klasični kip že prava redkost, je umetniško delovanje in razmišljanje Boštjana Drinovca prava osvežitev. Kipar vidi možnost pripovedovanja zgodbe sodobne umetnosti skozi fragmente svojega intimnega sveta. Skulpture malega formata, v katerih je združil pomene plastičnih igrač, reklamnih figuric ali primitivne podobe neevropske kulture, so statične estetske podobe. Poleg izvirnega motiva – od eksotičnih živali do človeških figuric – je izviren tudi v izbiri in uporabi materiala. Skulpture, ki na prvi pogled učinkujejo kot sijajno obdelane površine kamna, so namreč ulite iz posebne mešanice kamnitih drobcev, pigmenta in betona, le nekatere tudi iz bron (Mamut). Material mu pomeni zgolj sredstvo in nikoli ne preraste same ideje, čeprav se v procesu približevanja prilagaja materialu. Gibljivi objekti kot je, recimo, Reticulum vela (2005) bi zaradi materiala in velikosti lahko delovali težko in neobvladljivo, vendar je njihova izvedba taka, da z igro senc, svetlobe in gibanja kipar doseže učinek, da se zdi, kot bi velika abstraktna oblika v obliki luči lebdela v zraku. Drinovčev gibljiv kip deluje s skrajno krhkostjo, vendar s kiparjevimi pretanjenim poslušom za zakone gravitacije in težnosti, ki brez umetniškega popolnega študijskega poglobljanja v rešitev teh problemov pri lastnih skulpturah ne bi deloval. Ti veliki Drinovčevi kipi so usmerjeni v zelo tanko plast človekovega občutenja prostora, v subtilne zaznave oblik in premikov. K celotnemu vtisu skulpture ne prispeva samo oblika, kot smo bili vajeni doslej, temveč tudi bela neprosojna barva ter premišljeni stiki in prehodi v materialu.

Novo kiparsko razstavo v novo-meški Galeriji Krka si je znova zamislil kot lastno pripoved, saj motivno vedno sledi zgodbi. Človek in vesolje so teme, ki se nenehno prepletajo v Drinovčevem umetniškem ustvarjanju (Valentina Makolana, 2006). Nova dela so zasnovana kot nadaljevanje razvoja "makol" z dodajanjem nekaterih elementov prejšnjih

vzporednih kiparskih rešitev (gibljivi kipi, kovinska paličja, eksperimentalni materiali). Razstavo z naslovom Organopatent za sanje si je kipar zamislil na osnovi razločljivega konceptualnega izhodišča: če so si kemiki izmislili abstrakten model, s katerim lahko prikažejo lastnosti snovi (molekule), in z vizualno predstavitevijo opišejo precej zapletena razmerja, ki se dogajajo na ravni atomskih povezav, potem je Drinovec – pesniško povedano – skušal ustvariti pogoje za iskanje snovi, iz katerih se tkejo sanje. Že v zadnjem večjem projektu Osemindesetkratokolisveta je povzel logiko iz kemije izhajajoče "molekularne" abstrakcije, vendar je v raziskovanju sedaj ubral nasprotno smer: v logiki kompozicije osnovnih geometričnih pisanih sestavnih delov je napravil modele snovi, ki jih je treba šele poiskati in sintetizirati. Oblika je kiparju zelo pomembna, a prav tako, če ne še bolj, ga zanima tudi vsebina. Za dosego želenega učinka uporablja razne materiale, s katerimi neobremenjeno eksperimentira, dokler beton, železo, mavec, kremenit, akrilat, folija ali vrtec ne zaživijo v obliki in vsebini, ki si ju je zamislil. Pojavijo se podobe, ki zaradi svojevrstnih živo barvnih in abstraktno asociativnih oblik morda učinkujejo kot očarljivo pisane podobe pravljicega videza, vendar postane kmalu jasno, da je za pravo razumevanje potrebno kaj več kot le površen pogled. Duhovite rešitve velikih skulptur in malih kipev, ki imajo obvezno domišljene naslove, v sebi skrivajo veliko mero kiparjevih razmišljanj, meditacij in spoznanj. Če so bile oblike prej geometrične in čiste, so pri ustvarjanju novih del v te modele vneseni elementi iz njegovih gibljivih skulptur in predmeti, ki nas obkrožajo. Tako obogatena kiparska dela je Drinovec imenoval – organopatenti. Patenti (napol organizmi, napol mehanizmi) naj bi se imenovali: Izenačevalec bogastva v svetu, Izboljševalec odnosov s sosedom, Čistilec zraka in vode, Generator ljubezni, Analizator časa, Spodbujevalec vetra... Tako zasnovani kiparjevi patenti naj bi na ravni modela in kiparske metode predstavili in ponudili rešitev, ki bi lahko bila znanstvenikom, inženirjem in politikom idejna osnova za reševanje

problemov sveta. Pri ustvarjanju Organopatenta za sanje je iskriivo inovativni kipar nedvomno sledil že klasični ugotovitvi, da misliti kiparsko pomeni biti sposoben celo nematerialno materializirati. V kontemplativnem razmišljanju o človekovi vpletenosti v dogajanje na celem planetu kipar ne sledi več diskretnemu, temveč se odloča za živ nagovor z razstavljenimi deli: Organopatent za potratno rabo energije, pri katerem kovinska konstrukcija nosi barvna pleksi stekla in nekaj majcenih lučk, Organopatent za težnost, kjer je v vertikalno konstrukcijo vkomponiranih več Malih upornikov, in Organopatent za podnebne spremembe, kjer so zgoraj (na površini okrogle ploskve) Mali uporniki in stilizirana zelena oblika rastline, spodaj pa več malih skulptur iz cikla Fantek, ki jadra ter (pritrjen na steno) Organopatent za gibanje.

Skozi različne razstave se pri Drinovčevem ustvarjanju vleče rde-

ča nit, ki povezuje žičnate konstrukcije, mobile in figurice, ves čas pa je navzoče tudi izrazito razvijanje in nadgrajevanje osebnega stila. S svojo izvirno ustvarjalnostjo je nedvomno pomemben člen sodobne slovenske in tudi mednarodne ustvarjalnosti. Njegova dela kažejo kiparjev vedri in optimističen pogled na svet, ki ga nikoli ni obremenjevalo brezglavo iskanje trendov, pri tem pa pripadajo skupni človeški entiteti, ki je povzela najboljše, kar je bilo skozi različne kulture ustvarjenega. Tudi zanj ne obstaja več samo ena resnica, samo ena ideologija ali samo ena velika umetniška tema, marveč sožitje mnogih bivanjskih oblik. Med značilno postavljenimi stvaritvami so posebne vibracije, ki obvladljivo učinkujejo s svojimi oblikami, ustvarjenimi v radostnem razpoloženju, ki je kiparja prisililo, da se je podredil skušnjavi igrivosti in domišljije ter pri tem ni zanemaril likovnih zakonitosti.

Detajl kiparske stvaritve Dušana Drinovca na razstavi v Galeriji Krka v Novem mestu. Foto: M. Markelj.

**Tatjana
Pregl Kobe**

VSI INTIMNI PORTRETI ANTONA NANUTA SO PRAVZAPRAV ENA SAMA PODOBA, PODOBA DIRIGENTA

**O razstavi Portret dirigenta diplomirane slikarke Milojke
Nanut v novomeški Galeriji Krka; januar - februar 2008**

Redko si ustvarjalci prizadevajo svoja, zase najbolj osebna dela pokazati v javnosti, zato zbuja slikarske razstave, ki razkrivajo določeno družinsko intimnost, redkost. Le kaj lahko ponuja taka izpoved, da je za ustvarjalca izziv? Kaj je Milojko Nanut, ki je kot slikarko ne srečujemo prvič, saj je že pred leti ustvarila in razstavila obsežen slikarski opus, privedla do tolikih portretov ene in iste osebe? Petinsedemdesetletnica njenega moža, seveda. Antona Nanuta, rojenega 13. septembra 1932 v Kanalu ob Soči, ki je prejel številna priznanja doma in v tujini, predvsem pa je bil kot dirigent odlikovan z redom Republike s srebrnim vencem. "In ki je izjemen model," pravi slikarka, ki ustvarja malo v Ljubljani in v zadnjem času precej več v Opatiji, "sedi pri miru in me opogumlja, obenem pa je moj prvi kritik."

Anton Nanut, najbolj poznan slovenski dirigent v tujini, dolgoletni umetniški vodja in šef dirigent Simfoničnega orkestra RTV Slovenija, praznuje svoj petinsedemdesetletni jubilej zelo dejavno. Maestro, ki je v svoji bogati mednarodni karieri izvedel več kot dva tisoč koncertov z več sto orkestri, je vedno bolj cenjen kot interpret velikih klasičnih del slovanskega in srednjeevropskega repertoarja. Redno dirigira uglednemu orkestru akademije sv. Cecilije v Rimu, simfoničnemu orkestru v Toulousu in državnemu filharmoničnemu orkestru v Rio de Janeiru, vodi filharmonični orkester v Vidmu in svetovljanski festival Kogojevi dnevi v rojstnem Kanalu ob Soči. V Cankarjevem domu smo slišali interpretacijo nesmrtnih Schubertove 8 simfonije v h-molu ("Nedokončane"), kot solistka pa je nastopila prva dama tega instrumenta pri nas in ena najuglednejših flavtistik na

svetu, Irena Grafenauer, ki zaradi levkemije tri leta ni stopila na koncertni oder. Na izrednem slavnostnem koncertu Simfonikov RTV Slovenija v počastitev petinsedemdesetletnice dirigenta Antona Nanuta je v nabitosti polni Gallusovi dvorani Cankarjevega doma naravnost blestela. Ozračje je bilo zelo slavnostno, gledalci pa vzhičeni in polni občudovanja do velike umetnice, »ki na smrt bolna daruje zdravim vse, kar zmore, zna in ima«, je v časniku Delo po koncertu zapisal Marijan Zlobec. Nanut, ki je nazadnje igral prav ta Mozartov Koncert za flavto v G-duru K. 313 z Ireno Grafenauer v Slovenski filharmoniji leta 1976, si je tako za rojstni dan čestital z vsem, kar ga najzlahotnejše obdaja; to je seveda glasba sama. Irena Grafenauer, ki jo je vse življenje med vsemi našimi dirigenti najbolj podpiral, je bila edina umetnica, ki jo je povabil na svoje slavje.

Dirigenta pa je s ciklom več kot štiridesetih portretov počastila tudi slikarka Milojka Nanut. Redkokdaj se zgodi, da umetnik na kateremkoli področju, čeprav znan tudi daleč izven meja svoje domovine, poleg slave, ki si jo je ustvaril s svojim delom, ostane naslikan na toliko portretih, kot je to dano Antonu Nanutu. Ob koncu s klasično glasbo bogatih Kogojevih dni je Nanutova najnovejši cikel svojih slik simbolično posvetila svojemu možu Antonu Nanutu ob njegovem jubileju. Na njenih slikah, ki vse govorijo z mladostno navdušenostjo in iskričim, spontanim nanašanjem živih barv, se čuti lirsko-epsko podajanje vsebine ter popoln občutek za razpoznavnost portretiranca v različnih časovnih obdobjih, razpoloženjih, pozah. Osebno izpoved vključuje v pripoved, preteklost prepleta s sedanjostjo, spomin priključuje v resničnost

preko fotografij, vznesene trenutke preliva v žive podobe z vehementnimi, živobarvnimi potezami. Vsi intimni portreti Antona Nanuta, ki jih je doslej v nekaj letih naslikala, so pravzaprav ena sama podoba. Podoba dirigenta.

Lastni izzivi so za slikarko edino vodilo. Vedno slika tako, kot čuti, vidi in si želi. Že pri študiju – na Visoki šoli za risanje in slikanje – Visoki strokovni šoli v Ljubljani, kjer je bil njen mentor prof. Darko Slavec – je imela srečo, kajti šola ni ubirala smeri klasičnega akademizma, temveč je pri ustvarjanju dopuščala ustvarjalno svobodo. V njenem slikarstvu ni nič prevzeto, je pa v njem čutiti priklon veličini in moči največjastnejših izvornih del iz zgodovine umetnosti, s katerimi se je vse življenje seznanjala v najpomembnejših svetovnih galerijah. Na mnogih moževih gostovanjih v tujini, kamor ga je spremljala, se je tako pripravljala na čas, ki je zvesto čakal na uresničenje njenih ambicij. Slikanje ji zdaj pomeni globlje doživljanje vsega. Ničesar, kar vidi in kar si želi upodobiti, ne doživlja več površinsko. Kot slikarka, zapisana sodobni umetnosti, je izredno hitra, polna energije. Z intenzivnimi, močnimi, živimi barvami ustvarja dinamične kompozicije, ki se z različnimi portretnimi izrazi ujemajo v harmoničnem, poetičnem dialogu. S svojo ustvarjalnostjo Nanutova že nekaj let vnaša v slovenski prostor drugačnost, predvsem značilnost spontanega in osebno oplemenitenega likovnega rokopa. V njenem opusu so poleg številnih lastnih podob, ki jim je namenila veliko študijskega časa, tudi dela, ki nastajajo povsem neobremenjeno kot želja in potreba po likovnem izpovedovanju. V njih se nedvomno še izraziteje kaže slikarkina avtopoetika. Temne misli in trenutke menja s svetlimi, to je tudi njeno vodilo pri ustvarjanju, zato so prav barve osnova njene žive likovne govornice. Razpoloženje portretiranca povezuje z barvami in ga odslika v izbranih tonih med svojimi osnovnimi barvami – modro, rumeno in rdečo. Vsako slikarkino likovno delo ima formalno in pripovedno vsebino. Prvo vizualizira s pomočjo izobljokanih in izbranih likovnih gest, v katerih je do kraja sproščena njena na novo odkrita življenjsko mlado-

stna energija, z drugo pa potuje po svojem svetu in se dotika povsem osebnih tem – poleg portretov moža tudi portretov družine, predvsem vnukov, pa tudi prijateljev in znancev iz glasbenega, likovnega ali literarnega sveta. Skozi bogato pripovednost odpira pogled v lastno notranjost, obuja spomine in vabi v ozračje spontane likovnosti. Včasih impresivno ustvarja zabrisane podobe, v katerih pa je vendarle skoraj otipljivo čutiti poteze obraza. Slikarka brska po intimnih, najlepše doživetih trenutkih preteklosti in se s spoštljivostjo dotika preteklih spoznanj, dogodkov in dejstev. V ozračje impresivnega ozadja vtke fragmente iz svojih misli in spominov ter resnične podobe portretirancev. V slikovnem prostoru vsake podobe je čutiti nedoločljivost časa, v katerem živijo figuralni liki, ki so slikarkini ključni nosilci pripovedi. V slikovitem, vselej premišljenem ozadju, spletemem iz širokih in povsem tankih barvnih sledi, z značilno osnovno barvo zaznamuje posamezne figure. Njeni modeli imajo dušo, izžarevajo notranjost. Med slikanjem občuti pozitivno notranjo energijo, čeprav roko prepušča spontanosti. Rada slika te portrete, ki vsebujejo neizmerno globino bogatega, glasbi naklonjenega časa.

Draperija, eksotični sadeži in drugi izbrani materiali, ki so sestavni del tihožitij, so v svojih strukturah zgledno posneti po postavljenih predmetih, kar velja tudi za barvo, ki je v svetlobi občutljivo niansirana. Z nizom portretov se Nanutova približuje skladnosti z upodobljencem, pri celem ciklu lastnih podob pa sama sebi. Slikarka je včasih obrnjena k nam, drugje se upodobi z rahlim odklonom glave, z ljubko črno mačko v naročju ali pri pitju kave, pogumno pa naslika tudi svoje golo telo. Z veliko pozornostjo obravnava roke in obraz, še posebej obleko, rože na njej in vse, kar sodi zraven. Pri tem je realista s tradicionalno postavitevijo, a v smislu sodobnega realizma; vendar kljub realističnemu prijemu slikarske teme marsikaj v slikarkinem delu nosi simbolno jedro, kar velja predvsem za premišljeno izbrane predmete, ki jih je zvrstila morda kot spomin na minula, ob dubrovniškem morju doživeta leta. Vendar na slikah, ki vključujejo

Tatjana Pregl Kobe
VSI INTIMNI PORTRETI
ANTONA NANUTA SO
PRAVZAPRAV ENA SAMA
PODOBA. PODOBA DIRIGENTA.

slikarkin lastni portret, kljub značilni razmestitvi predmetov nikjer ne odmevajo trenutki tesnobe, ne smrt ali s slikarsko kopreno prikrit strah pred njo. Lirični poudarki se prepletajo s hudomušnostjo, čutno konkretna doživetost z radoživostjo, slikarski prostor postane novo opredmetenje čutnega, odvisno od avtoričinega sedanjega odnosa do sveta. Živost barve je odsev njene notranje, duhovne in življenjske energije. Z živimi barvami nasičena slikovna polja kažejo na pravila klasičnega pristopa k likovni problematiki in portreti dobivajo poteze, značilne za portretno slikarstvo. Vendar je v podajanju vsebine čutiti slikarkino lahkotnost poteze, s katero zbrisuje posamezne dele realnih oblik. Prav tako sproščeno in domiselno je njeno sestavljanje različnih prizorov v kompozicijsko celoto. Ozadja so v likovno formalnem smislu upodobljena kot metaforična središča dogajanja. Sicer živobarvna paleta je obogatena še z namenoma puščenimi praznimi polji, ki vnašajo v večje enobarvne slikovne površine določeno dinamiko. S tem slikarka odpira pot svetlobi.

Čeprav se Nanutove neposredno dotikajo globoke življenjske resnice in nemalokrat problemi, s katerimi se mora spopasti, pa se kot slikarka hipno odziva na drobce notranjega in zunanjega sveta. Razpoložijo jo malenkosti, trenutki, ki ne zorijo dol-

go. Zaveda se, da je prav te minljive, hitro minevajoče trenutke treba takoj ujeti in jih upodobiti, sicer zlahka zbledijo. K vrtinčastemu plesu barv in svetlobni igri jo pritegnejo različna razpoloženja in čutenja, ob katerih se zdi, da slikarka doživlja nekakšno zamaknjenost. S slikovno površino, na kateri razgrinja fotografske zapise z zbledelih fotografij starih albumov, vzpostavlja dinamičen dialog. Veherentne geste dirigenta oživlja, njegovo osebno doživljanje spreminja v javno podobo in njegovo skrivnostno zamaknjenost v odstrto prisposodbo klasične glasbe. Tudi ustvarjanje številnih portretov lastnega moža, do kraja predanega glasbi, je podrejeno določenim pravilom in zakonitostim. Z njeno podobo dirigenta, ki lahko igra tudi na bas, nabira gobe, ponavlja iz partitur ali zamaknjeno zre v prostranstvo morja, modrino horizonta ali čisto od blizu v regravoto lučko, se začenja njena, slikarkina likovna zgodba. Zaznamovana z izrazito čustvenostjo. Presenetljiva zaradi hkratnosti in enovitosti prizora, ki skoraj vedno povezuje slikarko in model – v eno. Slike, narejene v trenutku, delujejo živo. Slikarka – ustvarjalica – modelu vdahne življenje in mu daje identiteto, izpostavlja trenutek, v katerem zaustavi izraz, nasmeh, gube, zamaknjeno zaprte ali široko odprte oči. In roke. Roke dirigenta. Vanje polaga glasbo in simboliko s taktirko oživljenih zgodb.

Slikarka Milojka Nanut in njen portretiranec, mož Anton Nanut, pred platni razstave v Galeriji krka v Novem mestu. (Foto: M. Markelj)

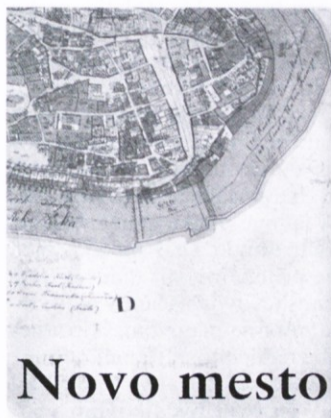
ODMEVI IN ODZIVI
Rast 1 / 2008

Milan Markelj

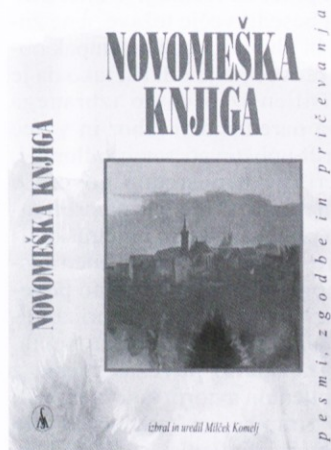
PODOBA IN DUH MESTA V DVEH MONOGRAFIJAH

Novo mesto. Prenovljena izdaja. Založba Goga. Novo mesto 2007.

Novomeška knjiga - pesmi, zgodbe in pričevanja. Izbral in uredil Milček Komelj. Slovenska matica v Ljubljani, 2007.

Novo mesto

pesmi, zgodbe in pričevanja

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 1 / 2008

89

Proti koncu lanskega leta sta izšli kar dve pomembnejši knjigi, s katerima se Novo mesto prepoznavneje zapisuje v slovensko kulturno zavest oziroma jima je takšen namen mogoče upravičeno pripisati. Za obe publikaciji namreč velja, da poskušata izrisati temeljiteje in globlje premišljeno podobo dolenjske prestolnice ter tako na slovenskem kulturnem zemljevidu, še vedno zarisanem prevladujoče enosrediščno, verodostojno poudariti zgodovinski, duhovni in kulturni pomen enega od pokrajinskih središč. Knjigi poleg tega skupnega, nenačrtovanega poslanstva, ob prav tako nenačrtovanem, a časovno skoraj usklajenem izidu, združujejo v zanimiv in dopolnjujoč se knjižni par tudi vsebinska komplementarnost in izraziti avtorski poudarki.

Gre za monografijo Novo mesto, ki je pred enajstimi leti izšla pri Dolenjski založbi, ob koncu lanskega leta pa je v prenovljeni izdaji izšla pri novomeški založbi Goga, in za Novomeško knjigo, ki je v nizu »mestnih knjig« izšla pri Slovenski matici.

Monografija **Novo mesto** je plod zamisli, ki se je pred več leti porodila arhitektu Jovu Grobovsku, ko je ugotavljal, da dolenjska prestolnica nima v vsebinskem, slikovnem in oblikovalskem smislu zares kakovostne monografske predstavitve, ki bi budila in krepila v meščanih, vse bolj brezbriznih do mesta, zavest o njegovi kulturni in zgodovinski odličnosti. K projektu je pritegnil Bojana Radoviča, tedaj že uveljavljenega in avtorsko prepoznavnega fotografa, dr. Staneta Grando, nedvomno največjega poznavalca zgodovine Novega mesta, in Petra Simiča, arhitekta z izkušnjami pri oblikovanju kakovostnih knjižnih izdaj. Ob podpori in pomoči številnih, za takšna kulturna dejanja zagretih ljudi je leta 1996 monografija Novo mesto zagledala luč sveta pri tedaj še delujoči Dolenjski založbi. Prinesla je zaokrožen

pregled celotne zgodovine novomeškega prostora od prazgodovine do sedanjosti. Ob besedilu in izbranem zgodovinskem dokumentarnem slikovnem gradivu ter nekaj reprodukcijah umetniških del je bilo veliko prostora odmerjenega avtorskemu fotografskemu videnju mesta in okolice, vse skupaj pa je Peter Simič domiselno zajel v oblikovalsko celoto.

Knjige seveda že dolgo ni bilo več mogoče dobiti, potrebo po nji pa je očitno bilo čutiti, zato so se pri Založbi Goga odločili, da monografijo ponatisnejo. Ob tem se je kaj hitro pokazalo, da zgolj ponatis ne bi bil primeren. Če drugega ne, bi bilo morda napačno navajanje časovnih opredelitev zaradi prehoda v novo stoletje in tisočletje. Poleg tega se v enajstih letih od izida knjige ni samo veliko novega dogodilo, ampak so nova dognanja in raziskave omogočile nekoliko spremenjene in dopolnjene poglede tako v daljno kot novejšo preteklost. Vse to je vodilo k popravkom in dopolnilom zgodovinskega besedila pa tudi k osvežitvi slikovnega in fotografskega gradiva. Dr. Grando je nekatere dele besedila dopolnil in vanj vnesel najnovejše ugotovitve, kot je, denimo, točna lokacija stiškega dvorca, predvsem pa je lahko v izrisu novejše zgodovine osvetlil doslej načrtno zatemnjene predele. Radovič je k dotedanjam posnetkom dodal še nekaj novih fotografij, v izbor pa so prišle tudi fotografije drugih avtorjev (Grobovšek, Pucelj, Habič, Križ, Pelko, Simič, Furlan). Sicer pa se tako vsebinska kot oblikovalska zasnova nista spremenili in je monografija tudi v prenovljeni izdaji ohranila vse odlike, ki so zaznamovale prvo izdajo: to so predvsem obsežno zgodovinsko besedilo, dognano oblikovanje in avtorska fotografija. A kot ob prvi se tudi ob prenovljeni izdaji prebujajo nekateri pomisleki. Predvsem gre za fotografski pristop, ki temelji na zaznavanju in čutenju arhitekturnih

in prostorskih danosti mesta, izključuje pa njegov sicer minljivi, a bistveni človeški dejavnik. Na sicer odličnih fotografijah, ki gledalcu odpirajo prenekateri povsem nov obraz mesta, ni ljudi, Novomeščanov, ni z njimi zabeleženega živega utripa mesta, ni tiste večplastne povednosti in pričevanjskosti, ki ju fotografiji dajo prav ljudje.

Če monografija Novo mesto pri naša predvsem materialna in strokovna dejstva o mestu in njegovi zgodovini ter s fotografijo izrisuje njegovo materialno podobo, s poudarkom na novih, neobičajnih pogledih, pa **Novomeška knjiga** ponuja predvsem njegovo duhovno podobo, kot se je zarisovala in oblikovala skozi stoletja v literarnih in drugih pisnih pričevanjih ter v umetniških likovnih upodobitvah številnih ustvarjalcev, rojenih Novomeščanov ali v njem za kratek ali daljši čas bivaajočih prišlekov. Knjiga je izšla kot sedma v knjižni seriji mestnih knjig založbe Slovenska matica, za Ljubljansko, Mariborsko, Tržaško, Celjsko, Celovško in Ptujsko knjigo. Novomeška je z več kot 500 stranmi najboljše med vsemi Matičinimi "mestnimi čitankami" in ima enega samega urednika za razliko od večine drugih, ki so imele po dva, enega za likovne priloge in drugega za besedilni del. Izbor literarnih, esejističnih, publicističnih in spominskih kot tudi izbor likovnih del je opravil dr. Milčec Komelj, ki je napisal tudi poglobljeno spremno študijo z naslovom Novo mesto v avreoli literarnih in likovnih pričevanj. Vsekakor je dr. Komelj pravi človek za tako nalogo, saj združuje vse potrebno: je eden najpomembnejših slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, odličen poznavalec literarne zgodovine, tudi sam pesnik in ob tem rojen Novomeščan, je pravi "zaklad védenja o Novem mestu, ki ne more biti presežen", kot ga je označil predsednik Slovenske matice dr. Joža Mahnič na tiskovni konferenci. Skoraj enciklopedično znanje, izreden spomin, dolgoletna vpetost v novomeško intelektualno okolje in globoka navezanost na Novo mesto, ki je sploh značilna za mnoge novomeške razumnike, bivajoče zunaj rojstnega kraja, so se plodno združili pri snovanju Novomeške knjige.

Vsebinsko je sestavljena iz dveh

delov. Prvi, najboljše del, predstavljajo izbrana likovna dela 31 likovnikov ter pesmi, zgodbe in pričevanja 101 pisca. Likovne reprodukcije in besedila so razvrščeni v časovnem vrstnem redu. Z likovnimi prilogami se gibljemo od prvih znanih Klobučaričevih upodobitev Novega mesta in Mušičeve rekonstrukcije novomeškega arkadnega Glavnega trga iz 16. stoletja, preko Valvasorjeve, Skolove in Rechbachove upodobitve starega Novega mesta do Vavpotičevega mesta v večerni zarji in seveda ikonografskih Jakčevih in Lamutovih upodobitev ter nato do upodobitev sodobnejših ustvarjalcev Marina Beroviča, Hi-quin Wangove, Janka Orača, Milana Rijavca in drugih. Dr. Komelj je med likovne priloge uvrstil tudi portrete znamenitih Novomeščanov in likovna dela z motivom novomeških arheoloških znamenitosti (Branko Suhy, Mirsad Begić) ter tako zaokrožil zanimiv časovni lok likovnih upodobitev in videnj mesta na okljuku Krke.

Kot pravi dr. Komelj, je imel z izborom besedil večje težave, a ne zato, ker bi jih bilo premalo, ampak obratno, preveč jih je odkril, tako da je bil prisiljen iz prvotno izbranega gradiva narediti ožji izbor in v več primerih upoštevati samo odlomke, v katerih je neposredno govora o Novem mestu. O njem je namreč ogromno pričevanjske in umetniške literature. Poleg že znanih imen piscev, biografsko in ustvarjalno povezanih z Novim mestom, je pri zbiranju gradiva odkril tudi nekaj novih, doslej neznanih povezav mesta z uveljavljenimi avtorji, kot sta pisatelj Miško Kranjec, za katerega je bilo Novo mesto življenjska prelomnica, ali inženir in šahovski vele mojster Milan Vidmar, ki je v dolenski prestolnici delal maturo.

Knjigo začenjajo besedila, ki osvetljujejo prazgodovino novomeškega prostora (Tone Knez) in zgodnjo zgodovino mesta (Milko Kos, Ivan Vrhovec, Janez V. Valvasor) s poudarkom na 16. stoletju, ko je mesto dobilo temeljne sestavine svoje podobe, od dominantne kapteljske cerkve do Glavnega trga, po Valvasorju "za ljubljanskim najimennitnejšim na Kranjskem" in po arkadah edinstvenega na Slovenskem. Imenitnost mesta, njegova zgo-

dovina, idilično naravno okolje s Krko, gradovi in Gorjanci pa spokojni utrip življenja, vse to je v kasnejših stoletjih našlo odmeve v pesmih in proznih zapisih, ki so segli v vrhove z Dragotinom Kettejem in Janezom Trdino. Mnoge je mesto s svojo zgodovino, okoljem in svojskim vzdušjem navdalo za vse življenje s posebno zavezanostjo, kar izpričujejo številni spominski zapisi (Fran Šuklje, Josip Wester, Milan Škerlj, Carel Clarici, Ferdinand Seidl, Vojeslav Mole, Milan Vidmar), pripovednikom pa nudilo bogato snov za pisanje (Milan Pugelj, Ilka Vašte, Ivan Zorec, Jože Dular). V idilično mestece, zagledano v svojo zgodovino in kulturo, je kot bomba udarila Novomeška pomlad (Anton Podbevšek, Miran Jarc, Marjan Mušič) in se kljub kratkosti in netipičnosti trajno zapisala v kulturno zgodovino mesta ne samo kot umetniško dogajanje, ampak tudi kot upanje na novo novomeško pomlad, ki so jo potem ustvarjalci v Novem mestu vsake toliko časa razglašali. Med legendarne ikone Novega mesta so se ob Ketteju in Trdini vpisala nova imena: literat Miran Jarc, slikarja Božidar Jakac in Vladimir Lamut, telovadec Leon Štukelj, plesalca Pia in Pino Mlakar ter skladatelj Marjan Kozina, novomeške motive pa najdevamo še naprej v pisanju uveljavljenih piscev, kot so Pavel Golia, Slavko Grum, Severin Šali, Lojze Kovačič, Janez Menart, Tone Pavček, Pavle Zidar, Ervin Fritz. Novomeški motivi se pojavljajo tudi v literaturi poveljne generacije z Matetom Dolencem, Janijem Virkom, Ivanom Zoranom, Milanom Markljem, Ivanom Gregorčičem, Marjanco Kočevar in Barico Smole ter v literaturi mlajše generacije z Damijanom Šinigojem, Nejcem Gazvodo in Smiljanom Trobišem. Zares bogata in pestra "mestna čitanka"!

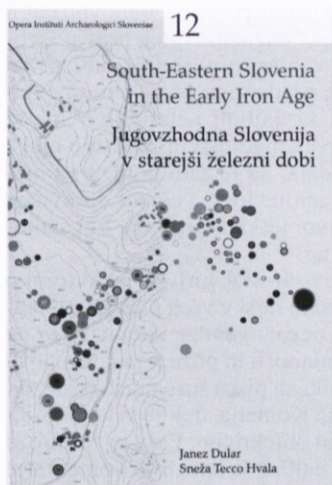
Drugi del in zaključek knjige predstavlja poglobljena Komeljeva študija, ki pisani in raznorodni likovni in besedni mozaik prvega dela smiselno poveže v celovit in z dodat-

nimi podatki in vedenji zaokrožen razmislek o zgodovinskem, kulturnem in duhovnem značaju Novega mesta, naslanja pa se prvenstveno na objavljeno gradivo oziroma na avtorje, zajete v izbor. Pisec ugotavlja, da je Novo mesto sicer ves čas veljalo in še vedno velja za provincialno mestece, vendar je kljub temu bilo in ostaja poseben, duhovno nabit prostor, "zaznamovan s prav posebno, z vzhičeno-nostalgičnimi izrazi velike predanosti prepojeno mentaliteto, ki najbolj neuničljivo sije iz njegove umetnosti in zavesti o njej". In dodaja, da je zato pogled na njegov "genius loci" več kot opravičen in Novomeška knjiga več kot samo-umevna.

Novomeška knjiga je avtorsko delo, zato nosi v vseh plasteh subjektiven pečat, vendar zaradi izjemne razgledanosti in poznavanja tematike urednika in pisca spremne besede, dr. Milčka Komelja, deluje zelo prepričljivo in objektivno. Prav to že sproža in bo najbrž še sprožalo komentarje in pomisleke, češ da vsi ustvarjalci, povezani z Novim mestom, niso primerno predstavljeni oziroma upoštevanji. Pomislek bi bil na mestu, če bi šlo za knjigo, katere namen bi bil kanonizacija novomeških in z Novim mestom povezanih ustvarjalcev z vseh področij delovanja, vendar pa gre v prvi vrsti za "mestno čitanko", omejeno na prikaz tega, kako se podoba mesta izrisuje v pesmih, zgodbah in pričevanjih, na kar jasno opozarja podnaslov knjige.

Jasno je tudi, da Novomeška knjiga ostaja odprta in da nikoli ne bo napisana do konca. Zdajšnje ustvarjajoče generacije že vtiskajo svoj pečat v duhovno podobo mesta. Ali bodo našle priložnost in pisca, ki ga bo prepoznal in zarisal s takšno močjo, kot je to uspelo dr. Milčku Komelju, je drugo vprašanje, tesno povezano s tem, ali se ohranja med njimi tista velika navezanost in čutenje pripradnosti mestu, ki je bila značilna za dedovanje generacije, ali pa so jo za vedno odnesle sape globalizacije.

Janez Dular, Sneža Tecco Hvala, *Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi, Poselitev – gospodarstvo – družba, South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age, Settlement – Economy – Society*, Opera Institutu Archaeologici Sloveniae 12, Založba ZRC, Ljubljana 2007.

Lanskega 16. oktobra je eden od avtorjev knjige, metliški rojak dr. Janez Dular, to obsežno dvojezično, temeljno delo o poselitvi, družbi in gospodarstvu v starejši železni dobi predstavil v Dolenjskem muzeju v Novem mestu. Mesta prve predstavitve ni izbral naključno, saj se knjiga na osnovi večdesetletnih sistematičnih arheoloških raziskav prazgodovinskih naselij oziroma tako imenovanih gradišč ukvarja z območjem, ki ga grobo omejujejo Ljubljanska kotlina, Kočevski rog, Kolpa, Gorjanci in Sava.

Gre za tako imenovano območje dolenjske jugovzhodnoalpske halštatske starejše železnodobne skupine, ki je bila doslej znana predvsem po zaslugi bogatih in pestrih grobnih najdb, ravno tako pogosti in povedni ostanki naselij pa so ostajali v njihovi senci. Nova študija v številnih pogledih in novih pristopih dopolnjuje dolenjsko-belokranjsko-posavsko arheološko sliko, prinaša nove ugotovitve in dokaze zanje. Gre za povzetek večdesetletnega dela in skupek dosedanjega znanja o obdobju 1. tisočletja pred našim štetjem, ko so prazgodovinski prebivalci današnjega dolenjskega območja ustvarili enega izmed osišč zgodnje evropske kulture.

Dolenjska v svetu in arheologiji slovi po bogatih prazgodovinskih najdbah starejše železne dobe, ki sodijo v čas od približno 8. do 3. stoletja pred našim štetjem. V prvi vrsti gre za najdbe iz tako imenovanih velikih rodovnih gomil, s katerimi je posuta okolica gradišč in večji del Dolenjske ter Bele krajine. Razumljivo je, da so bogate najdbe iz knežjih grobov najprej pritegnile raziskovalce, ki so medtem zaradi različnih okoliščin nekoliko pozabili na naselbinske ostanke, prav tako ohranjene v velikem številu. Koliko je samo na Dolenjskem Gradišč, Ostrogov, Cvingerjev in drugih krajev, katerih naziv že na prvi pogled izdaja burno preteklost. Janez Dular je bil med prvimi, ki je pred skoraj

tremi desetletji lastno raziskovanje med drugim usmeril v naselbinsko arheologijo, kar je privedlo do projekta Utrjena prazgodovinska naselja na Dolenjskem. Sad tega podviga, študij in analiz je sintetično delo, ki skozi zgodovino raziskav ter študij naselbinskih struktur pozne bronaste in železne dobe prikazuje čas, ko je dolenjsko ozemlje doseglo enega največjih gospodarskih in kulturnih razcvetov. Knjiga se dotika naselij, njihove oblike, časovne opredelitve, lege ter načina utrjevanja. Posebna pozornost je namenjena notranjosti gradišč, stavbam, gradnji hiš, notranji opreми, vsemu ostalemu povezanemu z naselbinami in družbeni sliki. Ker ob naseljih ne gre brez grobišč in tako imenovanih založnih najdb – depojev, posega tudi v ta poselitveni del.

Zatem se avtorja spustita v analizo dinamike poselitve v pozni bronasti, starejši in v mlajši železni dobi ter predstavita značilnosti poselitve in integracijske procese. Raziskujeta hierarhijo naselij, poselitveno mrežo, komunikacije, stike, gospodarski prostor železnodobnih središč in naravne vire, zlasti ležišča železove rude, osnovnega gospodarskega gibalna in temelja ekonomskega kulturnega razcveta starejše železnodobne »dolenjske« družbe. Zadnje poglavje knjige je posvečeno družbeni strukturi in prikazu zgodovinskih prelomnic, mejnikov skoraj tisočletnega razvoja tega dela Slovenije.

Kot je na predstavitvi knjige povedal avtor, je sistematično raziskovanje gradišč postreglo z nekaterimi novimi odkritji. Posege in raziskave so izvedli na stodvajsetih dolenjskih naselbinah in ugotovili, da vsa naselja niso bila enako pomembna, njihova postavitve pa ni bila naključna, temveč tehtno premišljena. S pomočjo statistike so odkrili, da je celotnemu ozemlju vladalo določeno število gradišč, vmes je bila vrsta manjših, povezanih z večjimi. Ko so za zaledja posameznih gradišč vzeli ozemlje premerjeno v uri hoda, so

odkrili, da so bila naselja postavljena načrtno. Ujeta so bila v vzorec, ki je vsaki naselbini z obdelovalno zemljo, pašniki in gozdovi omogočal preživetje. Na osnovi najdb in analize so še dognali, da so v določenem razvojnem trenutku manjša naselja začela ugašati, večja pa so se razširila in okrepila, kar govori o selitvah ljudi v večja središča. Kot meni Dular, gre za podoben primer, kot ga srečujemo v sodobni družbi.

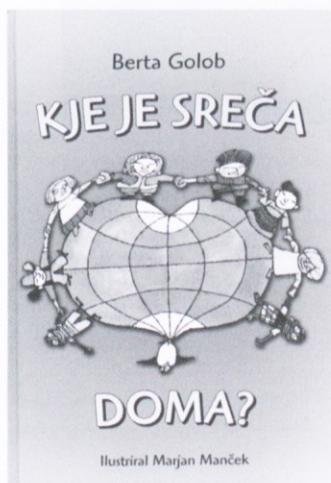
Po ugotovitvah analiz, ki jih posreduje knjiga, lahko čas pred in po starejši železni dobi, torej celotno prvo tisočletje pred našim štetjem,

označimo kot obdobje izredno stabilne prazgodovinske kulture, katere osnovo za razcvet so predstavljali kmetijstvo, živinoreja in železarstvo. Prednost so imela naselja z boljšimi zemljišči in njivami ter boljšimi prometnimi povezavami. Nekatera naselja so na istem mestu živela celo tisočletje, od leta 900 pred našim štetjem do izteka prazgodovine in prihoda Rimljanov, kar kaže na stabilno družbo ter po drugi strani na gostoljubno pokrajino, ki je vse to omogočila.

Jože Zupan

SREČA JE DOMA NA DESNI STRANI SRCA

Berta Golob: Kje je sreča doma? Ilustriral Marjan Manček. Založba Karantanija. Ljubljana 2007.

Pisateljica Berta Golob z vsakim novim delom pogloblja ljubezen do materinščine. S svojim neposrednim in zgoščenim pisanjem vseskozi odstira na eni strani ljubezen do materinščine, na drugi strani pa nevsiljivo izpostavlja vrednote, ki naj bi bile sestavni del življenja.

Bila je med prvimi, ki je znala včasih suhoparna jezikovna znanja na vsiljiv način približati mladim, hkrati pa jih je v dobršni meri oplemenitila s humorjem. Takšna so predvsem dela Jezikovni vozli, Igrarije, besedne čarovnije, Dežela Slovníčarija in Slovnica, odčarana čarovnica.

Že z delom, ki je izšlo pred leti – Pogledi s hišnega praga, je postavila v ospredje vrednote življenja, vse pa je znala povedati v zgoščeni pripovedi, ki je kar vabila, da bi jih ustvarjalni učenci in učitelji s kreativnim pripovedovanjem in pisanjem nadgradili. Hkrati pa bi bil lahko to tudi priročnik za domovinsko vzgojo.

Nadaljevanje takšnega načina pisanja je tudi zadnje delo Kje je sreča doma?

V njem je pisateljica Berta Golob spretno združila sporočila, ki so najprej izšla v tržaški reviji za mlade Galeb – Iz česa je kaj? in Kje je kaj doma? Vendar so ti zvezdni utrinki, kot jih je imenoval avtor spremne besede in urednik Jože Zupan, v obeh ciklih med seboj povezani v zaokroženo celoto.

Pisateljica Berta Golob, profesorica slovenskega jezika, se ustavlja ob vrednotah, na katere včasih kar malo pozabljamo, zato jih je potrebno priklicati v spomin: dom, družina, domovina, materinščina ... Vse to posreduje na igriv način, večkrat so misli lirično obarvane in namenjene kar najširšemu krogu bralcev – tako v šoli kot doma.

Pisateljčino žuborenje besed pa se konča z utrinkom, ki je dal zbirki naslov: Kje je sreča doma? » Ko se sreča deli, se množi – ne da se je kupiti in ne prodati, mogoče jo je samo razdati,« je zapisala avtorica. Domovina je doma na desni strani srca – in le tam je lahko doma tudi sreča.

Pri tej sreči pa je pisateljici Berti Golob tudi tokrat pomagal ilustrator dolenskih korenin Marjan Manček;

Jože Zupan
SREČA JE DOMA NA
DESNI STRANI SRCA

zlitje besedila in ilustracije je popolno.

To je bilo možno le zato, ker je ilustrator Marjan Manček likovno oživel že številna dela pisateljice Berte Golob, saj imata oba precej stičnih točk. Najprej je to iskrivost, domiselnost, ki se ponavlja le toliko, da je razpoznavna, oba težita k zgoščenosti izraza. Predvsem pa je pri obeh poudarjena vera v vrednote življenja – ne moreta skriti, da imata rada svet okrog sebe.

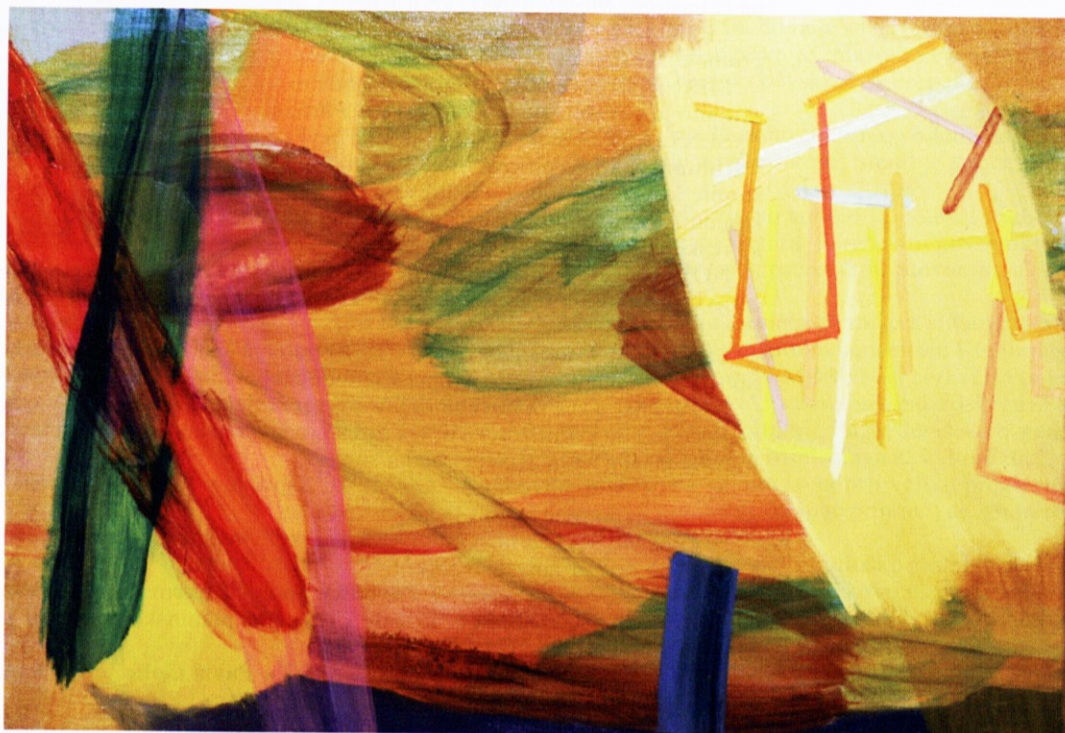
Zato bo tudi novo delo njenega sodelovanja Kje je sreča doma? – ta

nevsiljivi priročnik za domovinsko vzgojo zlahka našlo pot do src različnih generacij.

Tudi tokrat je bila prva predstavitev dela na OŠ dr. Pavla Lunačka Šentrupert – ne samo zaradi sodelovanja z založbo Karantanija, pač pa tudi zato, ker je pisateljica Berta Golob dolga leta uspešno sodelovala z novinarskim krožkom pod vodstvom Danice Zupan; sad tega odzivanja so bile tudi tri številke glasila Preproste besede: Razvozlavamo jezikovne vozle, Pravopis s srcem in Vesela Slovníčarija.

Popravek

Elektronski tiskarski škrat je v oktobrski številki lanskega letnika v pogovoru z Markom Bulcem na strani 523 drugi odstavek, ki se začne: "*Včasih se zdi, da se pri razlagi...*", iz poševnega tiska spremenil v običajen tisk in ga tako pripisal vprašanemu, čeprav gre za besedilo spraševalca.

Robert Lozar: P.N., 2007, olje na platnu, 45 x 65 cm

NOVEMBER

SEVNICA, 2. novembra – Skrivnost je naslov dokumentarnega filma, ki so ga predvajali v Mladinskem centru.

ČATEŽ, 3. novembra – V Kulturnem domu je bil letni koncert KUD Marije Kmetove Šentlovrenc, sekcija moški pevski zbor Zagoriški fantje, kot gost pa je nastopil Mešani pevski zbor Kres s Čateža.

ČRNOMELJ, 3. novembra – V Mladinskem kulturnem klubu je imela promocijski koncert skupina Dežurni krivci.

MIRNA, 3. novembra – Skupina Cantamus iz Šentruperta s spremljevalno skupino je povabila na koncert v TVD Partizan.

SENTJANŽ, 3. novembra – Ljudske pevke Solzice Budna vas so povabile v Kulturni dom na promocijo nove zgoščenke z naslovom Pridi jesen. Nastopile so še skupine: Lokvanj iz Krmelja, Šentruperski pevci, Kamniški koledniki, Koledniki iz Bušeče vasi, Ljudski godci Marija Snežna in Fantje s Preske.

NOVO MESTO, 4. novembra – Na orgelskem koncertu v frančiškanski cerkvi sta nastopila zagrebška sopranistka Andreja Kovačić in organist Mario Perestegi.

SEVNICA, 4. novembra – Na tradicionalnem Martinovem koncertu je v Športnem domu nastopilo dvanajst narodnozabavnih ansamblov.

NOVO MESTO, 6. novembra – V okviru projekta filmske šole Vzgajanje pogleda je bilo v Knjižnici Mirana Jarca predavanje komponista in teoretika filmske glasbe Mitje Reichenberga.

SEVNICA, 6. novembra – Gledališče Zapik je v Kulturni dvorani uprizorilo lutkovno predstavo Miška kaško kuha.

NOVO MESTO, 7. novembra – Slovenski kvintet trobil je imel koncert v Kulturnem centru Janeza Trdine.

SEVNICA, 7. novembra – V Zavetišču pod sv. Rokom so odprli fotografsko razstavo Ljuba Motoreta Utrinki s sevniške planinske poti, poti Lojza Motoreta.

TREBNJE, 7. novembra – Gost Knjižnice Pavla Golie je bil v okviru filmske šole Vzgajanje pogleda Dušan Rutar.

VAVTA VAS, 7. novembra – V okviru koncertne turneje Most prijateljstva je v Osnovni šoli gostoval deški zbor Bonifantes iz Pardubice na Češkem.

BREŽICE, 8. novembra – Flavtistka Andreja Zlatič in harmonikar Daniel Ivša sta popestrila otvoritev razstave skoraj petdesetih ljubiteljskih ustvarjalcev z območja Dolenjske, Bele krajine in Posavja, ki so sodelovali na likovnem razpisu na temo Tudi črna je barva. Izbor del je opravila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Nuša Podgornik. – Pripovedno gledališče gdč. Bazilika je v klubu Mladinskega centra uprizorilo otroško gledališko predstavo Zlati ključek.

ČRNOMELJ, 8. novembra – V Knjižnici je potekalo srečanje skupine bralnega kluba Knjižni moljček.

TREBNJE, 8. novembra – Take ljudske je naslov lutkovne predstave, ki jo je Lutkovno gledališče Nebo izvedlo v Kulturnem domu.

ČATEŽ, 9. novembra – Na predvečer 21. pohoda po Levstikovi poti in ob 150-letnici Levstikovega Popotovanja od Litije do Čateža so v Kulturnem domu odprli razstavo slik Viktorja Magyarja, na literarnem večeru pa sta se o poslanstvu Levstikovega literarnega dela pogovarjala pisateljica Barica Smole in pesnik prof. Ivan Gregorčič. Kulturni večer so popestrili učenci trebanjske Glasbene šole, domači Mešani pevski zbor vinogradnikov in Mešani pevski zbor Kres.

HROVAČA, 9. novembra – V skednju Škrabčeve domačije so predstavili najnovejšo knjigo dr. Roberta J. Donie Sarajevo: Biografija. Z avtorjem se je pogovarjal dr. Milan Jazbec.

Stoletnico rojstva umetnika Jožeta Gorjupa (na sliki je njegov avtoportret) so v Kostanjevici počastili z veliko pregledno razstavo njegovih del in izidom razstavnega kataloga.

KRŠKO, 9. novembra – Od džeza do popa je bil naslov koncerta v klubu Kulturnega doma, ki sta ga izvedla Alenka Godec in Blaž Jurjevčič.

MIRNA, 9. novembra – KUD Klas Mirna v režiji Stanka Tomšiča je v Domu Partizan uprizoril komedijo Cvetka Golarja Dve nevesti. Predstavo so konec meseca ponovili v Kulturnem domu Soteska.

NOVO MESTO, 9. novembra – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo o pivskem posodju od železne dobe do današnjih dni z naslovom Na mnoga leta! Projekt je strokovno vodila arheologinja Petra Stipančič. – Igralec Anatol Štern je v Knjižnici Mirana Jarca izvedel monodramo Trubar pred slovensko procesijo avtorja Matjaža Kmecla.

SENOVO, 9. novembra – V Domu 14. divizije so na prireditvi Pod židano marelo, večer Avsenikovih melodij, s pesmijo, plesom in besedo nastopili folklorna skupina DKD Svoboda, ženski pevski zbor Prepelice in Senovski muzikanti z gosti.

BREŽICE, 10. novembra – V Mladinskem centru so podelili nagrade udeležencem natečaja Mladi in okolje z roko v roki. Sledil je koncert skupine Mlinski kamen.

ČATEŽ, 10. novembra – Na Martinovo soboto je potekal tradicionalni pohod po Levstikovi poti od Litije do Čateža. Slavnostni govornik na Razhodnji 2007 je bil prof. dr. Boštjan Žekš, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

KOSTANJEVICA, 10. novembra – Stoletnico rojstva slikarja, grafičarja in kiparja Jožeta Gorjupa so počastili s slavnostnim koncertom Komornega godalnega orkestra Slovenske filharmonije v Miklavževi cerkvi. O umetniku so govorili direktor Galerije Bojan Božič, predsednik galerijskega sveta dr. Andrej Smrekar, kostanjeviški župan Mojmir Pustoslemšek in generalni direktor Direktorata za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo dr. Damjan Prelovšek. V Lamutovem likovnem salonu so odprli veliko pregledno razstavo Jože Gorjup – neizživeto hrepenenje, ki jo je pripravil dr. Andrej Smrekar, tudi avtor študije v razstavnem katalogu.

METLIKA, 10. novembra – Slovensko etnološko društvo je v Belokranjskem muzeju že enaindvajsetič podelilo Murkovo nagrado in listino za delo na področju etnologije. Prvo je prejel Damjan J. Ovsec, drugo pa Kulturno društvo Baška dediščina iz Stršišč pod Črno Prstjo.

STUDENEC, 10. novembra – V Mladinskem centru so odprli fotografsko razstavo Gorazda Kavčiča Svoboden?.

SEVNICA, 11. novembra – Na srečanju izgnancev je bila v gasilskem domu in osnovni šoli na ogled razstava iz Muzeja izgnancev z gradu Brestanica Spomini na huda leta.

NOVO MESTO, od 12. do 13. novembra – Gledališče Koper je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo z dramo Tennesseeja Williamsa Tramvaj poženje. Igro je režiral Boris Cavazza.

BREŽICE, 13. novembra – V Prosvetnem domu je bila na ogled melokomedija Bernarda Slade Ob letu osorej 2 ali Ob istem času enkrat drugič.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. novembra – V Kulturno kongresnem centru so predstavili novo knjigo Ivanke Mestnik Iz začaranega kroga.

STIČNA, 13. novembra – V Muzeju krščanstva na Slovenskem so odprli slikarsko razstavo p. Gabrijel Humek (1907–1993), cistercijan in akademski slikar.

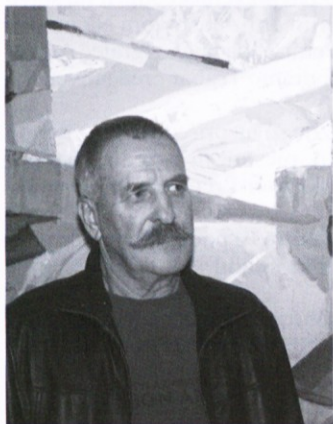
TREBNJE, 13. novembra – Gost 9. slovenskega večera v organizaciji Turističnega društva je bil v Baragovi galeriji Marko Pogačnik, oblikovalec slovenskega grba, akademski slikar, publicist.

METLIKA, 14. novembra – Toni Gašperič se je na Zimskih uricah v Hotelu Bela krajina pogovarjal z mag. Janezom Kramaričem, zapel pa je pevski zbor Društva kmečkih žena Metlika.

VRH TREBNJE, 14. novembra – V podružnični cerkvi sv. Jakoba je novo-meški škof msgr. Andrej Glavan blagoslovil doprsni kip rojaka, priljubljenega ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja.

MOKRONOG, 15. novembra – V Kulturnem domu so predstavili zbornik Lutkarstvo na Dolenjskem.

NOVO MESTO, 15. novembra – Knjižnica Mirana Jarca je povabila na predstavitev knjige Temelji življenja avtorja Marijana Cilarja. O knjigi sta

Slikar Boris Selan na otvoritvi svoje razstave v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

spregovorila avtor in založnik Damijan Bogataj. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Veliki škorenj, pogovor o novih knjigah s Slavko Kristan. – Lutkovno gledališče Maribor je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo lutkovno predstavo Astrid Lindgren Pika Nogavička.

SEVNICA, 15. novembra – V Galeriji Ana so odprli razstavo Bojana Sumraka, nastopil pa je še godalni orkester Strunikat in trobilni kvintet Kvintol. – V galeriji Gradu so odprli razstavo Sevniška voščenska je jabolko.

BREŽICE, 16. novembra – V klubu Mladinskega centra se je pričel festival alternativne glasbe Kurešlus 2007.

ČRNOMELJ, 16. novembra – Olimpionik Miro Cerar je v KUD Artoteka odprl razstavo karikatur rokmetašev veteranov akademskega slikarja Roberta Lozarja. – Ob desetletnici delovanja gledališke skupine Zavoda za izobraževanje in kulturo Črnemelj so v Kulturnem domu pripravili slovesnost. Breda Kočevar, Vlado Starešinič in Mojca Breznik, ki v skupini delajo od začetka, so prejeli bronaste Linhartove značke in častne plakete gledališke skupine.

KRŠKO, 16. novembra – SNG Drama je v Kulturnem domu gostovala s sodobno dramo Conorja McPhersona Jez.

METLIKA, 16. novembra – V Kulturnem domu so predvajali projekcijo filma Davisa Guggenheima in Ala Gorea Neprijetna resnica, sledil je pogovor z dr. Dušanom Plutom o usodi Zemlje.

NOVO MESTO, 16. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli razstavo olj na platnu Slovensko morje in soline avtorja Borisa Selana. Otvoritev je popestril pevec Blaž Gantar ob klavirski spremljavi Darje Mlakar, otvoritveni nagovor pa je imel Jurij Reja.

RIBNICA, 16. novembra – V Miklovi hiši so predstavili knjigo Pisma Lily prof. Alana Macfarlana, sledil je pogovor Tine Košir in dr. Marka Uršiča z avtorjem. – V Galeriji Miklova hiša so odprli slikarsko razstavo Armamaxa avtorice Natalije Šeruga. Ob otvoritvi je spregovoril umetnostni zgodovinar Robert Inhof.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 16. novembra – Minljivost in večnost ujetega trenutka je bil naslov razstave likovne ustvarjalke Mateje Korenič, ki so jo odprli v avli Term. Avtorico je predstavila Jelka Kupec.

TREBNJE, 16. novembra – V Mercator centru je bila na ogled lutkovna predstava Jesenska pravljica iz mavrične dežele.

ARTIČE, 17. novembra – V Prosvetnem domu so pripravili celovečerni tematski koncert Oheet pri nas in na Gorenjskem. Nastopili so Folklorna skupina KUD Otona Župančiča Artiče, ljudski pevci Fantje artiški in folklorna skupina AFS Ozara Kranj.

ČRNOMELJ, 17. novembra – Gledališka skupina ZIK je v Kulturnem domu pripravila prireditev ob desetletnici odrskega ustvarjanja. – Mladinski kulturni klub je povabil na rock koncert metliške skupine En skus fali.

DRAŠIČI, 17. novembra – Ob metliškem občinskem prazniku so v Drašičih odkrili spominsko ploščo glasbenemu pedagogu prof. Marku Bajuku.

KOČEVJE, 17. novembra – Park buldog klub je v Mrtvicah pripravil koncert skupine Big Foot mama.

KRŠKO, 17. novembra – V Kulturnem domu je bil koncert Naishe.

NOVO MESTO, 17. novembra – Pihalni orkester Krka je ob 50-letnici povabil na koncert v Športno dvorano Leona Štuklja. Nastopili so še Nuša Derenda, Oto Pestner in New Swing Quartet. Ustanovni član Jože Koporec, ki v orkestru igra petdeset let, in dolgoletni dirigent Miro Saje sta prejela priznanje orkestra, slednji pa tudi posebno priznanje Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. Orkester vodi Matevž Novak.

RAKA, 17. novembra – Krajevna skupnost in Župnija sta povabila na dobrodelni koncert za obnovo orgel v župnijski cerkvi sv. Lovrenca na Raki. Nastopili so Mešani pevski zbor KUD Brežice in Tamburaški orkester KUD Otona Župančiča Artiče.

RAZBOR, 17. novembra – Na prireditvi Pozdrav z Mirne na Razboru je v Domu krajanov dr. Marko Marin predstavil in predaval o obnovi Speče lepote - mirnskega gradu.

SEMIČ, 17. novembra – Pevski zbor Društva upokojencev je ob 5-letnici delovanja povabil na koncert v Kulturni dom.

SEVNICA, 17. novembra – V Mladinskem centru je potekala zaključna prireditev First Chance Festivala 2007.

STUDENEC, 17. novembra – Gledališka skupina KUD Leskovec je v Kulturni dvorani gasilskega doma uprizorila gledališko igro Dohodnina.

TREBNJE, 17. novembra – V Centru za izobraževanje in kulturo je imel letni koncert oktet Lipa.

ČRNOMELJ, 18. novembra – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Pepel in kri. – V cerkvi Sv. Duha je bil koncert Dua Decorde in Tria Mancira.

METLIKA, 18. novembra – Ob 55-letnici delovanja so imeli v Kulturnem domu koncert Beneški fantje.

MIRNA, 18. novembra – Gasilci Prostovoljnega gasilskega društva sv. Rok so v telovadnici Osnovne šole pripravili dobrodelni koncert za dokončanje novega gasilskega doma. Nastopili so številni glasbeniki.

TELČE, 18. novembra – Ljudske pevke so ob 5-letnici delovanja povabile na družabno prireditev Zapojmo skupaj v Gasilski dom.

BREŽICE, 20. novembra – V Dvorani Savice Zorko v Knjižnici je bila na ogled predstava Zakaj je Pika šla v šolo.

Otvoritev slikarske razstave V spomin mojemu očetu akademskega slikarja prof. Branka Suhyja v Galeriji Kambič v Metliki.

METLIKA, 20. novembra – V Galeriji Kambič so na ogled postavili razstavo grafik akademskega slikarja Branka Suhyja z naslovom V spomin mojemu očetu. Otvoritveni nagovor je imel predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti akademik Boštjan Žekš, razstavo in monografijo je predstavila mag. sc. Slavica Markovič, muzejska svetovalka in direktorica Kabineta grafike Hrvaške akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, v kulturnem programu pa je nastopil mladi glasbenik Žan Vlašič na klarinetu s korepetitorjem Andrejem Kuničem.

NOVO MESTO, 20. novembra – V Knjižnici Mirana Jarca je potekala osrednja prireditev ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic z naslovom Pravica do branja - najstniki in splošne knjižnice. – V Anton Podbevšek Teatru je bil simpozij o knjigi Alaina Badiouja 20. stoletje. Predavala sta dr. Rado Riha in dr. Jelica Šumič Riha.

SEMIČ, 20. novembra – V Krajevni knjižnici so odprli e-knjižnico.

TREBNJE, 20. novembra – Center za izobraževanje in kulturo je pripravil predstavitev zbornika Lutkarstvo na Dolenjskem.

ČRNOMELJ, 21. novembra – V Knjižnici so odprli e-knjižnico.

KRŠKO, 21. novembra – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral lutkovno predstavo Trije prašički.

METLIKA, 21. novembra – V Belokranjskem muzeju so predstavili pesniški zbornik Literarnega kluba Metlika Potovanje sreča V. – Zimske urice v Hotelu Bela krajina so se nadaljevale s Planinskim društvom in glasbeno skupino Smo prijatli.

OTOČEC, 21. novembra – V restavraciji Tango je bilo mogoče prisluhniti Kabaretu Jureta Ivanušiča.

BREŽICE, 22. novembra – Arheologinja Alenka Jovanovič je v Posavskem muzeju predavala o pogrebnih običajih Keltoev ob sotočju Save in Krke.

ČRNOMELJ, 22. novembra – V Knjižnici je potekalo srečanje v bralnem klubu Knjižni moljček.

Dr. Ivan Stopar na predstavitvi svoje najnovejše knjige *Za grajskimi zidovi* v Valvasorjevi knjižnici v Krškem.

DOLENJSKE TOPLICE, 22. novembra – Ljubljansko lutkovno gledališče Jožeta Pengova je v Osnovni šoli uprizorilo predstavo *Jazbečar Tobi*.

KRŠKO, 22. novembra – V Valvasorjevi knjižnici je naš najpomembnejši kastelog Ivan Stopar predstavil knjige o življenju na slovenskih srednjeveških gradovih s poudarkom na knjigi *Za grajskimi zidovi*.

NOVO MESTO, 22. novembra – V Narodnem domu so predstavili Snovanja, zbornik kulturnih dejavnosti Društva upokojencev Novo mesto za leto 2007, ki ga je uredila Marjana Štern. V kulturnem programu so literati brali svoje pesmi, zapel je pevski zbor, zaigrali so Veseli harmonikarji. Odprli so slikarsko razstavo likovne sekcije Jutro. – Onkraj je naslov razstave novomeškega likovnega ustvarjalca Sama Kralja, ki so jo odprli v galeriji Dolenjskega muzeja. Slikarja je predstavil kustos Jožef Matijevič, glasbeni gost pa je bil Vlado Kreslin. – V Fotogaleriji Anton Podbevšek Teatra so predstavili razstavo avstrijskega fotografa Reinerja Riedlerja z naslovom *Ponarejene počitnice*. – V Čajarni Krojač so odprli slikarsko razstavo *Sprehod med cvetličnimi horizonti* ter predstavili člane Literarne sekcije Snovanja.

SEVNICA, 22. novembra – Na Gradu je Vokalna skupina Coronke predstavila svojo novo zgoščenko. – Šentjakobsko gledališče je v Kulturni dvorani zaigralo črno komedijo *Prigode dobrega vojaka Švejka*.

VELIKA STRMICA, 22. novembra – V Gasilskem domu je bila na ogled lutkovna prestava *Zvezdica zaspanka*.

BOŠTANJ, 23. novembra – V Mladinskem centru je potekal *Latino Night*.

BISTRICA OB SOTLI, 23. novembra – V Osnovni šoli so na ogled postavili likovna dela s 27. mednarodne otroške likovne kolonije *Trgatev 2007*.

ČRNOMELJ, 23. novembra – V Kulturnem domu je bilo bralno srečanje za odrasle. – Mladinski kulturni klub je povabil na Šov stand up komedijo s Klemnom Bučanom, Klemnom Mauhlerjem in Tinetom Vodopivcem.

DOLENJSKE TOPLICE, 23. novembra – Črnomaljska gledališka skupina ZIK je v Kulturno kongresnem centru uprizorila dobrodelno gledališko predstavo *Hrup za odrom*.

KRŠKO, 23. novembra – V Mladinskem centru so predstavili kratki igrani film *Jagr mladega filmarja Mihe Možina*, ki je prejel glavno nagrado na festivalu enominutnega filma mladih avtorjev v belgijskem mestu Ghentu.

NOVO MESTO, 23. novembra – V Kozinovi dvorani Glasbene šole Marjana Kozine je bil koncert slovaške skupine *Art septet Nicolaus*. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert skupine *Melodrom*.

PODBOČJE, 23. novembra – Društvo Staneta Kreina je v Kulturnem domu pripravilo premierno predstavo igre Mire Mihelič *Dan žena* (stara zgodba o Adamu in Evi ali *Boj za oblast*). Predstavo je režirala Ivanka Černelič Jurečič.

ČRNOMELJ, 24. novembra – V Galeriji Laterna so na ogled postavili razstavo slik Stojana Zafreda in fotografij Jožice Zafred z naslovom *Zapustil bom sled*. – Mladinski kulturni klub je pripravil rock koncert.

KOČEVJE, 24. novembra – V Šeškovem domu je bilo na ogled glasbeno-scensko delo *Večer muzikalov dekliškega zbora Deorina* z gosti. – V Knjižnici je bila na ogled lutkovna predstava za otroke *Cala Collodija Ostržek* v izvedbi Lutkovnega gledališča *Nebo*.

KRŠKO, 24. novembra – V Dvorani v parku so odprli razstavo fotografij Blaža Mirta in Hrvoje T. Oršaniča.

MIRNA, 24. novembra – V Osnovni šoli je bil koncert *Nejcu v slovo*.

NOVO MESTO, 24. novembra – V Gostilni Pugalj je potekalo I. srečanje harmonikarskih društev in harmonikarskih skupin.

PODBOČJE, 24. novembra – Kulturno društvo Staneta Kerina iz Podbočja je v Kulturnem domu zaigralo predstavo *Dan žena*.

RAZBOR, 24. novembra – Gostja Razborskega večera je bila dr. Meta Tavčar ter kvartet Podgrajski fantje iz Velenja.

SEMIČ, 24. novembra – V Taborski hiši so odprli fotografsko razstavo o čebelah. Predstavili so se Tomaž Urh in Anita Jamšek iz Črnomlja ter Samo Jerele iz Metlike.

SEVNICA, 24. novembra – Učenci Glasbene šole so povabili na koncert. – V Mladinskem centru je bil koncert *Mama Manka* z Rock Otočec fanti ter gostje.

Slikarka Terezija Rifelj – Tere na otvoritvi svoje razstave v atriju Knjižarne Goga v Novem mestu.

ŠENTJERNEJ, 24. novembra – Šentjernejski oktet je ob 45-letnici povabil na jubilejni koncert v dvorano Osnovne šole. Kot gostje so nastopili Vinogradniški oktet Šentjernej, oktet Zavodnje, ansambel Blagor gluhim in Dober dan teater iz Prečne.

TREBNJE, 24. novembra – Slovenija, od kod lepote tvoje je naslov gledališke predstave, ki so jo pod vodstvom režiserke Ane Rokvič na oder Kulturnega doma postavili člani Grad Teatra.

TRNOVEC, 24. novembra – V Gasilskem domu je potekala družabna prireditev ob 10-letnici delovanja Kulturnega društva Franca Požuna Zabukovje.

VELIKI GABER, 24. novembra – V šolski telovadnici je potekala že 14. prireditev Pesem nas družī.

ČRNOMELJ, 25. novembra – V okviru projekta Slovenski film kot ogledalo časa je bila v Kulturnem domu na ogled projekcija filma To so gadi ter pogovor z ustvarjalci filma.

DOBRNIČ, 25. novembra – Ženski pevski zbor Kulturno turističnega društva je povabil na letni koncert v Kulturni dom. Kot gostje so nastopili pevski zbor z Dvora, folklorna skupina iz Straže in etnologinja Marija Makarovič.

KRŠKO, 25. novembra – V Kulturnem domu so pripravili dobrodelni koncert za gradnjo šole na Madagaskarju.

NOVO MESTO, 25. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal gala večer novih baletnih koreografij na slovensko glasbo.

ČEŠČA VAS, od 26. do 28. novembra – Na Velodromu je bila premierna predstava Alaina Badiouja 20. stoletje v izvedbi Anton Podbevšek Teatra.

LJUBLJANA, 26. novembra – Akademski slikar Jože Marinč iz Dob pri Kostanjevici je svoja najnovejša dela razstavil v Galeriji Kresija. Razstavo je naslovil Strop Stena Tla.

KRŠKO, 27. novembra – V Dvorani v parku so predstavili knjigo Luč, tema in naše sence Cilke in Janeza Roškerja. V kulturnem programu sta nastopila violinistka Petra Božič in harmonikar Branko Rožman.

NOVO MESTO, 27. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil na ogled dokumentarni film Himalaja Uroša Ravbarja, nato pa so odprli Ravbarjevo fotografsko razstavo Portreti sveta.

METLIKA, 28. novembra – Gostja Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bila Verica Marušič.

TREBNJE, 28. novembra – V avli Centra za izobraževanje in kulturo je na koncertu v organizaciji Glasbene šole nastopil klavirski trio Ars Musica.

METLIKA, 29. novembra – Povej jim je naslov knjige Tonija Gašperiča, ki so jo predstavili v Kulturnem domu. Nastopile so glasbene skupine, ki pojejo Gašperičeva uglasbena besedila.

NOVO MESTO, 29. novembra – V Šolskem centru je potekalo srečanje mladih literatov srednjih šol. – Knjižarna Mladinska knjiga je povabila na srečanje s Slavkom Doklom ob izidu njegove 30. knjige, zbirke anekdot Bogdaj smeh.

STIČNA, 29. novembra – V okviru Festivala Stična je v Cistercijanski opatiji potekal literarni večer slovaške proze in poezije.

BRESTANICA, 30. novembra – Večer ob topli peči je naslov prireditve, ki so jo v Domu svobode pripravili igralci, pevci in folkloristi Svobode Brestanica.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 30. novembra – V večnamenskem prostoru šole je bil božično–novoletni koncert.

KRŠKO, 30. novembra – Gledališka skupina Osnovne šole Leskovec pri Krškem je v Čebeln'aku Mladinskega centra zaigrala mladinsko veseloigro Olge Paušič Skrivnosti iz šolskega veceja. – V Glasbeni šoli je po seminarju za violino, komorne skupine in godalne orkestre, ki ga je vodil prof. Armin Sešek, sledil koncert odličnih godalnih zasedb iz škočjeloške glasbene šole.

MIRNA, 30. novembra – V TVD Partizan je potekala prireditev Mirna poje.

NOVO MESTO, 30. novembra – Knjižarna Goga je povabila na otvoritev prve samostojne slikarske razstave Terezije Rifelj Tere. – Moški pevski zbor Ruperč Vrh, ki ga vodi Anton Fink, je ob 35-letnici delovanja povabil na slavnostni koncert v Kulturni center Janeza Trdine. Poleg jubilaranta sta

zapela še ženski pevski zbor KUD Jožeta Mihelčiča iz Semiča in Ljudski pevci iz Vrhpolja. – Petkov večer pod kavarno na Glavnem trgu je oblikoval gost Andrej Šifrer.

RIBNICA, 30. novembra – V Športnem centru je potekala tradicionalna prireditev Veselo si zapojmo v organizaciji Ljudskih pevč Društva podeželskih žena Vesele Ribničanke.

STARI TRG OB KOLPI, 30. novembra – V dvorani Osnovne šole je potekal tretji kulturno-zabavni večer z Vasilijem Poličem – Vaskom.

STIČNA 30. novembra – Festival Stična se je nadaljeval s koncertom skupine Gal in Galeristi v Kulturnem domu. – V Baru Jama je bil glasbeno-plesni etno koncert Kesaj Tehave.

TREBNJE, 30. novembra – Skupina Ragle je povabila na koncert v Kulturni dom.

BLED, novembra – Med letošnjimi nagrajenci, prejemniki Čopovih diplom in priznanj, so tudi tri delavke Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto: direktorica Andreja Pleničar ter Slavka Kristan in Mojca Andoljšek.

BREŽICE, novembra – Župnijska Karitas Brežice je v Prosvetnem domu pripravila dobrodelni koncert.

DOLENJA STARA VAS, novembra – Kaj zanima mularijo je naslov knjižnega prvenca Staše Tajane iz Dolenje Stare vasi, ki ga je izdala v samozaložbi.

KOSTANJEVICA, novembra – V prostorih lapidarija Galerije Božidarja Jakca je bil na ogled avtorski projekt Misli naše uveljavljene oblikovalke na področju tekstilne in vlaknene umetnosti Ande Klančič iz Ljubljane.

KRŠKO – Na 43. srečanju najmlajših video in filmskih ustvarjalcev Slovenije je bil v Izoli igrani film La Tormentosa proglašen za najboljši film po izboru otroške žirije, po izboru strokovne žirije pa sta se med tri najvišje ocenjene filme uvrstila filma Andrejka in La Tormentosa. Vse to so filmi Luksuz produkcije Društva zaveznikov mehkega pristanka Krško.

MIRNA PEČ, novembra – Novomeški škof msgr. Andrej Glavan je na zahvalno nedeljo blagoslovil obnovljeno župnijsko cerkev.

MOKRONOG – Škratek Puhek je naslov nove otroške knjižice Mokronožanke Anice Zidar.

NOVO MESTO, novembra – Nagrajenke literarnega natečaja za srednješolce in študente na temo Imamo res enake možnosti?, ki ga je izvedlo Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, so dijakinja Gimnazije Novo mesto: Vesna Koželj iz Šentjerneja, Tea Tomažin iz Šmarjeških Toplic in Karmen Hribar iz Šentjanža.

PODTURN, novembra – V Tednu teatra v Toplicah so v dvorani nastopili igralci s Kanala z igro Jeppe s hriba danskega komediografa Ludviga Holberga.

DECEMBER

CERKLJE OB KRKI, 1. decembra – Kdor hoče še pet mora skraja začeti je bil naslov območnega srečanja ljudskih pevcev in godcev ljudskih viž v Gasilskem domu.

ČRNOMELJ, 1. decembra – V Mladinskem kulturnem klubu je bil punk/rock koncert kanadske legende NoMeansNo.

KOSTANJEVICA, 1. decembra – V Galeriji Božidarja Jakca so predstavili nov avtorski izbor grafik v Grafičnem kabinetu Bogdana Borčiča.

KRŠKO, 1. decembra – Pihalni orkester Videm Krško z dirigentom Dejanom Žnideršičem je jubilejno leto svojega obstoja, ko je praznoval 50-letnico delovanja, zaključil s koncertom v Kulturnem domu.

METLIKA, 1. decembra – Pionirski dom iz Ljubljane je v Kulturnem domu zaigral črno komedijo Mama je umrla dvakrat.

NOVO MESTO, 1. decembra – Taus teater je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral predstavo za otroke Zgodba o pozabljivem zajčku Tatjane Grabrijan. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert mešanih pevskih zborov Novo mesto in Pomlad od dnevu odprtih vrat na Ta veseli dan kulture.

OTOČEC, 1. decembra – KUD Klas Mirna je v Kulturnem domu zaigral veseloigro Cvetka Golarja Dve nevesti.

RIBNICA, 1. decembra – Umetniško društvo Župnijski pevski zbor Rib-

Ljiljana Čuček na svoji razstavi v Šolskem centru v Novem mestu.

nica in Mešani pevski zbor KUD Primorje Ajdovščina sta povabila na skupen letni koncert v župnijsko cerkev sv. Štefana.

STARI TRG OB KOLPI, 1. decembra – V Osnovni šoli je potekal zaključni večer 5. prireditve Ajte, ajte s si sum.

STIČNA, 1. decembra – Festival Stična se je nadaljeval v Baru Jama z ugledališčnim komičnim manifestom z Almo Ajko in Majo Gal Štromar. Sledil je koncert slovenske popevke z Eldo Viler in Ano Dežman, prisluhnti pa je bilo mogoče tudi uglasbeni poeziji Hamlet Expres.

ŠENTRUPERT, 1. decembra – Moški pevski zbor vinogradnikov Šentrupert je ob desetletnici delovanja povabil na koncert v Osnovno šolo dr. Pavla Lunačka. Nastopili so gostje.

ŠKOCJAN, 1. decembra – Ljudski pevci Fantje z vasi so v Gostilni Luzar priredili tradicionalni Miklavžev koncert.

STIČNA, 2. decembra – Mini teater je v Kulturnem domu uprizoril otroško lutkovno predstavo Začarani štokrlji.

TREBNJE, 2. decembra – V Baragovi galeriji so odprli razstavo del Ex-tempore Rihpovec 2007. – V Kulturnem domu je imel letni koncert Trebanjski oktet z gosti.

BREŽICE, 3. decembra – Pocestnica je naslov nove knjige popotnice in pisateljice Benko Pulko, ki so jo predstavili v Knjižnici Brežice.

ČRNOMELJ, 3. decembra – V Knjižnici so pripravili prireditev Prešerno na kavo – predstavitev in degustacija različnih vrst kave, kramljanje o kulturi in prebiranje Prešernovih pesmi. Nekaj dni pozneje so jo ponovili tudi v semiški krajevni knjižnici.

DOBOVA, 3. decembra – Na literarnem večeru so predstavili pesniško zbirko Franca Živiča Pesmi mojega življenja in roman Rudija Mlinarja in Ivane Vatovec V senci gore.

DOLENJSKE TOPLICE, od 3. do 4. decembra – Topliški šolarji so v Kulturno kongresnem centru izvedli glasbeno-plesno prireditev Jurij Muri.

KRŠKO, 3. decembra – V Dvorani v parku je potekal literarni nočno srečanje literatov občine Krško.

METLIKA, 3. decembra – Dramski krožek Osnovne šole Loka iz Črnomlja je zaigral igrico Dežela lepo in prav.

MOKRONOG, 3. decembra – V Kulturnem domu je potekala prireditev Ker dobro v srcu mislimo.

ŠENTJERNEJ, od 3. do 6. decembra – V Osnovni šoli je potekal že 27. Miklavžev knjižni sejem v organizaciji Mladinske knjige trgovina, d.d., iz Novega mesta. Gostja mladih bralcev je bila mladinska pisateljica Janja Vidmar.

ŠENTRUPERT, 3. decembra – V pritličju Jakijeve hiše so odprli krajevno knjižnico in prvo e-javno točko v občini. Slavnostni govornik je bil prof. Jože Zupan.

TREBNJE, 3. decembra – Knjižnica Pavla Golie je povabila na literarni večer s piscem besedil, skladateljem in kitaristom Janijem Kovačičem.

MIRNA, 4. decembra – Krajevna knjižnica je pripravila večer V objemu besed s prof. Ivanom Gregorčičem.

BREŽICE, 5. decembra – Če beseda bi doma ostala je naslov območnega srečanja literarnih ustvarjalcev, ki je potekalo v Knjižnici.

ČRNOMELJ, 5. decembra – Člani Foto kluba Črnomelj so se predstavili na peti letni skupinski razstavi v Kulturnem domu.

METLIKA, 5. decembra – Ljudska knjižnica je pripravila srečanje s pravo mucu Copatarico in pravljničarko Lidijo Oštir. – Gost Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bil KUD Žumberak iz Novega mesta z metliško podružnico.

NOVO MESTO, 5. decembra – V prostorih Šolskega centra se je s šestnajstimi likovnimi deli predstavila ljubiteljska slikarka, članica Likovnega društva Mavrica, Ljiljana Čuček. Na otvoritvi je zapela Marija Jerele, avtorico in razstavo pa je predstavil slikarkin mentor Marijan Maznik.

TREBNJE, 5. decembra – V okviru filmske vzgoje Vzgajanje pogleda je v Knjižnici Pavla Golie predaval Goran Peršin, slovenist in literarni komparativist.

KRŠKO, 6. decembra – Kulturno društvo Leskovec je v Kulturnem domu uprizorilo komedijo Jeana Jacquesa Bricairea Dohodnina. Ponovili so jo še

v Gasilskem domu Studenec.

LUKOVEK, 6. decembra – V Kulturno-mladinskem domu je bil Miklavžev koncert.

NOVO MESTO, 6. decembra – V klubu LokalPatriot so na ogled postavili razstavo stripov Parkl Iztoka Kovačiča in sodelavcev Uroša Lubeja in Damira Skenderoviča. – V Športni dvorani Leona Štuklja je bil dobrodelni koncert Družinskega tria Novina z gosti.

OTOČEC, 6. decembra – V restavraciji Tango je imela prvi samostojni koncert pevka Alja Breznikar z gostoma Slavkom Ivančičem in Ireno Vrčkovnik.

SEVNICA, 6. decembra – Črno na belem je naslov razstave del Mihe Gračnerja, ki so jo odprli v Mladinskem centru.

ČRNOMELJ, 7. decembra – V prostorih Upravne enote so odprli slikarsko in fotografsko razstavo del, nastalih na likovni koloniji Breze in Kolpa 2007 KUD Artoteka Bela krajina. Prvo nagrado so prisodili slikarki Ljiljani Čuček iz Novega mesta, drugo pa Ani Jerala. – Boom teater je v Kulturnem domu zaigral gledališko predstavo Popravni izpit.

DOBRAVA PRI ŠKOCJANU, 7. decembra – Cerkveni mešani pevski zbor je v Gasilskem domu pripravil Miklavžev koncert. Nastopili so še Koledniki iz Bušeče vasi in domača otroška dramska skupina Amen.

GABRJE, 7. decembra – V penzionu Ivanež so pripravili »veselodecembrsko« prireditve z razstavo slik z Brusniške likovne kolonije.

HROVAČA, 7. decembra – Mag. Anton Berčan je v Škrabčevi domačiji predaval o arhitektu Plečniku in njegovi duhovni podobi.

IVANČNA GORICA, 7. decembra – Lutkovna skupina Bobek Gledališča Frufru je v Kulturnem domu zaigrala lutkovno predstavo Mišje zgodbe.

LUKOVEK, 7. decembra – V Kulturno-mladinskem domu so pripravili Miklavžev večer z zanimivimi glasbenimi gosti.

METLIKA, 7. decembra – Kulturni dom je povabil na božični koncert črnske duhovne glasbe ter modernih in tradicionalnih pesmi z dramo za otroke in odrasle.

NOVO MESTO, 7. decembra – V KC Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu glasbe dinastije Strauss s skupino Girardi ensemble. – V prostorih nekdanjega Drogerie Markta so odprli prostorsko večmedijsko instalacijo Taxi Alaksi avtorice Alexandre Filiatreaux. – Petkov večer pod kavarno je potekal s pevcem Ladom Leskovarjem.

SEVNICA, 7. decembra – V Kulturni dvorani je bila na ogled Aristofanova komedija Lizistrata v izvedbi KUD Franja Stiplovska Gimnazije Brežice.

STIČNA, 7. decembra – V Opatovi kapeli Cistercijske opatije je bilo mogoče prisluhniti koncertu nagrajencev tekmovanja slovenskih komornih skupin Primož Ramovš. – V Kulturnem domu je bil folklorni večer s slovaškim ansamblom Klasy in KUD Heroj Janko Čmelik iz Stare Pazove v okviru Festivala Stična. – V Baru Jama je bil rock koncert s skupino B.T.K.

TREBNJE, 7. decembra – Prifarski muzikanti in učenci Glasbene šole so nastopili na dobrodelnem Miklavževem koncertu Lions kluba Trebnje v športni dvorani Osnovne šole. – Gostilna Šeligo je povabila na večer črnske duhovne glasbe s Stil Quartetom in Blažem Jurjevičem.

ADLEŠIČI, 8. decembra – Oktet Prelo, starejše in mlajše pevke skupine Kresnice ter člani domače folklorne in tamburaške skupine Adlešiči so nastopili na prireditvi Bog daj, bog daj dober večer v Kulturnem domu. V goste so povabili člane KUD Lepa Anka iz Preloke ter mlade folkloriste domače osnovne šole.

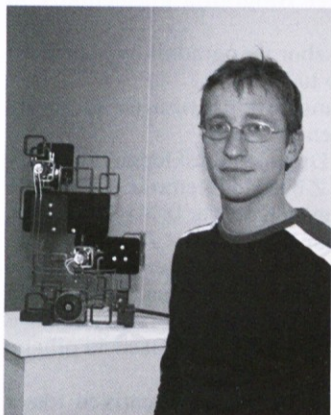
ČRNOMELJ, 8. decembra – Hip hop koncertu splitske skupine The Beat Fleet je bilo mogoče prisluhniti v Mladinskem kulturnem klubu.

KRŠKO, 8. decembra – Greva se ježka je naslov muzikal - komedije v Kulturnem domu.

METLIKA, 8. decembra – Vokalna skupina Lan je povabila na samostojni celovečerni koncert v župnijsko cerkev sv. Nikolaja.

MIRNA, 8. decembra – Vesel sem Mirnčan je bil naslov 8. tekmovanja harmonikarjev v športni dvorani Osnovne šole.

NOVO MESTO, 8. decembra – V Brbralna baru je bil koncert kitarskega tria Sunshine. – Klub LokalPatriot je gostil skupini Lastdayher in Dweal.

Akademski kipar Boštjan Drinovec ob enem od svojih "organopatentov" na razstavi v Galeriji Krka v Novem mestu.

SEMIČ, 8. decembra – V telovadnici Osnovne šole je potekala dobrodelna prireditev Trobenta poje Godbe na pihala Semič in gostov.

STIČNA, 8. decembra – Šentjakobsko gledališče Ljubljana je v Kulturnem domu uprizorilo komedijo Prigode dobrega vojaka Švejka. – V Baru Jama se je z etno rock koncertom Družina zaključil Festival Stična.

TELČE, 8. decembra – Pismo noša Aljoša in Miklavž je naslov predstave, ki so jo v organizaciji KSD Telče videli v Gasilskem domu.

TREBNJE, 8. decembra – V Mercator centru je bila otroška animacijska predstava Ko škrti nimajo časa.

VIDEM, 8. decembra – V cerkvi sv. Križa je bil koncert organista Toneta Potočnika in operne pevke Alenke Gotar ter podelitev priznanj v okviru občinskega praznika.

KOSTANJEVICA, 9. decembra – Kulturno društvo Staneta Kerina Podbočje je v Kulturnem domu zaigralo komedijo Mire Mihelič Dan žena (Stara zgodba o Adamu in Evi ali boj za oblast).

RAKA, 9. decembra – Mešani pevski zbor Koprivnica ter pevski skupini Lavrencij in 4 generacije so nastopili na koncertu v športni dvorani Osnovne šole.

ČRNOMELJ, 10. decembra – V cerkvi Sv. Duha je bilo mogoče prisluhniti koncertu ob svetovnem dnevu zborovske glasbe.

DOLENJSKE TOPLICE, 10. decembra – Moje odraščanje v vojni in svobodi je naslov nove knjige domačina Slavka Klančičarja, ki so jo predstavili v Kulturno kongresnem centru. Pogovor je vodila Marija Andrejčič, za glasbeni predah pa sta poskrbela avtorjev svak Janko Prelog in sin Vid Klančičar.

METLIKA, 11. decembra – Lutkovna skupina iz črnomaljske Knjižnice je v Ljudski knjižnici uprizorila lutkovno igrico Janko in Metka.

NOVO MESTO, 11. decembra – Duo Marko Petrušič in Klemen Kraje sta popestrila otvoritev razstave Organopatent za sanje kiparja Boštjana Drinoveca. Umetnika je predstavila umetnostna zgodovinarica Tatjana Pregl Kobe. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled gledališko-glasbena kabaretna predstava Nike Vipotnik Kabaret Berlin 1920–1930 "visoka družba".

ČRNOMELJ, 12. decembra – Glasbeniki solisti Glasbene šole so imeli novoletni koncert v cerkvi Sv. Duha.

METLIKA, 12. decembra – Moški cerkveni pevski zbor župnije Podzemelj je bil gost na Zimskih uricah v Hotelu Bela krajina.

NOVO MESTO, 12. decembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled predstava za otroke Vilinček.

RADOVICA, 12. decembra – Presneto lep dan je bil naslov prireditve z lutkovnim krožkom Osnovne šole Loka Črnomelj in ustvarjalnice z Blažko Tomaževič v Knjižnici.

TREBNJE, 12. decembra – V avli Centra za izobraževanje in kulturo je bilo mogoče prisluhniti koncertu učencev Glasbene šole.

ČRNOMELJ, 13. decembra – V Kavarni so odprli razstavo del, nastalih na slikarsko-kiparski delavnici v Kotu.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. decembra – V Hotelu Kristal je bilo mogoče prisluhniti koncertu ženskega pevskega zbora iz Črnuč.

NOVO MESTO, 13. decembra – Anton Podbevšek Teater je povabil na glasbeno pravljico Sergeja Prokofjeva Peter in volk. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled otroška predstava Vilinček.

PODZEMELJ, 13. decembra – Dramski krožek črnomaljske Osnovne šole Mirana Jarca je v Osnovni šoli zaigral igrico Modra vrtnica.

SEVNICA, 13. decembra – V Lekos galeriji Ana so odprli razstavo fotografij članov Foto sekcije Društva trg Sevnica.

TREBNJE, 13. decembra – Praznična pošta je naslov predstave, ki jo je Lutkovno gledališče Ku-kuc Lendava uprizorilo v Kulturnem domu.

BLANCA, 14. decembra – Ljudski pevci z Blance z gosti iz Boštjanja in Puja so pripravili koncert v Kulturni dvorani.

ČRNOMELJ, 14. decembra – V cerkvi Sv. Duha je bil koncert dua Concertant.

NOVO MESTO, 14. decembra – Klub LokalPatriot je povabil na koncert skupine Flyer.

SEVNICA, 14. decembra – V Kulturni dvorani je bil božično-novoletni koncert orkestrov, komornih skupin solistov Glasbene šole. – Knjižnica je pripravila projekcijo kratkih filmov Franca Pavkoviča, razstavo fotografij Igorja Avkoviča pod skupnim imenom Rokenrol. – Na Gradu je bila premiera filma Ajdovski gradec producenta Bojana Kostevca. – Selezijanski mladinski center je povabil na tematski glasbeni večer Biografija glasbenikov in videospoti.

TREBNJE, 14. decembra – Mešani pevski zbor vinogradnikov je priredil letni koncert v Kulturnem domu. Nastopili so tudi gostje.

ŽUŽEMBERK, 14. decembra – V Zupančičevi gostilni so se zbrala občinska kulturna društva in pripravila prijeten program.

ČRNOMELJ, 15. decembra – V cerkvi Sv. Duha je bila sklepna prireditev literarnega natečaja za odrasle Lepota besede - Z besedo iščemo in ustvarjamo lepoto, ki jo je vodila pesnica in urednica Marjanca Kočevar iz Novega mesta. Dogodek sta popestrila violinistka Tina Simonič in kitarist Aljoša Vrščaj, vsak udeleženec natečaja pa je prebral svojo pesem. – V Galeriji Laterna so na ogled postavili razstavo slik Realnost sanj Gianluca Grossa. – Mladinski kulturni klub je povabil na pop rock koncert Gušti&Polona.

DOBOVA, 15. decembra – V Kulturni dvorani je nastopil Gasilski pihalni orkester Loče in mažoretne skupine.

DOLENJSKE TOPLICE, 15. decembra – Zabavno-rekreativen teater Ljubčo Todorovski je v Kulturno kongresnem centru uprizoril komedijo v srbskem in hrvaškem jeziku Obletnica/Godišnjica.

KRŠKO, 15. decembra – V avli Kulturnega doma je bilo mogoče prisluhniti koncertu kvarteta klarinetov Clarifour.

NOVO MESTO, 15. decembra – Teater Kuglica je v Dolenjskem muzeju za otroke pripravil lutkovno predstavo Trije prašički.

SEMČ, 15. decembra – Gledališče Dober dan teater je v Kulturnem domu zaigral komedijo Policijska postaja.

SEVNICA, 15. decembra – V Športnem domu je bil koncert Tereze Kesovija.

TREBNJE, 15. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled komična operna predstava Don Pasquale, ki so jo dan pozneje ponovili tudi v Kulturnem domu Mokronog.

ČATEŽ, 16. decembra – Društvo Popotovanje Frana Levstika je v Kulturnem domu pripravilo prireditev Decembrske sanjarije, na kateri so nastopili domači pevski zbor, zbor Josipa Jurčiča iz Ivančne Gorice, Stega in animator Luka Bregar. Na ogled je bila tudi razstava vitražistke Renate Bukovec in ljubiteljske slikarke Katje Marolt.

DOLENJA VAS, 16. decembra – Dramska sekcija Veseli oder KD Žarek je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Borisa Sternada Stric Tone.

KOPRIVNICA, 16. decembra – V objemu praznikov je bil naslov prireditve v izvedbi Kulturnega društva Grič Krško, domače osnovne šole in društev.

OBČINE, 16. decembra – Na Jurjevi domačiji so odprli tretjo razstavo v sklopu tematskih razstav spominkov Ko/kako se predmeti podarijo.

RAZBOR, 16. decembra – V cerkvi sv. Janeza Krstnika je bil božični koncert Gimnazije Ledina in slovo od deklet, ki so končale delo v komunih.

SLAPI, 16. decembra – Mešani pevski zbor gasilskega društva Zbure, Franca Bogoviča z Dobove in vokalne skupine Mesečina z Bučke so nastopili na koncertu Adventni je čas v cerkvi Karmelske Matere božje.

KOČEVJE, 17. decembra – Decembrska 2007 je naslov razstave Društva ljubiteljev likovne umetnosti Kočevje, ki so jo odprli v Likovnem salonu. – V Knjižnici Kočevje so odprli razstavo Matjaža Matka z naslovom Pet fotografov Kočevjarjev. – Glasbena šola je v Šeškovem domu pripravila božično-novoletni koncert.

NOVO MESTO, od 17. do 19. decembra – Prešernovo gledališče Kranj je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo komedijo Antona Tomaža Linhartarja Županova Micka.

NOVO MESTO, 18. decembra – V Domu starejših občanov je bila božično-novoletna prireditev, na kateri so nastopili mešani pevski zbor, člani literarne sekcije, Veseli harmonikarji, študijski bralni krožek itd.

SENOVO, 18. decembra – Darilo je naslov lutkovne predstave, ki je bila na ogled v Kulturnem domu.

ČRNOMELJ, 19. decembra – Orkestri Glasbene šole so povabili na novoletni koncert v Kulturni dom.

LJUBLJANA, 19. decembra – V prostorih Svetovnega slovenskega kongresa so na Plečnikovem večeru nastopili tudi šentjernejški kulturniki z etnološkim društvom Gallus Bartholomaeus. Šentjernejška rojakinja Urška Luzar je bila namreč dolga leta umetnikova gospodinja.

METLIKA, 19. decembra – V Hotelu Bela krajina so na Zimskih uricah predstavili knjigo Cirila Derganca Morja široka cesta.

BREŽICE, 20. decembra – Učenci Glasbene šole so povabili na predpraznični koncert.

KRŠKO, 20. decembra – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti Kabaretu Jureta Ivanušiča.

METLIKA, 20. decembra – Zima, zima bela, naj bo res vesela je naslov predstave dijakov Srednje šole, ki so jo zaigrali v Kulturnem domu.

MOKRONOG, 20. decembra – V avli Kulturnega doma so predstavili knjigo domačega kulturnega delavca Staneta Pečka Zmak, ki je izšla pri Založbi Karantanija. Za ilustracije je poskrbela Jelka Godec Schmidt. Z avtorjem se je pogovarjala Irena Zadel.

NOVO MESTO, 20. decembra – Mešani pevski zbor z zborovodkinjo Cvetko Krampelj je imel koncert slovenskih ljudskih in umetnih pesmi ter predbožičnih napevov v Evangelijski cerkvi.

NOVO MESTO, od 20. do 21. decembra – Anton Podbevšek teater je povabil na premiero predstave Mozart - Pop Tasić Requiem ali Otrok, ki je ustvaril svet v izvedbi Anton Podbevšek Teatra, ki je tako zaključil prvo gledališko leto. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka o slikanici o Božičku in drugih knjigah s Slavko Kristan.

RIBNICA, 20. decembra – V Galeriji Miklove hiše so na ogled postavili razstavo izbora del iz Likovne zbirke Riko, dela 14 avtorjev. Otvoritev sta kulturno obogatila violinistka Oksana Pečeny in kontrabasist Marko Turšič.

BREŽICE, 21. decembra – Nekdanji učenci Glasbene šole so pripravili predpraznični koncert.

ČRNOMELJ, 21. decembra – KUD Hip hop DPM je v Knjižnici pripravilo predstavo Naučimo se pesmico in obisk Božička.

Plesna sestavljanka Še vedno so vsi koščki celi na odru Kulturnega centra Janeza Trdine v Novem mestu. Z njo je Plesno društvo Terpsihora počastilo 15-letnico delovanja.

NOVO MESTO, 21. decembra – Plesno društvo Terpsihora je ob 15-letnici delovanja povabilo v Kulturni center Janeza Trdine na plesno predstavo. – Pod kavarno na Glavnem trgu je bil gost Petkovega večera imitator Marjan Šarec. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert skupine Zen.

ŠENTRUPERT, 21. decembra – Lutkomotiva je na trgu uprizorila lutkovno predstavo Fižolček, ogelček in slamica. Nastopila je tudi glasbena skupina Bloški odmev.

TREBNJE, 21. decembra – V Baragovi galeriji so postavili razstavo jaslic.

VELIKE LAŠČE, 21. decembra – V Levstikovem domu so člani mladinske gledališke skupine KUD Primoža Trubarja Gledeja uprizorili vesoljsko komedijo Restavracija na koncu veselja, ki jo je režiral Gregor Grešak. Pred kratkim je skupina izdala knjigo Videzi domišljije.

ČRNOMELJ, 22. decembra – Folklorna skupina Dragatuš je ob 50-letnici delovanja povabila na jubilejni koncert v Kulturni dom. – V Mladinskem kulturnem klubu je bil rock koncert zasedbe Psycho-Path.

DOLENJSKE TOPLICE, 22. decembra – Gledališka skupina Mak je v Kulturno kongresnem centru uprizorila otroško predstavo Sapramiška. Sledil je božični koncert domačega mešanega pevskega zbora.

NOVO MESTO, 22. decembra – Pihalni orkester Krka je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravil tradicionalni novoletni koncert. – Take ljudske je naslov lutkovne predstave, ki jo je v klubu LokalPatriot izvedlo Gledališče Nebo. – Striptiz je naslov fotografske razstave Boruta Peterlina, ki so jo na ogled postavili v Galeriji Simulaker. – V Fotogaleriji APT so odprli letno razstavo devetih novomeških fotografov z naslovom FotoNM.

ŠMARJETA, 22. decembra – Mešani pevski zbor Plastoform je povabil na tradicionalni božično–novoletni koncert v Kulturni dom.

TREBNJE, 22. decembra – V športni dvorani Osnovne šole je bil tradicionalni novoletni koncert Občinskega pihalnega orkestra Trebnje in Trebanjskih mažoret.

ZAPLAZ, 22. december – V cerkvi je potekal koncert Stil Quarteta. Koncert so nekaj dni pozneje imeli tudi v šentruperski župnijski cerkvi.

BUČKA, 23. decembra – Koledniki z Rake so bili gostje koncerta vokalne skupine Mesečina v Kulturnem domu.

ČRNOMELJ, 23. decembra – Godba na pihala Črnomelj je povabila na praznični koncert v športno dvorano pri Osnovni šoli.

DOLENJA VAS, 23. decembra – Na prireditvi so nastopili ženska vokalna skupina Rozalije, glasbeniki iz Dolenje vasi in tolkalisti.

KOPRIVNICA, 23. decembra – V objemu praznikov je bil naslov prireditve v izvedbi KD Grič Krško, Osnovne šole in KS Koprivnica.

KRŠKO, 23. decembra – V Kulturnem domu je bil dobrodelni koncert.

MIRNA, 23. decembra – KUD Matije Tomca Mirna je povabil na samostojni koncert v TVD Partizan.

TREBELNO, 23. decembra – V župnijski cerkvi je bila prireditev Slovenski večer v kraljestvu Zlatoroga Z roko v roki.

DOLENJSKE TOPLICE, 25. decembra – V Kulturno kongresnem centru je bil rock večer s skupino Kok bend.

NOVO MESTO, 25. decembra – V KC Janeza Trdine sta bili na ogled dve predstavi: komedija Petra Percevala in Nigla Williamsa Penisov monolog in monokomedija Boba Beckerja Jamski človek. – V frančiškanski cerkvi je bil tradicionalni božični koncert Frančiškanskega komornega zbora.

SENOVO, 25. decembra – Na božično–novoletnem koncertu so v Domu 14. divizije nastopili domači orkester, violinist Milko Jurečič, Klara Moškon in skupina Glasbene šole Krško Na muč.

ŠENTLOVRENC, 25. decembra – Mešani pevski zbor Strune je v župnijski cerkvi pripravil božični koncert. Kot gost je nastopil Moški pevski zbor Prijatelji iz Šentvida pri Stični.

TREBNJE, 25. decembra – Božični koncert v župnijski cerkvi so oblikovale domače glasbene skupine in pevski zbori.

ČRNOMELJ, 26. decembra – Črnomaljski glasbeniki so povabili na novoletni koncert v Kulturni dom.

DOLENJA VAS, 26. decembra – V srcu je luč upanja je bil naslov koncerta ženskega pevskega zbora Prepelice KD Žarek. Gost večera je bil Planinski oktet Sevnica.

KOSTANJEVICA, 26. decembra – Pihalni orkester Kostanjevica pod vodstvom Tonija Homana je v Osnovni šoli priredil tradicionalni koncert. Dodek so popestrili plesalci krškega plesnega kluba Lukec.

METLIKA, 26. decembra – Z godbo v novo leto je bil naslov koncerta Mestne godbe Metlika z gosti v športni dvorani pri Osnovni šoli.

MIRNA PEČ, 26. decembra – V Kulturnem domu so na prireditvi Darila, darila, darila nastopili učenci, pevski skupini Čebelice in Rožmarin, harmonikarji in člani Kulturnega društva.

POTOV VRH, 26. decembra – V podružnični cerkvi sv. Štefana so božične pesmi zazvenele na koncertu ženskega pevskega zbora Jasmin iz Novega mesta, ki je prvič nastopil pod vodstvom nove zborovodkinje Ane Markelj. Glasbeno doživetje je z igranjem na citre dopolnil Peter Golob z Rateža.

TREBNJE, 26. decembra – V župnijski cerkvi je bil božični koncert z Zlobko Big Bandom in Nušo Derendo.

ZAVINEK, 26. decembra – Na božično-novoletnem koncertu so nastopili pevec Marjan Zgonc, citrarka Tanja Lekše, ansambla Pogum in Frančič, pevska zboraja Ajda in Lovrencij, ter pritrkovalci.

ČRNOMELJ, 27. decembra – Ob letu osorej je bil naslov koncerta Ansambla Tonija Verderberja v Kulturnem domu.

DOLENJSKE TOPLICE, 27. decembra – V Kulturno kongresnem centru je potekal 3. festival narodno-zabavne glasbe Dolenjske Toplice 2007.

KOČEVJE, 27. decembra – Na tradicionalnem božično-novoletnem koncertu Pihalnega orkestra Kočevje se je od glasbenikov poslovil dirigent Matevž Novak, ki je za večletno uspešno delo iz rok kočevskega župana Janka Vebra prejel plaketo občine.

KRŠKO, 27. decembra – V klubu Kulturnega doma je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Funtango.

SEMIČ, 27. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled igrana lutkovna predstava Medvedje sanje.

STRAŽA, 27. decembra – Domači mešani pevski zbor sv. Jakoba je v Kulturnem domu priredil božično-novoletni koncert.

ŠENTRUPERT, 27. decembra – Na trgu je nastopila skupina Kontrabant.

ČRNOMELJ, 28. decembra – Gledališka skupina Ojoj je v Kulturnem domu zaigrala gledališko predstavo Zvezdica zaspanka.

GRADIŠČE, 28. decembra – Stiški kvartet je pripravil koncert v cerkvi sv. Miklavža.

KOMPOLJE, 28. decembra – Oktet Jurija Dalmatina je skupaj z Vokalno skupino Zefir v cerkvi sv. Mihaela priredil božični koncert.

NOVO MESTO, 28. decembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil božično-novoletni koncert Komornega orkestra Kulturnega društva Tartini. Zbor in orkester Konservatorija za glasbo sta nastopila pod taktirko Aleša Makavca. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert skupine Mojo Hand.

STRAŽA, 28. decembra – Cvetje in dolenska pokrajina je naslov slikarske razstave avtorjev Neve Vranešič Virant in Kostje Viranta v prostorih občinske uprave. Odprli so tudi razstavo izdelkov otrok iz vavtovskega vrta.

ŠENTRUPERT, 28. decembra – Na trgu je nastopila Melita Osolnik z glasbenim gledališčem za otroke.

DOLENJSKE TOPLICE, 29. decembra – KUD Vesel oder je v Kulturno kongresnem centru uprizoril predstavo Moj Vinko.

NOVO MESTO, 29. decembra – Klub LokalPatriot je povabil na tradicionalni novoletni jam session.

SEVNICA, 29. decembra – V Mladinskem centru je bila predstava za otroke Mika Maka – a se gremo? in ustvarjalne delavnice z Evo Škofič Maurer.

ŠENTJERNEJ, 29. decembra – Občinski pihalni orkester z dirigentom Sandijem Frankom je povabil na tradicionalni božično-novoletni koncert v prostore Osnovne šole. Gostji sta bili Eva Černe in Irena Vidic.

ŠENTRUPERT, 29. decembra – Občinski pihalni orkester je v Osnovni šoli priredil novoletni koncert.

SKOCJAN, 29. decembra – Teater Otočec je v Metelkovem domu gostoval s komedijo Štirje letni časi.

SEVNICA, 30. decembra – V Športnem domu je bil božično-novoletni koncert Kulturnega društva Godba Sevnica z gosti: Otom Pestnerjem, New Swing Quartetom in plesalci Plesnega kluba Lukec iz Krškega.

ŠENTRUPERT, 30. decembra – V župnijski cerkvi je nastopil pevski zbor

Ria Bačar s knjižnim prvcem, knjigo spominskih zapisov Novomeške zgodbe.

Vse fotografije v Kroniki: Milan Marčelj

Corona z gostoma: glasbeno skupino Skovik iz Šentjerneja in Triom Večer. ŠKOCJAN, 30. decembra – Domače Kulturno društvo je povabilo na božično-novoletni koncert v Metelkov dom.

TREBNJE, 30. decembra – Duhovniški oktet Oremus je v župnijski cerkvi pripravil božični koncert.

ČRNOMELJ, 31. decembra – Gledališka skupina Zik Črnomelj je povabila na Praznični kabaret v Kulturni dom.

BREŽICE, decembra – Župan Ivan Molan je Kolednikom iz Bušeče vasi izročil plaketo občine za ohranjanje načina ljudskega petja, ki so mu nekoč rekli naprej, čez in bas.

DOBARNIČ, decembra – Kulturno-turistično društvo je pridobilo svojo pokrajinsko nošo iz začetka 20. stoletja.

KOPRIVNICA, decembra – Mešani pevski zbor Antona Aškerca je povabil na tretji letni koncert v Kulturni dom, kot gostje pa so nastopili pevci Posavskega okteta.

KRŠKO, decembra – Osnovna šola Jurija Dalmatina je v Kulturnem domu pripravila dobrodelni koncert Pokrijmo se s klobučki sreče.

LJUBLJANA, decembra – Pri Slovenski matici je v zbirki knjig o slovenskih mestih kot sedma izšla Novomeška knjiga urednika in pisca spremne študije dr. Milčka Komelja, Novomeščana in enega najpomembnejšega slovenskega umetnostnega zgodovinarja, odličnega poznavalca literarne zgodovine in tudi pesnika. Delo ima preko petsto strani. – Bibliofilska grafično-pesniška izdaja dolenskih avtorjev Reka poetičnih podob, ki je izšla pri Založbi Edina, je bila na 23. slovenskem knjižnem sejmu nominirana za najlepšo slovensko slovensko knjigo leta 2007 v kategoriji umetniške monografije, foto-monografije in bibliofilske izdaje. Knjigo je oblikoval Janko Orač – Na Televiziji Slovenija so posneli dokumentarni film o Slavku Grumu Tujec v mestu, ki govori o pisatelju in dramatik, ki je pomemben del življenja preživel v dolenski prestolnici in bil tu tudi pokopan. Scenarij sta napisali Veronika Rot in Alma Lapajne, ki je film tudi režirala. – Na mednarodnem festivalu študentske filmske in video produkcije Filofest 2007 je bil za najboljši dokumentarni film razglašen film Balkan Junctions, ki je nastal v Luksuz produkciji pod mentorstvom režiserja Željimirja Žilnika na poletni delavnici dokumentarnega filma na Trški Gori pri Krškem.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, decembra – Na 12. večeru z znanimi Slovenci so v Kulturnem domu sodelovali: pisateljica in publicistka dr. Zora Tavčar, njen soprog in eden najuglednejših slovenskih pisateljev dr. Alojz Rebula ter zgodovinar dr. Janko Prunk. Za kulturni program so poskrbeli učenci loške šole ter ljudske pevke in pevci z Razborja.

NOVO MESTO, decembra – KUD Žumberak, ki ga vodi Danijel Žučak, je praznovalo 20-letnico delovanja. – Umetnostni zgodovinar in univerzitetni profesor dr. Milček Komelj, po rodu iz Novega mesta, je bil nominiran za člana Evropske akademije znanosti in umetnosti. – Založba Goga je izdala prenovljeno izdajo monografije Novo mesto, katere pobudnik, koordinator in umetniški vodja projekta je Jovo Grobovšek, knjigo pa je oblikoval Peter Simič. – V prostorih Razvojno-izobraževalnega centra se je z razstavo slik S čopičem skozi letne čase predstavila ljubiteljska slikarka Cvetka Kočjaž iz Prečne. Predstavil jo je Marjan Maznik. – Upokojena novinarka Dolenskega lista Ria Bačar je v samozaložbi izdala knjigo spominov na življenje v dolenski prestolnici z naslovom Novomeške zgodbe.

SEMIČ, decembra – Na osnovni šoli so pripravili filmski večer s filmi šolskega krožka ŠokTV, ki ga vodi Tomaž Pavlakovič.

SVETI GREGOR, decembra – V počastitev 90-letnice smrti dr. Janeza Evangelista Kreka sta Občina Ribnica in Krajevna skupnost Sveti Gregor pripravili spominsko slovesnost.

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XIX., FEBRUAR 2008, št. 1 (115), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Mokronog - Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
SVET REVIJE:	Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštine (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorec (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno) in Mitja Ličen (Založba Goga)
UREDNIŠTVO:	Barica Smole (odgovorna urednica), Ivan Gregorčič (namestnik odgovorne urednice, Literatura), mag. Marinka Dražumerič (Kultura), dr. Marko Koščak (Družbena vprašanja), Milan Markelj (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: (07) 39-39-210 in 041-845-729.
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
NAKLADA:	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	MiM
TISK:	Tiskarna Novo mesto Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst. Izhaja dvomesečno
PODPORNIKI:	Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Trimo Trebnje.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Rasto Božič, publicist, Novo mesto

Matjaž Brulc, univ. dipl. umet. zgodovinar, Novo mesto

Vlado Garantini, učitelj, pesnik, Zagorje ob Savi

Andrej Gregorčič, univ. dipl. mikrobiolog, mladi raziskovalec na inštitutu BION v Ljubljani, Celje

Ivan Gregorčič, prof. slovenskega jezika in književnosti, OŠ Mirna na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Jovo Grobovšek, univ. dipl. inž. arhitekture, Zavod za varstvo kulturne dediščine R Slovenije, Novo mesto

Irfan Horozović, urednik na TV BiH, pisatelj, dramatik in pesnik

Mirko Kambič, mag. umet. zgodovine, univ.dipl. filozof, Ljubljana

Tvrtko Kulenović, prof. književnosti na Filozofski fakulteti Sarajevo, pisatelj, esejist, književni teoretik in scenarist

Judita Kulovec, študentka Fakultete za družbene vede v Ljubljani, Uršna sela

Robert Lozar, akademski slikar, Črnomelj

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarka, Dolenjski list, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, pesnik, pisatelj, Novo mesto

Matjaž Matko, kipar in avtor večplastnih multimedijskih projektov, Koprivnik na Kočevskem

Joža Miklič, univ. dipl. ekonomistka, svetovalka, generalistka, Novo mesto

Edvard Osojnik, kulturni delavec in pisatelj, Leše na Koroškem

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl. umet. zgodovinarica, samostojna kulturna ustvarjalka, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Barica Smole, urednica, pisateljica in prevajalka, Trebnje

Maja Weiss, TV-režiserka, Ljubljana

Jože Zupan, prof., kulturni delavec, Šentrupert

Jernej Zupančič, dr., docent, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo v Ljubljani, Komenda

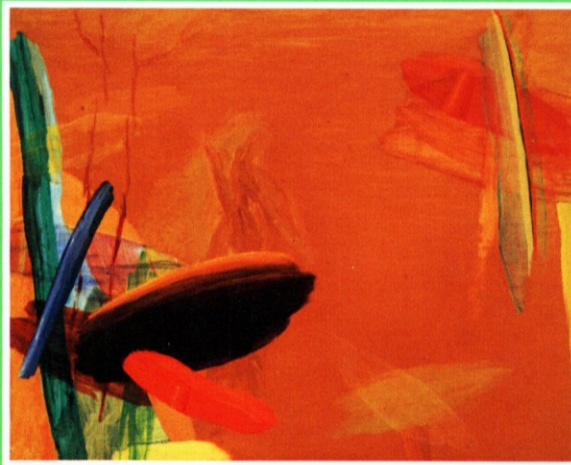
82
RAST
2008

KNJIŽNICA M. JARČA
Domoznanski oddeljek

200905259, 1

COBISS c

RAST - FEBRUAR 2008

MESTNA OBČINA NOVO MESTO